

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
LATVISTIKAS UN BALTISTIKAS NODAĻA

**AUTOBIOGRĀFISKUMS
JAUNĀKAJĀ LATVIEŠU ROMĀNĀ**

MAGISTRA DARBS

Autore: **Liene Bokmane**

Studenta apliecības Nr.: lb18117

Darba vadītājs: Profesore Dr.philol. Ieva Kalniņa

RĪGA 2020

ANOTĀCIJA

Maģistra darbā tiek pētīti jaunākie, pēdējo desmit gadu laikā izdotie autobiogrāfiskie romāni. Darba nolūks ir noskaidrot, kādā veidā izpaužas autobiogrāfiskums jaunākajā latviešu romānā un kas atšķirīgs katram no tiem. Maģistra darba iecere ir izveidot teorētisku un praktisku ieskatu autobiogrāfiskuma pētīšanai romānos ar naratīva un biogrāfisko metodi, kas līdz šim pētniecībā nebija bieži pielietota.

Pētījumā tiek secināts, ka autobiogrāfiskums jaunākajā latviešu romānā izpaužas caur šādām pazīmēm: autora distancēšanās trešās personas vēstījuma formā, bērnības attēlojums, laiku sajaukums, autora rakstīšanas motivācija, atmiņas kategorija, vēsturiskās kolektīvās pieredzes konteksts, naratīva konstruēšana, sociālais statuss. Kā arī Priverta darbs atklāj vēl vienu autobiogrāfiskuma pazīmi – attaisnošanos.

Atslēgvārdi: Autobiogrāfija, autobiogrāfiskums, autobiogrāfisks romāns, naratīva metode, biogrāfiskā metode.

ANNOTATION

This master`s thesis looks at the newest autobiographical novels, written in the last ten years. The aim is to find out how the autobiography appears in the latest Latvian novel and what is different between each one. The idea of the master`s thesis is to create a theoretical and practical insight into the study of autobiography in novels with a narrative and biographical method, which has not been used very often in researches so far.

The study concludes that autobiography in the latest Latvian novel is manifested through the following features: the author's distancing in the third person narration, childhood representation, the mix of the times, author's writing motivation, memory category, historical collective experience context, narrative construction, social status. Also, Privert's work reveals another sign of autobiography – justification.

Key words: Autobiography, autobiographicity, autobiographical novel, narrative method, biographical method.

SATURS

Ievads	4
1.Autobiogrāfiskā rakstība un autobiogrāfiskums	8
1.1.Autobiogrāfijas jēdziens, vēsture un problemātika	9
1.2.Atmiņa un naratīvs	13
1.3.Autobiogrāfiskums	15
2.Sevis konstruēšana Māras Zālītes romānos „Pieci pirksti” un “Paradīzes putni”	22
2.1.Trešās personas bērnības atspoguļojums	24
2.2.Sibīrijas un okupētās latvijas pieredze Zālītes autobiogrāfiskajā rakstībā.....	27
2.3.Autobiogrāfija vai romāns?	35
3.Autobiogrāfiskās rakstības dažādie elementi Ingūnas Ulas Cepītes romānā „Ulsiks”	40
3.1.Pagātne, tagadne un nākotne autobiogrāfiskā romānā	42
3.2.Atmiņu pārvēršana autobiogrāfiskā rakstībā.....	44
3.3.Autobiogrāfisks romāns kā vēstures dokuments.....	52
4.Cietumnieka naratīvs Rolanda Priverta darbā „Nebaidies ne no kā”	56
4.1.Cietumnieka naratīvs.....	60
4.2.Noklusētā pieredze un atzīšanās.....	65
4.3.Sevis attaisnošana autobiogrāfiskajā rakstībā	69
Secinājumi.....	72
Izmantotā literatūra un avoti	74

IEVADS

Visbiežāk par rakstniekiem vai citām personībām grāmatu plauktos stāv biogrāfijas, bet cik daudz **autobiogrāfijas** tajos atradīsim? Visticamāk tur būs Annas Brigaderes „Dievs. Daba. Darbs” vai Vizmas Belševicas „Bille”, bet cik daudz atradīsim tur jaunāko autobiogrāfisko literatūru? Turklāt tādā formātā, kādus zinām Brigaderes un Belševicas autobiogrāfiskos darbus. Skaidrs, ka nav runas par daudzumu, jo par kvantitāti svarīgāka ir kvalitāte. Pēcpadomju gadi latviešu literatūrā ienesa vairākus autobiogrāfiskus darbus, kā, piemēram, Vizmas Belševicas romānu „Bille”, Anitas Liepas romānus „Ekshumācija” un „Kumeļa gadi”, Agates Nesaules „Sievieti dzintarā” u.c. Mūsdienās autobiogrāfiski darbi tiek izdoti, taču tie ir dažāda žanra darbi. Turklāt ne vienmēr tos izdod Latvijā zināmi rakstnieki vai personības. Jāteic, ka autobiogrāfijas jēdziens pats par sevi nav viennozīmīgs, kas liek konkretizēt, ko tieši pētīt. Pavisam reti mūsdienās tiek izdoti **autobiogrāfiski romāni**. Tieši tādēļ, ka šādi autobiogrāfiski romāni ir retums, ir vēltīts šis maģistra darbs, lai apzinātu, kas šobrīd pieejams lasītājiem no šāda veida literatūras un kāda tā tiek konstruēta mūsdienās, kādas tēmas tajos ir aktuālas.

Autobiogrāfija ir uzskatāma par tekstu, kas saistīta ar tās stāstītāju. Tas liecina, ka romānā attēlotie notikumi notikuši ar pašu autoru.¹ Tomēr, paskatoties uz teorētiku atziņām, autobiogrāfijas darbi nav viennozīmīgi. Daudznozīmību rada tas, kā autori konstruē autobiogrāfijas, kādēļ raksta šādus tekstus, kā veidots vēstījums, no kāda skata punkta, kā paši autori tās definē, pie kāda žanra tās pieder utt. Jāteic, ka ne vienmēr autori cenšas noteikt žanru, kas rada neviennozīmīgu autobiogrāfiskuma pētniecību. Turklāt problemātiku rada patiesuma definīcija – kas ir patiesība? Šis jēdziens ir relatīvs, tomēr tik būtisks autobiogrāfiju skaidrojumā.

Iepriekš minētie iemesli un vēl citi, kas tiks aplūkoti šajā maģistra darbā, liecina, ka autobiogrāfijās arvien biežāk ir vērojama fikcija. Autobiogrāfisku romānu autori pat izvēlas neuzsvērt, ka viņu darbs ir autobiogrāfija, bet gan pieskaita tos kā pie jebkura literāra darba. Līdz ar to ir svarīgi nošķirt autobiogrāfiskuma jēdzienu no autobiogrāfijas. Šajā darbā tas ir svarīgi tādēļ, ka izvēlētie darbi analīzei ir autobiogrāfiski. To pamatā ir reāli notikumi no autoru dzīvē, taču tie ir „ievīti” fikcijā un pieder pie romāna žanra.

---

¹ Maftai, M. (2013). *The fiction of autobiography: Reading and writing identity*. USA: Bloomsbury. P 17.

Kā **pētījuma avoti** šajā darbā izmantoti romāni: Māras Zālītes autobiogrāfijas „Pieci pirksti” (2013) un „Paradīzes putni” (2018), Ingunas Ulas Cepītes autobiogrāfija „Ulsiks” (2017) un Rolanda Priverta grāmata „Nebaidies ne no kā” (2019).

Šie romāni tika izvēlēti pēc šādiem kritērijiem: piederība autobiogrāfiskai prozai, romāna žanram, izdošanas laiks pēdējo desmit gadu laikā. Māras Zālītes un Ingunas Ulas Cepītes darbi būtiski atklāj autobiogrāfiska romāna iezīmes. Tajos analizēti romāna naratīvi, patiesuma jēdziens, vēsturiskais konteksts, galvenās tēmas un citi autobiogrāfiski elementi. Zālītes romānos aktuāla Sibīrijas un okupētās Latvijas pieredze, kā arī būtiski atklāj autores sociālo statusu un tā ietekmi viņas bērnībā. Zālītes romānos akcents ir uz romāna žanru, nevis autobiogrāfiskumu, tādēļ šī maģistra darba kontekstā tos ir interesanti pētīt, jo tie ir labākie autobiogrāfiskā romāna paraugi pēdējo gadu laikā. Cepīte romānā vairāk atklājas autobiogrāfiskums, saglabājot romāna konstrukciju. Šos uzsvarus nosaka paši autori, atklājot savus nodomus intervijās. Savukārt Rolanda Priverta darbs uzskatāms par klasisku autobiogrāfijas paraugu. Tas ir atšķirīgs no Zālītes un Cepītes romāniem un cietumnieka naratīva dēļ ir uzskatāms par problēmjautājumu, jo ietver patiesuma jēdziena problemātiku un attaisnojuma raksturiezīmi, kas raksturīgs tieši cietumnieka naratīvam.

Šajā darbā tiks izmantotas divas pētniecības metodes. Galvenā no tām būs **naratīva metode**, kuras pamatā ir trīs apskatāmās jomas: naratīva tonis, kas raksturīgs tekstam kopumā un ko nosaka gan no satura, gan no teksta veida un formas; tēlainība, kādi personīgi nozīmīgi tēli, simboli un tēlainie izteiksmes līdzekļi izmantoti; tēmas, kādas ir dominējošās tekstā.² Papildus tiks izmantota biogrāfiskā metode, apskatot jau esošās intervijas ar grāmatu autoriem.

Pētniecībā Latvijā ir analizēti autobiogrāfiski romāni, taču to analīzei bieži vien tiek izmantota feministiskā pieeja. Līdz ar to šī darba ieguldījums varētu papildināt autobiogrāfisko romānu pētniecību, pielietojot naratīva un biogrāfisko metodi.

Jāteic, ka, izvēloties lielākoties tieši sieviešu tekstus no mūsdienu autobiogrāfiskās literatūras, tā nav nejaušība, ka tieši sieviešu teksti Latvijā šajā žanrā ir vairākumā. Arī 90. gados latviešu autobiogrāfiskajā tradīcijā sieviešu teksti ieņēma ievērojamu vietu.³ Ingunas Ulas Cepītes un Māras Zālītes romānos ir kaut kas, ko liela daļa lasītāju atpazīs. Māras Zālītes gadījumā tā ir atgriešanās no Sibīrijas, kas Latvijas vēsturē ir ļoti nozīmīgas

---

² Mārtinsons, K., Pipere, A., Kamerāde, D. (2016). *Pētniecība: teorija un prakse*. Rīga: Raka. 384.lpp.

³ Meškova, S. (2009). *Subjekts un teksts*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”. 119. lpp.

atmiņas. Savukārt, Inguna Ula Cepīte veltījusi grāmatu savai mammai un vecmāmiņai, Ausmai un Natālijai Derkēvicām. Ausma Derkēvica bija ievērojama diriģente, kura Latvijas vēsturē iegājusi kā pirmā sieviete virsdiriģente Latvijas Dziesmu un Deju svētkos, kā arī diriģējusi kori „Dzintars”, kas izcīnīja pirmo starptautisko uzvaru un pēc tam vairākkārt izpelnījies uzvaras dažādos starptautiskos konkursos. Rolanda Priverta darbs atklāj apslēptu pieredzi, par kuru nav pieņemts runāt – tā ir kontrabandista dzīve, noziegumi utt. Priverta darbs atklāj cietumnieka uzskatus, ikdienu un dzīvi „citā” pasaulē.

Romāns „Ulsiks” ietver 60. – 70. gadus. M. Zālītes „Pieci pirksti” ir par 50. gadu beigām un 60. gadu sākumu. Savukārt Zālītes romāna turpinājums „Paradīzes putni” arī ietver 60. – 70. gadus. Priverta darbs ietver visu viņa dzīvi no bērnības, kas ietver 20. gadsimta beigas līdz pat šodienai. Jāteic, ka autobiogrāfiski romāni ir veidoti ar zināmu laika nobīdi, kas atšķiras no dienasgrāmatām, kuras rakstītas konkrētā dzīves brīdī. Autobiogrāfiski romāni vairāk balstīti uz atmiņām, biogrāfiskām liecībām (kas arī var būt dienasgrāmatas) utt.

Darba mērķis: Noskaidrot, kādā veidā izpaužas autobiogrāfiskums un kādas ir raksturīgākās autobiogrāfiskuma pazīmes mūsdienu latviešu romānā.

Darba uzdevumi:

1. Veikt teorijas apskatu par autobiogrāfiju un autobiogrāfiskumu.
2. Analizēt izvēlētos autobiogrāfiskos romānus, izmantojot naratīva metodi.
3. Apskatīt romānu autoru biogrāfiju un esošās intervijas. Analizēt darbus, izmantojot biogrāfisko metodi.
4. Salīdzināt, kādas atšķirības ir starp maģistra darbā izmantotajiem romāniem.
5. Izdarīt secinājumus.

Teorētisko bāzi veido autobiogrāfijas un autobiogrāfiskuma jēdzieni. Autobiogrāfija ir daudznozīmīgs jēdziens, tas ir sarežģīts literatūras žanrs, un starp pētniekiem ir diskusijas, vai to vispār var uzskatīt par žanru. To pētījuši un kritizējuši daudzi autori. Ievērojamākie no tiem, kuru idejas pārsvarā izmantotas šajā maģistra darbā, ir Džeroms Bruners (*Jerom Bruner*), Filips Ležēns (*Philip Lejeune*), Linda Andersone (*Linda Anderson*), Mikela Mafteja (*Maftai Micaela*), Martina Vāgnere-Egelhāfa (*Martina Wagner-Egelhaaf*). Tāpat arī par šo tēmu apkopojis dažādus rakstus un to pētījis ir Džeimss Olnijs (*James Olney*), kurš izdevis eseju krājumu „Autobiogrāfija. Teorētiskas un kritiskas esejas” (*Autobiography. Essays Theoretical and Critical*). Mazāk zināmi autori, kas pētījuši autobiogrāfijas, ir Šari Benstoka (*Shari Benstock*), Sidonija Smita (*Sidonie Smithi*) utt.

Latviešu literatūras pētniecībā, pētot tieši autobiogrāfisko aspektu literatūrā, visvairāk par šo tēmu rakstījusi Sandra Meškova. Viņas artava ir monogrāfija „Subjekts un teksts”, kas arī lielā mērā izmantota šī darba tapšanai. Tāpat izmantotas arī Ievas Kolmanes un citu latviešu literatūrzinātnieču atziņas.

Maģistra darba struktūru veido teorētiskā un empīriskā daļa. Teorijas apskatā tiks pievērsta uzmanība autobiogrāfiskajai rakstībai un autobiogrāfiskumam. Pētījuma daļā tiks apskatīti Māras Zālītes, Ingunas Ulas Cepītes un Rolanda Priverta autobiogrāfiskie romāni. Katrā no nodaļām par attiecīgā autora darbu ir izvirzītas trīs apakšnodaļas, kas norāda uz spīlgtākajām autobiogrāfiskuma pazīmēm tekstā vai problēmjasutājumiem. Katrā nodaļā ir tekstā iekļauti salīdzinājumi ar citiem maģistra darbā pētāmajiem romāniem.

1. AUTOBIOGRĀFISKĀ RAKSTĪBA UN AUTOBIOGRĀFISKUMS

Par autobiogrāfijas daudzveidīgajiem aspektiem literatūrzinātnieki diskutē jau no 19. gadsimta līdz pat mūsdienām, taču autobiogrāfijas izcelsme un tās pirmais vēstnesis meklējams jau pirmajos gadu simteņos mūsu ērā. Šajā nodaļā tiks apskatīts autobiogrāfijas jēdziena vēsturiskais un teorētiskais aspekts, kas tai raksturīgs, kādi ir jau esošie pētījumi. Tiks apskatītas galvenās teorētiķu atziņas par autobiogrāfiju literatūrā un autobiogrāfijas problemātika.

Ir būtiski uzsvērt pašā sākumā, ka autobiogrāfija un autobiogrāfiskums nav viens un tas pats, bet šī atšķirība vairāk tiks skaidrota šīs nodaļas pēdējā apakšnodaļā. Pētniece Ieva Kolmane iezīmē skaidras atšķirības arī starp biogrāfiju, autobiogrāfiju un dienasgrāmatu. Autobiogrāfijas kontekstā to ir būtiski saprast, ar ko tā ir īpaša citu līdzīgu žanru lokā. Pētniece uzskata, ka biogrāfijas žanrs ir pielīdzināms iluzorai literatūrai, jo autors, rakstot biogrāfiju, ļaujas ilūzijai, ka tādā veidā viņš noskaidro vēstures patiesību. Savukārt ar autobiogrāfiju autors **iepazīst sevi un savu gadsimtu**. Dienasgrāmatas autora pieraksts it kā notver tagadni,⁴ kas autobiogrāfijai nav raksturīgs.

Autobiogrāfiju var definēt kā daiļdarbu, kam ir savs stils un tēlu sistēma, kurā ir dažāda plāna varoņi. Būtībā autobiogrāfija tehniskā ziņā maz ar ko atšķiras no romāna. Romāns, savukārt, arī ir daiļdarbs (prozas), kam „raksturīga izvērstā tēlu sistēma, sarežģīta kompozīcija, detalizēts vēstījums.”⁵ Līdz ar romāna definīciju var spriest, ka autobiogrāfija nav žanrs, drīzāk to var saukt par rakstības modu, jo autobiogrāfiju var novērot gan dzejas, gan prozas formā. Tai raksturīgi blakusžanri – tās ir dienasgrāmatas, vēstules, piezīmes. Svarīgs aspekts ir autobiogrāfijas jēga. Kolmane to raksturo šādi: „*Autobiogrāfijas jēga ir būt līdzībai par to, kā apziņa meklē patiesību pati par sevi.*”⁶

Apskatot autobiogrāfiju no tās satura, pētnieks Viljams Hovārts (*William Howarth*) izvirza trīs noteicošus elementus: personība, tehnika un tēma. Personības elements iekļauj sevī autora personību, vēsturi, telpu, autora rakstīšanas motīvus (rīkojas kā protagonistis, bet stāstu veido kā stāstītājs). Atšķirība starp autoru un galveno varoņi stāstā ir tajā, ka autors kā

---

⁴ Kolmane, I. (1994). Biogrāfijas un blakus žanru filosofiskie aspekti. *Karogs*, Nr. 9, 137.lpp. ISSN 0132-6295.

⁵ Tezaurs. Pieejams: <https://tezaurs.lv/mlvv/#/sv/rom%C4%81ns> [sk. 28.05.2020.]

⁶ Kolmane, I. (1994). Biogrāfijas un blakus žanru filosofiskie aspekti. *Karogs*, Nr. 9, 147.lpp. ISSN 0132-6295

stāstītājs jebkurā gadījumā zina vairāk kā stāsta galvenais varonis. Tehnika sevī ietver stilu un struktūru. Savukārt tēma, kas ir idejas un vērtības, ieņem autobiogrāfijas galveno nozīmi. Tēmu veido autora dažādās attieksmes, kas saistītas ar filozofisko, reliģisko, politisko un kultūras domāšanu. Šis elements ir personisks, taču reizē arī reprezentē laikmetu.⁷

Apskatot dziļāk autobiogrāfijas definīciju, autobiogrāfiju pētniece Linda Andersone norāda uz kādu paradoksu, ko var ieraudzīt 60. un 70. gadu kritikā. No vienas puses, Džeimss Olnijs saka, ka definēt autobiogrāfiju kā literāru žanru ir neiespējami. Autobiogrāfija tiek uzverta neizteiksmīgi un nereducējami – to īsti nevar nekur iedalīt, pieskaitīt un noteikt tās konkrētu pozīciju. No otras puses, Filips Ležēns un Džordžs Gusdorfs (*Georges Gusdorf*) uzskatīja, ka literatūras darbam jāsniedz gan nosacījumi, gan ierobežojumi, lai tas būtu pieejams un identificējams kā autoritatīva “patiesības stāstīšanas” forma, kura ir skaidri atšķirama no daiļliteratūras.⁸ Ir skaidrs, ka autobiogrāfijas jēdziens nav viennozīmīgs, tāpēc pirmajā apakšnodaļā apskatīsim tā izcelsmi, nozīmi un problemātiku dziļāk.

Latviešu literatūrā, sākot no 1991. gada, spilgti parādās autobiogrāfiskās prozas darbi. 20. gs. beigās latviešu literatūrā var nosaukt ļoti daudzus autobiogrāfiskās prozas paraugus: Anitas Liepas autobiogrāfiskā proza - “Ekshumācija” (1990), “Kumeļa gadi” (1993), “Vējgāze” (1996), Agates Nesaulas “Sieviete dzintarā” (1997), Margitas Gūtmanes “Vēstules mātei” (1998), Sandras Kalnietes “Ar balles korpēm Sibīrijas sniegos” (2001), kā arī rakstnieces Vizmas Belševicas triloģija par Billi. Nozīmīgi ir arī Regīnas Ezeras autobiogrāfiskie 90. gadu darbi “Visticamāk, ka ne... Stundu kalendārs” (1993) un “Mazliet patiesības, nedaudz melu” (1997), kā arī Visvalža Lāma pēdējais romāns “Abadona miers” (1993).⁹

1.1. Autobiogrāfijas jēdziens, vēsture un problemātika

Terminu „autobiogrāfija” radīja angļu dzejnieks, vēsturnieks Roberts Southejs (*Robert Southey*) 1809. gadā. Pats vārds cēlies no trīs grieķu vārdu savienojuma. Tie ir

---

⁷ Howarth, W. L. (1980). Some Principles of Autobiography. Olney, J. (ed.). *Autobiography. Essays Theoretical and Critical*. UK: Princeton University Press. P 87.

⁸ Anderson, L. (2004). *Autobiography*. London: Routledge. P 5.

⁹ Ļaha, I. (2009). Autobiogrāfisko tēlojumu specifika 20. gs. beigu un 21. gs. sākuma zviedru un latviešu rakstnieku darbos. Gūtmane, Z. (sast.). *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē*. Liepāja: LiePa. 70.–81. lpp.

„sevis”, „dzīve” un „rakstīt” (no grieķu un latīņu val. αὐτός-autos – sevis, βίος-bios – dzīve, γράφειν-graphein – rakstīt).¹⁰ Literatūrzinātnē autobiogrāfija ir cilvēka dzīves apraksts.

Daudzi pētnieki uzskata, ka pirmais autobiogrāfijas žanra paraugs ir Svētā Augustīna darbs „Atzīšanās” (397- 401 m.ē.). Tomēr Džeimss Olnijs (*James Olney*) uzrāda, ka nav īsti nosakāms, kas ir bijis pirmais autobiogrāfijas darbs. Jau šeit izceļas pirmā problemātiskā autobiogrāfiju pazīme. Prioritāte ir atkarīga no tā, kādu uzsvāru liek. Piemēram, ja liek uzsvāru, ka pirmā autobiogrāfija bija tā, kuras autors pats to tā nodēvēja, tad par tādu var uzskatīt Viljama Pita Skargila (*Villiam Pitt Scargill*) darbu “Atšķirīga ministra autobiogrāfija” (“*The Autobiography of a Dissenting Minister*”, 1834).¹¹ Tomēr, ja liek uzsvāru uz autobiogrāfijas īpatnībām un iezīmēm, tad par pirmo var uzskatīt Sv. Augustīna darbu.

Skatoties no pētniecības aspekta, autobiogrāfijas teorijas vēsturē nozīmīgs darbs ir bijis Džordža Gusdorfa (*Georges Gusdorf*) darbs par Vilhelmu Dilteju (*Wilhelm Dilthey*), kurā historiogrāfijas un hermeneitikas jeb **cilvēka studiju autobiogrāfija** bija kā atslēga, lai **izprastu vēstures likni, visa veida kultūras izpausmes un paša cilvēka kultūras formu un būtību**. Gusdorfs rakstījis arī par Georgu Mišu (Georg Misch), Dilteja znotu, kurš izveidoja „Autobiogrāfijas vēsturi” (*History of Autobiography*) trīs sējumos.¹²

Uz autobiogrāfiju var skatīties no dažādām perspektīvām un tradīcijām. Turklāt autobiogrāfiju iezīmes ir atšķirīgas arī kultūrās. Mūsdienās tās ir apskatītas feministiskās tradīcijas ietvaros, daudz pētītas sieviešu autobiogrāfijas. Tāpat šim žanram daudz pievēršas postkoloniālisma, hermeneitikas pētnieki un ne tikai. Latviešu literatūrzinātnē autobiogrāfija visbiežāk pētīta tieši feminisma aspektā. To pētījušas tādas autorens kā Marija Semjonova, Irina Novikova. Eva Birzniece promocijas darbā “Kara, trimdas un izsūtījuma pieredze autobiogrāfiskajos latviešu rakstnieču darbos 20./21. gs.” pētījusi latviešu trimdas rakstnieču autobiogrāfisko prozu postkoloniālisma aspektā.¹³

Autobiogrāfijas jēdziens vienmēr ir bijis problemātisks. Literatūrzinātniece Sandra Meškova uzskata, ka autobiogrāfiju nevar uzskatīt par žanru. Drīzāk tas ir **rakstības**

---

¹⁰ Bacon, C. (2016). The genre of autobiography: definition and characteristics. Owlcation. Pieejams: <https://owlcation.com/humanities/TheGenreofAutobiography> [sk. 20.03.2020.].

¹¹ Olney, J. (1980). Autobiography and the Cultural Moment: A Thematic, Historical, and Bibliographical Introduction. Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press. P 6.

¹² Turpat. P 8.

¹³ Birzniece, E. (2013). Kara, trimdas un izsūtījuma pieredze latviešu rakstnieču autobiogrāfiskajos darbos 20./21. gs. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5121/22888-Eva_Birzniece_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y [sk. 05.01.2017.]

mods, kas aptver dokumentālus tekstus (vēstules, dienasgrāmatas, autobiogrāfiska daiļproza un dzeja).¹⁴ Savukārt Džeroms Bruners (*Jerome Bruner*) izteicis apgalvojumu, ka autobiogrāfija ir **daiļliteratūras paplašinājums**. Viņš uzskata, ka autora dzīves atveidojums autobiogrāfijā nenāk, pirmkārt, no pieredzes, bet gan no iztēles. Turklāt tā rakstnieks veido savu patību līdzīgi kā jebkuru literāru tēlu.¹⁵ Filips Ležēns (*Philippe Lejeune*) autobiogrāfiju definējis šādi: **pagātnes pārskats prozā, ko persona veido par savu eksistenci, uzsverot viņa individuālo dzīvi un jo īpaši viņa personības vēsturi**.¹⁶ Savukārt literatūras kritiķa Pola de Mana (*Paul de Man*) alternatīvais skatījums stāsta, ka autobiogrāfija vispār nav žanrs, bet “lasīšanas un saprašanas redzējums (virziens)”, kas ir procesā nevis tikai autobiogrāfijā, bet arī dažādos citos tekstos.”¹⁷

Joprojām starp literatūrzinātniekiem ir diskusija, vai autobiogrāfiju patiesi var uzskatīt par žanru. Skatījums uz autobiogrāfiju kā žanru ir vācu profesorei Martinai Vāgnerei-Egelhāfai (*Martina Wagner-Egelhaaf*). Viņa uzskata, ka autobiogrāfija ir vairāk nekā vienkārši literārs žanrs. Šī jēdziena daudzpusība saistīta ar pašas literatūras pamatiezīmēm. Ļoti ilgu laiku, līdz pat 1960. gadiem autobiogrāfija tika uzskatīta kā sava veida historiogrāfiskā rakstīšana, kā teksti, kas ir patiess kādas personas dzīves apraksts.¹⁸ Literatūrzinātnieki, analizējot autobiogrāfiskus tekstus, pievērta uzmanību vairākām problēmām šajos tekstos. Tās ir – tekstualitāte, referencialitāte, atmiņas, kas projicētas tekstā, rakstības subjekts un viņa liecināšana par atmiņā atsaukto, kā arī attieksme pret to un tekstā atveidotajiem notikumiem. Šo sarakstu var vēl papildināt. Problēmu daudzveidību dēļ autobiogrāfiskās tradīcijas analizēšana ir kļuvusi starpdisciplināra.¹⁹

Atgriežoties pie Sv. Augustīna darba, jāteic, ka indivīda izolācijas un pašvērtības apziņu ir veidojusi kristietība. Cilvēks Dieva priekšā atrod sevi vienu un tic, ka dzīves beigās par nodzīvoto būs jāsniedz pārskats. No šāda skata punkta autobiogrāfija ir neizbēgamas apoloģijas ģenerālmēģinājums, kā tieksme pierādīt, ka dzīve ir bijusi jēgpilna.²⁰ Jau no Svētā Augustīna sarakstītās „Atzīšanās” autobiogrāfijas žanru saprot tieši „atzīšanās” termina

---

¹⁴ Bell, S. G., Yalom, M. (eds.) (1990). *Revealing Lives: Autobiography, Biography, and Gender*. New York: State University of New York Press. P 4.

¹⁵ Bruner, J. (1993). The autobiographical process. Folkenflik, R. (ed.) (1993). *The culture of autobiography: constructions of self-representation*. Stanford: Stanford University press. P 55.

¹⁶ Olney, J. (1980). Autobiography and the Cultural Moment: A Thematic, Historical, and Bibliographical Introduction. Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press. P 18.

¹⁷ Anderson, L. (2004). *Autobiography*. P 5.

¹⁸ Wagner-Egelhaaf, M. (2019). *Handbook of autobiography/ autofiction*. Germany: De Gruyter. 7.lpp.

¹⁹ Meškova, S. (2009). *Subjekts un teksts*. 112.lpp.

²⁰ Kolmane, I. (1994). Biogrāfijas un blakus žanru filosofiskie aspekti. *Karogs*, Nr. 9, 148.lpp. ISSN 0132-6295

aspektā. Šis ir būtisks aspekts vēstures konstruēšanā, jo grēksūdze kā piemiņas procedūra tika integrēta kanona veidošanā un vēstures konstruēšanā. Tas redzams Eiropas autobiogrāfiskās tradīcijas Eiropas kultūras kanonu veidošanā, kā arī vēstures un civilizācijas imperiālā politikā.²¹

Eiropas literatūrā autobiogrāfiju rakstīšana ir vairāk izplatīta 20. gadsimta otrajā pusē. Var teikt, ka šajā laikā autobiogrāfijas ieņēma vēstures vietu. Pie šāda secinājuma nonāca literatūrzinātnieks Džeimss Olnijs (*James Olney*). Dž. Olnijs ar literatūrzinātnieku Robertu Folkenfliku (*Robert Folkenflik*) autobiogrāfiju uzplaukumu Eiropā uzskata par vispārēju postmodernisma iezīmi.²²

Autobiogrāfijas žanrs kā atsevišķs žanrs literatūrā konstatēts 18. gadsimta beigās. Turklāt tas ir bijis svarīgs kā pārbaudes pamats kritikas strīdiem par daudzām idejām, ieskaitot autorību, reprezentāciju, identitāti un dalījumu starp faktu un daiļliteratūru.²³ Literatūrzinātniece Sandra Meškova, apkopojot Filipa Ležēna, Luisa Renca un Džona Stareka uzskatus 70. gadu pētījumos, uzsver, ka būtiskākais žanra problēmas aspekts saistīts ar attiecībām starp autobiogrāfisko, vēsturisko un literāro skatījumu. Minētie autori autobiogrāfiju skatīja no vēstures un daiļliteratūras skata punkta, „*aizstādot tās vietu literārajā kanonā, kur autobiogrāfija lielākoties tika marģinalizēta un uzskatīta par tikai daļēji literāru žanru,*” norādīja S. Meškova.²⁴

Skatoties Latvijas vēsturē, ir daudz autobiogrāfisku darbu, kurus rakstījušas sievietes. Īpaši daudz autobiogrāfiju ir 90. gados. 1994. gada žurnāla „*Karogs*” numurā Ieva Kolmane skaidro, ka autobiogrāfijas kalpo kā cilvēka autoritāte grāmatplauktā, kā uzticības persona, kas gaida, lai ar viņu izrunātos, pasūkstītos. Tādēļ Kolmane secina: „*Varbūt tāpēc aug autobiogrāfiju popularitāte, - tās aizpilda robus cilvēciskā saskarsmē.*”²⁵

Taču skatoties plašākā ārzemju mērogā, autobiogrāfijas ir rakstījuši arī slaveni vīrieši, kā, piemēram, svētais Augustīns (*Augustine of Hippo*), Henrijs Adams (*Henry Adams*), Pols Sarts (*Jean-Paul Sartre*) u.c. Turklāt autobiogrāfijas žanra kanoniskums ir veidots pēc vīriešu dzīvesstāstiem un definēts pēc vīriešu teorētiķiem (Gusdorfs, Olnijs, Ležēns, Bruners u.c.), kaut arī Latvijas pētniecības vidē dominējošās ir sieviešu teorētiķes. Ja skatāmies uz

---

²¹ Novikova, I. (2004). *Gender and Genre*. Rīga: Dzimtes Studiju Centrs. 13. lpp.

²² Meškova, S. (2009). *Subjekts un teksts*. 111.lpp.

²³ Anderson, L. (2004). *Autobiography*. P 1-2.

²⁴ Meškova, S. (2009). *Subjekts un teksts*. 112.lpp.

²⁵ Kolmane, I. (1994). Biogrāfijas un blakus žanru filosofiskie aspekti. *Karogs*, Nr. 9, 138.lpp. ISSN 0132-6295

autobiogrāfiju no feministiskā skatījuma, tad ir aktuāls jautājums par to, kāda ir atšķirība starp vīriešu un sievietes autobiogrāfijām. Vīriešu dzīvesstāstos autori identificējas ar tēviem. Feministikā pēta, kā sievietes kā meita reprezentē attiecības ar savu māti. Feministikas teorētiķi ir ļoti daudz rakstījuši par mātes un meitas attiecību nozīmīgumu.²⁶

Dzimtes studiju pētniece Irina Novikova, pētot sievietes autobiogrāfijas un teorētiskos aspektus, ir nonākusi pie atziņas, ka sievietes nav tik noslēgtas kā vīrieši, viņām ir „caurlaidīgas” ego robežas. Līdz ar to sievietes ir vairāk empātiskas un fokusētas uz citu cilvēku sajūtām.²⁷ Tas sasaucas ar teorētisku atziņu, ka autobiogrāfijas tiek rakstītas attiecībās ar sabiedrībai kopumā nozīmīgiem vēsturiskiem notikumiem. Jāmin arī 1980. gada feministes Estelles Jelinekas (*Estelle Jelinek*) atziņas, kas saskatāmas arī šī maģistra darba pētāmajos romānos. Viņa nonāca pie secinājuma, ka sievietes autobiogrāfijās ir novērojams noteikts naratīvs. Tas ir fragmentārs, teksts sakārtots pašpietiekamās teksta vienībās, nodaļas nav savienotas.²⁸ Turpretī vīriešu dzīvesstāstos ir hronoloģisks naratīvs un fokuss ir uz publiskiem viņu dzīves aspektiem.²⁹

Autobiogrāfijai savā ziņā ir divas dabas, kā to norādījis Gusdorfs. To var uztvert gan kā mākslas darbu, gan kā izglītības darbu. Autobiogrāfija ir tendēta nevis rādīt cilvēka ārpusi un viņa redzamās darbības, bet gan personas iekšējo pasauli. Turklāt arī ne to, kāda persona bija vai ir tagad, bet gan to, kāds pats autobiogrāfijas autors vēlas būt un tic tam, ka viņš tāds ir.³⁰

1.2. Atmiņa un naratīvs

Latviešu pētniece Marija Semjonova ir norādījusi, ka autobiogrāfija ir saistāma ar diviem elementiem. Viens no tiem ir atmiņas aktualizācija tekstos, bet otrs – subjekta un patības „ierakstīšana”, kā arī „patiesā vēstītāja balss” atpazīšana tekstā, no kuriem vēstītāja balss ir ļoti svarīga.³¹ Šis apgalvojums kalpo kā autobiogrāfijas divas būtiskas pamatiezīmes - atmiņa un naratīvs. Par šiem abiem aspektiem runā gleznotājs Ēriks Apaļais, kurš uzrakstījis eseju

---

²⁶ Novikova, I. (2004). *Gender and Genre*. P 10.

²⁷ Novikova, I. (2004). *Gender and Genre*. P 11.

²⁸ Jelinek, E. (1980). *Woman's autobiography: Essays in Criticism*. USA: University of Illinois Press. P 17.

²⁹ Jelinek, E. (1980). *Woman's autobiography: Essays in Criticism*. USA: University of Illinois Press. P 7.

³⁰ Gusdorff, G. (1980). *Conditions and Limits of Autobiography*. Olney, J. (ed.). *Autobiography. Essays Theoretical and Critical*. UK: Princeton University Press. P 45.

³¹ Semjonova, S. (2013). “Autobiogrāfiskā Es” konstruēšanas stratēģijas latviešu sievietes modernajā prozā. Hanovs, D., Jansone, I., Vērdiņš, K. (2013). *Dzimtes konstruēšana*. Rīga: Avens un Partneri. 82. lpp.

„Vēlme izteikt vārdos un autobiogrāfija”, kurā autors izcēlis Svētā Augustīna darbu „Atzīšanās”.³² Viņš uzskata, ka ar Sv. Augustīna darbu, kurā vērojams kristietības grēksūdzes rituāls kā iekšējais naratīvs un atmiņu izteikšanas akts, ir aizsākts apzināt autobiogrāfijas būtību.³³

Atmiņas kontekstā var runāt par autobiogrāfisko atmiņu, kas ir spilgta un detalizēta informācija par pagātni, tomēr ir vērtējama kā nedrošs tās patiesuma apliecinājums. Autobiogrāfiskās atmiņas patiesumu visvairāk apdraud personiskums un subjektīvisms, kas reizē ir arī autobiogrāfijas autentiskuma avots.³⁴ Atmiņai ir trīs dažādi aspekti. Pirmais – atmiņa, kad atceras lietas. Otrais – iztēle, kad tā izmaina vai imitē lietas, ko atceras. Trešais – izdomājums, kad tas dod atmiņā atsauktajam jaunu pagriezieni vai ieliek „pareizā” kārtībā un attiecībās.³⁵ Līdz ar to arī atmiņas sakarā var runāt par autobiogrāfiska darba konstruēšanu.

Aplūkojot savas dzīves stāsta konstruēšanu kā **intencionālu aktu**, to nosaka īpaša **vēstītāja/-as nostāja attiecībā pret savu atmiņā atsaukto un tekstā atveidoto pieredzi**, kas savukārt nosaka autobiogrāfiskā vēstījuma modalitāti kā tās būtiskāko elementu. Lī Gilmore to definē sekojoši: autobiogrāfiju kā žanru raksturo ne tik daudz formālu elementu kopums kā retoriskā pozīcija, kuru autore/-s izvēlas liecināšanas kontekstos, kas var būt visai atšķirīgi.³⁶

Poststrukturālā feminisma teorētiķe Šari Benstoka (*Shari Benstock*) norāda uz terminu “autobiogrāfiskais akts”, kas nozīmē, ka autobiogrāfijā dzīvesstāsts tiek konstruēts. Tajā netiek atveidota izdzīvotā dzīve.³⁷ Šis apgalvojums aktualizē jautājumu – kā autori izvēlas, kurus dzīves notikumus iekļaut romānā un kurus nē.

Lai klasificētu autobiogrāfiskus tekstus, Filips Ležēns (*Philippe Lejeune*) pieļauj, ka varētu būt zināma brīvība tajā, taču ir viens absolūts autobiogrāfijas nosacījums – ir jābūt identitātei starp autoru, naratoru un galveno varoni (protagonistu). Tomēr paliek jautājums, kā noteikt šo „identitāti”, jo pēc F. Ležēna domām to var noteikt vienīgi pats autors.³⁸ Centrālā

---

³² Apaļais, Ē. (2013). Vēlme izteikt vārdos un autobiogrāfija. Pieejams: http://www.satori.lv/raksts/5233/Velme_izteikt_vardos_un_autobiografija [Sk. 26.03.2020.]

³³ Apaļais, Ē. (2013). Vēlme izteikt vārdos un autobiogrāfija. Pieejams: http://www.satori.lv/raksts/5233/Velme_izteikt_vardos_un_autobiografija [Sk. 26.03.2020.]

³⁴ Ķīle, Ilva. (1998). Autobiogrāfiskās atmiņas sociālie līmeņi. Ķīlis, R. (sast.) (1998). *Atmiņa un vēsture*. Rīga: N.I.M.S. 45.lpp.

³⁵ Sprinker, M. (1980). *Fictions of the Self: The End of Autobiography*. Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press. P 329.

³⁶ Meškova, S. (2009). *Subjekts un teksts*. 114.lpp.

³⁷ Benstock, S. (1988). *The Private Self: Theory and practice of women's autobiographical writings*. London: The University of North Carolina Press. P 11.

³⁸ Anderson, L. (2004). *Autobiography*. P 2.

problēma šādu diskusiju pamatam ir jautājums, kā mēs konstruējam to, ko saucam par mūsu dzīvēm un kā varam veidot paši sevi procesā. Var teikt, ka lielākā daļa pētniecības pieeju izceļ to, ka sevis un dzīves konstruēšana balstās uz noteiktu valodas lietojuma kategoriju: naratīvu.³⁹

Mūsdienu teorētiķi, analizējot Filipa Ležēna noteikto trīskāršo identitāti (autora, stāstītāja un galvenā varoņa īsto vārdu identitāte) kā atšķirīgu vispārīgu autobiogrāfijas kritēriju, nonākuši pie atziņas, ka autobiogrāfiskā romānā šāda identitāte nav tieši norādīta. Tomēr lasītājs tic, ka tā pastāv. Līdz ar to autobiogrāfisku romānu var definēt kā izdomātu tekstu, kurā lasītājs pieņem noteiktu identitāti starp teksta autoru un galveno varoni, ņemot vērā līdzības, kuras lasītājs domā, ka ir pamanījis.⁴⁰ Pieaudzis lasītājs autobiogrāfisku formu uztver kā tādu, kuras mērķis ir piešķirt ticību pasakai, kas, citādi piešķirot definīciju tekstam, var šķist pilnīgi fiktīva.⁴¹

S. Meškova, atsaucoties uz pētnieka Brunera rakstīto, ka autobiogrāfisks teksts būtu jāaplūko kā trīsdaļīgs diskursa modelis, ko veido liecinieka diskurss, interpretācijas diskurss un autobiogrāfijas rakstītāja/-as nostāja jeb diataktika, pati pēc šāda principa analizē autobiogrāfiskos tekstus.⁴² Tas ir labs veids, kā apskatīt autobiogrāfisku darbu no dažādiem aspektiem. Kā piemēru šim trīsdaļīgajam diskursam Sandra Meškova min Agates Nesaules darbu „Sieviete dzintarā”. Viņa norāda, ka liecinieces diskursā ir Agates dzīves epizodes, kas atsauktas atmiņā. Interpretācijas diskurss ir tas, kas nosaka, kā tiek atlasītas un sakārtotas šīs epizodes. Savukārt autore nostāja kā trešais diskursa elements izpaužas tieši epizožu atlasē un sakārtošanā, kas balstās uz vēlmi izstāstīt dziedināšanas stāstu.⁴³

1.3. Autobiogrāfiskums

Romānos, kas tiks apskatīti turpmākajās nodaļās, ir aktuāls autobiogrāfiskums, kam ir daudzas pazīmes, kas to raksturo. Piemēram, Māras Zālītes romānā galvenās varones vārds nesakrīt ar autore vārdu, kaut gan ir zināms, ka tā ir viņa. Ingunas Ulas Cepītes romānā ir cilvēku vārdi tādi, kādi tie ir autore reālajā dzīvē, taču romāns rakstīts trešajā personā. Reālie

---

³⁹ Ed. Brockmeier, J., Carbaugh, D. (2001). *Narrative and identity: Studies in Autobiography, Self and Culture*.

⁴⁰Wagner-Egelhaaf, M. (2019). *Handbook of autobiography/ autofiction*. Germany: De Gruyter.

⁴¹ Bhattacharya, R. (2018). *The autobiography, the novel, and the autobiographical novel*. Pieejams: <https://www.researchgate.net/publication/332621868> [sk. 02.06.2020.].

⁴² Meškova, S. (2009). *Subjekts un teksts*. 115.lpp.

⁴³ Meškova, S. (2009). *Subjekts un teksts*. 116.lpp.

notikumi no autoru dzīvēm vijas kopā ar autoru iztēlē radītajiem notikumiem. Šīs un vēl citas autobiogrāfiskuma īpašības apskatītas gan teorijā, gan analizējot konkrētos autobiogrāfiskos darbus katrā nodaļā. Barets Mandels esejā par autobiogrāfijām raksta, ka šādos darbos saplūst autora dzīve ar ilūziju un fikciju.⁴⁴ To it īpaši var novērot Māras Zālītes romānā. Autobiogrāfijai galvenais rīks ir valoda. Tieši valoda ir tā, kas rada ilūziju, ka autobiogrāfiskā darbā stāstītais ir īstenība.⁴⁵

Autobiogrāfiju kritiķi ir uzskatījuši, ka neviens nevar pilnīgi atainot savu dzīvi, jo pašu cilvēku atmiņa ir nepilnīga, un cilvēki ir narcistiski, kas nozīmē, ka autori nav neitrāli vai objektīvi, kad viņi skatās gan paši uz sevi, gan uz citiem.⁴⁶ Šī atziņa un citas pētnieku diskusijas liecina par to, ka autobiogrāfiskums ir jānodala atsevišķi. Paliiek jautājums - kā izstāstīt patiesību caur fikciju? Šo jautājumu var uzskatīt par autobiogrāfijas mākslas galvenajām bažām.⁴⁷ Un tomēr, lai arī daudzi pētnieki uzskata, ka ir būtiski nošķirt autobiogrāfiju no autobiogrāfiskuma, pētniece Linda Andersone uzskata, ka nevar viennozīmīgi nošķirt fikciju un autobiogrāfiju. Tas rada tikai pretrunīgas idejas.⁴⁸ Tā ir, ka autobiogrāfiskuma jēdziens nav viennozīmīgs.

Šajā maģistra darbā no literārā žanra aspekta apskatīti tieši romāni, līdz ar to šī darba kontekstā ir svarīgi runāt tieši par autobiogrāfiskiem romāniem. Diskusijas par autobiogrāfiskiem romāniem izvērtās jau pagājušā gadsimta teorētiķu vidū. Būtībā termina „autobiogrāfiskais romāns”, no lingvistiskās viedokļa skatoties, tas ir romāns, kura specifiku raksturo autobiogrāfiskuma piedēvēšana. Neiedziļinoties daudzās diskusijās par romāna raksturu, pamatā ir skaidrs, ka romāns ir stāstījums, izdomāts un literārs teksts. Savukārt, ja apskatām termina īpašības vārdu „autobiogrāfisks”, šķiet, ka nonākam pretrunās ar romāna kā teksta izdomāto raksturu. Fikcijas un autobiogrāfisko komponentu apvienošana ir apspriestākā un visspilgtākā autobiogrāfiskā romāna iezīme.⁴⁹ Autobiogrāfiskuma kontekstā ir svarīgi saprast, ka būtībā neatkarīgi no tā, vai autors atzīst vai nē, ka romānā attēlotās personas ir īstas

---

⁴⁴ Mandel, B. J. (1980). *Full of Life Now*. Olney, J. (ed.). *Autobiography. Essays Theoretical and Critical*. UK: Princeton University Press. P 57.

⁴⁵ Turpat. P 63.

⁴⁶ Wagner-Egelhaaf, M. (2019). *Handbook of autobiography/ autofiction*. Germany: De Gruyter. P 8.

⁴⁷ Turpat. P 9.

⁴⁸ Anderson, L. *Autobiography*. P 12.

⁴⁹ Wagner-Egelhaaf, M. (2019). *Handbook of autobiography/ autofiction*. Germany: De Gruyter.

vai noliedz to līdzību ar reāliem cilvēkiem, abos gadījumos romāns tik un tā ir uztverams kā fikcija.⁵⁰

Daudzi pētnieki ir mēģinājuši noteikt robežas starp autobiogrāfiju, biogrāfiju un autobiogrāfisko literatūru, taču ir nonākuši līdz secinājumam, ka striktas robežas nav iespējams noteikt.⁵¹ Lai gan Māras Zālītes un Ingunas Ulas Cepītes darbi tiek uzskatīti par autobiogrāfiskiem, tāpat šajos darbos ir attēloti rakstnieču ģimenes locekļi un citi cilvēki viņu dzīvēs, kas neizbēgami iemieso arī biogrāfiskas iezīmes.

Autobiogrāfiskumu var ieraudzīt Džeimsa Olnija teorētiskajās atziņās. Viņš autobiogrāfiskus darbus iedalīja divās grupās. Pirmajā ir mākslas darbi, kuru autori prezentē sevi kā autobiogrāfiju. Otrajā ir autobiogrāfijas, kurās autori prezentē sevi kā mākslas darbus.⁵² Viņš uzsvēra, ka šis iedalījums ir visai sarežģīts un grūti saprotams, jo gadu gaitā autobiogrāfisko darbu rakstība ir mainījusies.

Pētnieks Džeroms Bruners (*Jerome Bruner*), izvirzot apgalvojumu, ka individuālās dzīves atainojums autobiogrāfijā primāri nāk no iztēles, rosina domāt par autobiogrāfijas un autobiogrāfiskuma neviennozīmību. Filoloģijas doktore Ineta Kivle uzsver: „*Ar to arī atšķiras patiesa autobiogrāfija no fikcijas – dzīvesstāstā iespējams sevi tik loģiski apslēpt, ka interese lasīt uzkonstruēto notikumu virknējumu izgaist gan pašam, gan citiem.*”⁵³

Runājot par autobiogrāfisku fikciju (kas ir vēl viens līdzvērtīgs jēdziens autobiogrāfiskumam), ir svarīgi piebilst par tām autobiogrāfijām, kurās **autora dzīve tiek sasaistīta ar sabiedrībā nozīmīgiem procesiem**. Tajās līdzās personiskajam ir universālais, kas izpaužas attiecībās. Tiek savienota patiesība ar fikciju, atmiņa ar iztēli, kā arī būtiski tiek iekļauta autora identitāte un atbildība, parādot savas dzīves kopsakarus.⁵⁴ Ineta Kivle uzsver, ka „*autobiogrāfijās līdzās personiskajiem pārdzīvojumiem tiek parādītas sabiedrības, kultūras, izglītības un politikas aktualitātes.*”⁵⁵ Filoloģijas doktore apskatījusi Kārļa Egles autobiogrāfiju apkopojumu trīsējumu krājumā „Atziņas”, kas ietver latviešu rakstnieku pārdomas par savu dzīvi 20. gadsimta sākumā. Pievēršanās autobiogrāfijai kā literāram

---

⁵⁰ Bhattacharya, R. (2018). The autobiography, the novel, and the autobiographical novel. *Researchgate*. Pieejams: <https://www.researchgate.net/publication/332621868> [sk. 02.06.2020.]

⁵¹ Meškova, S. (2009). *Subjekts un teksts*. 113.lpp.

⁵² Olney, J. (1980). *Autobiography and the Cultural Moment: A Thematic, Historical, and Bibliographical Introduction*. Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press. P 9.

⁵³ Kivle, I. (2018). Kārļa Egles „Atziņas”: autobiogrāfijas hermeneitiskais horizonts. Kivle, I. (2018). *Meklējiet rakstos! Misiņa bibliotēkai un Kārlim Eglem 130*. Rīga: LU. 177.lpp.

⁵⁴ Turpat. 178.lpp.

⁵⁵ Turpat. 174. lpp.

žanram latviešu literatūrā šis darbs uzskatāms kā pirmais, kurā autoru dzīves atmiņas sakārtotas hronoloģiskā kārtībā. Kārlis Egle autobiogrāfijas skatījis no hermeneitikas skatupunkta⁵⁶, kas atkal apliecina to, no cik dažādām pieejām autobiogrāfiju iespējams analizēt. Franču filozofs Pols Rikērs (*Paul Ricœur*), skatot autobiogrāfiju no hermeneitiskās pieejas, ir teicis, ka „savas dzīves attēlošana tekstā ir tās radīšana jaunā tēlā – autors ir centrālais tēls pats sev, viņš vienlaikus ir vistuvāk un arī vistālāk sev.”⁵⁷

Ja domājam no lasītāja perspektīvas, franču autobiogrāfiju pētnieks Filips Ležēns (*Philippe Lejeune*) runā par autobiogrāfijas paktu. Tas nozīmē, ka teksts lasītājam it kā piedāvā „līgumu” lasīt šo tekstu autobiogrāfiski.⁵⁸ Šī „vienošana” starp autoru un lasītāju paredz to, ka autobiogrāfija ir patiesa. Lasītājs sagaida, ka tekstā būs autobiogrāfiski elementi.⁵⁹ To parāda, piemēram, tas, ka tekstā minētais galvenā varoņa vārds sakrīt ar grāmatas autora vārdu vai grāmatas nosaukums vai teksta definējums nosaka, ka attiecīgais teksts ir autobiogrāfija vai autobiogrāfisks romāns. Tāds piemēram ir „Ulsiks”. Ulsika vārds uzreiz lasītājam var nešķīst, ka tas sakrīt ar autores vārdu, taču grāmatā tas pat tiek skaidrots un lasītājam nav šaubu, ka vārds sakrīt ar autoru. Savukārt, ja nekas no iepriekš minētā nav attiecināms uz konkrēto darbu, kas liecinātu par autobiogrāfiju, tad lasītājs tekstu uztver kā noveli, romānu, stāstu utt. Tas nozīmē, ka, ja šajos tekstos ir autobiogrāfijas pazīmes, autobiogrāfijas jēdzienu vairs nevar uztvert kā būtisku kategoriju, bet gan kā dimensiju vai literārās komunikācijas procesa noteicošu elementu.⁶⁰

Lasītājs patiesībā ir ļoti svarīgs elements autobiogrāfiju rakstībā. Ieva Kolmane žurnālā „Karogs” raksta: „Ja aplūkojam attiecību lasītājs un daiļdarbs, tajā atkal atrodam ilūzijas. Viena no tām ir priekšstats, ka biogrāfija vai autobiogrāfija ko būtisku mainīs mūsu izpratnē, paskaidros cilvēka darbus, pasacīs priekšā, „ko viņš ar to gribējis teikt”. Otra – ka lasītājs iepazīst savu „garīgo draugu” kā cilvēku. Rodas ilūzija, ka eksistē cilvēks, ar ko gribas būt pazīstamam personiski, dalīties domās un pārdzīvojumos, saprasties; reizē liela daļa cilvēku

---

⁵⁶ Kivle, I. (2018). Kārļa Egles „Atziņas”: autobiogrāfijas hermeneitiskais horizonts. Kivle, I. (2018). *Meklējiet rakstos! Misiņa bibliotēkai un Kārlim Eglem 130*. Rīga: LU. 173.lpp.

⁵⁷ Turpat. 174.lpp.

⁵⁸ Wagner-Egelhaaf, M. (2019). *Handbook of autobiography/ autofiction*. Germany: De Gruyter. 9.lpp.

⁵⁹ Summerfield, P. (2019). *Histories of the self: Personal Narratives and Historical Practice*. Abingdon: Routledge. P 78.

⁶⁰ Wagner-Egelhaaf, M. (2019). *Handbook of autobiography/ autofiction*. Germany: De Gruyter. 9.lpp.

apzinās šo ilūziju, jo pat nedomā par reālas komunikācijas īstenošanu, nepretendē uz draudzību ar iemīļoto autoru.”⁶¹

Romānu var uzskatīt par labu, ja par tādu to uzskata lasītājs. Tas nozīmē, ka lasītājam jāspēj izlasīt sev saprotamā valodā autora individuālo dzīvesstāstu, kas balstīts uz kolektīvi nozīmīgām vērtībām. Tieši konkrētas kolektīvi nozīmīgas vērtības un iespēja izdzīvot tās atsevišķu cilvēku dzīvēs nosaka autobiogrāfiskā romāna nozīmīgāko sociālo funkciju.⁶²

Marija Semjonova ir pirmā latviešu literatūrzinātniece, kas piedāvā terminu „autobiogrāfiskums” latviešu literatūras pētniecībā. Šāda jēdziena izveidi autore skaidro ar to, ka ir grūti nošķirt autobiogrāfiju tradicionālā izpratnē no izdomāta teksta: „*Autobiogrāfiskums ir literārā teksta “apvalks”, uz atmiņām balstīta noskaņa, kuru ir iespējams atkodēt, lasot un salīdzinot teksta autora dzīves, vēsturiskās un citas reālijas (jeb tā dēvēto kontekstu) ar tekstā atstātajiem piedzīvoto/pārdzīvoto notikumu nospiedumiem.*”⁶³ Tekstā autobiogrāfiskums dod iespēju autoram veidot individuālo identitāti, kā arī tajā pašā laikā piesaistīt izdzīvotās pieredzes un priekšstatus vairākiem varoņiem, ainavām, notikumiem un citiem vēstījuma elementiem tekstā.⁶⁴

Tomēr autobiogrāfiskumā viennozīmīgi ir būtisks personības jēdziens. Vispārīgi domājot un traktējot personību, izvirzās divi virzieni: viens, ka personība ir sabiedrības produkts, un otrs, ka vēsturi veido personības – realitāti var pētīt, apskatot atsevišķu cilvēku dzīves.⁶⁵ Vēsturnieks, kas raksta biogrāfiju, izmanto droši ticamus avotus. Tās ir personas dienasgrāmatas, vēstules, laikabiedru atmiņas, fotogrāfijas utt. Turklāt vēsturnieks cenšas izvairīties no subjektīvas interpretācijas.⁶⁶ Turpretī autobiogrāfijās lielā mērā tiek izmantots subjektīvais skatījums uz savu dzīvi.

Ne tikai personība autobiogrāfiskā darbā ir svarīga. Svarīgi ir arī, kā tiek veidots stāstījums un kā darbojas atmiņa šajā kontekstā. Autobiogrāfiskās atmiņas un stāstījuma identitātes savstarpēja saistība darbojas kā vēsturiska un kultūras konstante. Pašizstāstītā

---

⁶¹ Kolmane, I. (1994). Biogrāfijas un blakus žanru filosofiskie aspekti. *Karogs*, Nr. 9, 137.lpp. ISSN 0132-6295

⁶² Ķīle, Ilva. (1998). Autobiogrāfiskās atmiņas sociālie līmeņi. Ķīlis, R. (sast.) (1998). *Atmiņa un vēsture*. Rīga: N.I.M.S. 50.lpp.

⁶³ Semjonova, M. (2016). *Atmiņas paēnā: Latvijas un Somijas sieviešu prozas krustpunkti XX gadsimtā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 13.lpp.

⁶⁴ Turpat. 14.lpp.

⁶⁵ Kolmane, I. (1994). Biogrāfijas un blakus žanru filosofiskie aspekti. *Karogs*, Nr. 9, 142.lpp. ISSN 0132-6295

⁶⁶ Turpat.

dzīve, kas balstīta uz personīgām atmiņām, tiek uzskatīta par universālu cilvēka eksistences iezīmi, un kultūrā atšķirīgā ir stāstījuma forma, kādā tā tiek izteikta.⁶⁷

Kā vēl vienu autobiogrāfiskuma aspektu jāmin „patiesības” jēdzienu. Kaut arī romānā nav apgalvots, ka jāstāsta patiesība, autobiogrāfijas mērķis ir runāt patiesi. Ir svarīgi definēt, par kāda veida patiesību ir runa: atsauces patiesība, kas saistīta ar faktiskās informācijas pārbaudi - operācija, kuru diez vai var izpildīt jebkurš lasītājs, vai “augstāka patiesība”, kā Gēte apgalvoja par savu autobiogrāfiju, ar kuru viņš domāja to pašu kā dzīves pieredzes “dziļāko patiesību”, par kuru Paskāls rakstīja. Paskāls uzsvēra autobiogrāfiskā žanra nozīmi kā izpratni par cilvēka pašapziņu. Viņa interpretācija par “autobiogrāfisko patiesību” kā “autobiogrāfisko ticamību” ir diezgan būtiska turpmākam autobiogrāfisko žanru pētījumam. Autobiogrāfisko patiesību viņš redzēja nevis kā faktu atsauces patiesību, bet gan kā autora subjektīvo pārlicību, kas pārlicina lasītāju, ka viņš lasa autentisku stāstu.⁶⁸

Latviešu literatūrā ir autobiogrāfiski darbi, kuros var novērot šīs un vēl citas iezīmes. Viena no tām, kas ir svarīga arī naratīva metodes aspektā, ir tēmas, kas tajos tiek izvirzītas. Latviešu literatūrā it īpaši ir autobiogrāfiskā proza, kurai raksturīgi stāsti par sāpēm, pametot dzimteni. Pētniece Ilona Ļaha to definējusi kā trimdas autobiogrāfisko prozu. Jau no 1991. gada latviešu literatūrā ienāca jauna veida bērniības atmiņu tēlojumi, ko ietekmēja vēsturiskās pārmaiņas. Šajos darbos kā vēsturiskais konteksts ir laika posmi, sākot ar 1940. gadu, kad latviešu literatūra bija cieši savienots ar Padomju Savienības ideoloģiju un politiku.⁶⁹

Rakstnieces Anitas Liepas darbs „Ekshumācija”, kas iznāca 1990. gadā, aizsāka autobiogrāfiskās rakstības tradīciju Latvijā. Tā centrā ir centieni pārrakstīt vēsturi un rekonstruēt nacionālās tradīcijas.⁷⁰ Interesanti ir saprast, kā laika maiņas un vēstures notikumu virzība maina arī autobiogrāfisko romānu tēmas, kas tajos tiek attēlotas. Padomju laikā Otro pasaules karu saistīja tikai ar vācu iebrukumu. Savukārt padomju karaspēka aktivitātes 1940. un 1945. gadā tika interpretētas kā sniegtais atbalsts no kaimiņvalsts un atbrīvošana. Turpretī 90. gadu sākumā tiek likts akcents uz padomju okupāciju. Tie ir stāsti par padomju okupācijas upuriem, par režīma varmācību pret latviešu tautu un valsti, iznīcinot un apdraudot

---

⁶⁷ Brockmeier, Jens. (2015). *Beyond the archive: Memory, Narrative, and the Autobiographical Process*. Oxford: Oxford University Press. P 323.

⁶⁸ Missinne, L. (2019). Autobiographical novel. Wagner-Egelhaaf, M. (ed.) (2019). *Handbook of autobiography/ autofiction*. Germany: De Gruyter.

⁶⁹ Ļaha, I. (2009). Autobiogrāfisko tēlojumu specifika 20. gs. beigu un 21. gs. sākuma zviedru un latviešu rakstnieku darbos. Gūtmane, Z. (sast.). *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē*. Liepāja: LiePa. 70.-81. lpp.

⁷⁰ Meškova. *Subjekts un teksts*. 121.lpp.

valstiskas tradīcijas, valodu, simbolus, kultūras identitāti. Tie ir stāsti no deportācijām 1941. un 1949. gadā.⁷¹

Autobiogrāfiju pētnieki norāda, ka mūsu autobiogrāfiskie stāstījumi ietekmē ne tikai veidus, kā mēs saprotam, bet arī kā dzīvojam un atceramies savu dzīvi. Saistot izziņu ar sociālo mijiedarbību, reālo dzīvi ar daiļliteratūru un ņemot vērā fantāziju, autobiogrāfiskie stāstījumi izklāsta daudz dažādas dzīves iespējas. Viņi saprot un pietiekami bieži paplašina katram indivīdam piedāvāto iespēju telpu. Viņi liek mums apzināties, ka mūsu dzīves ir iespējamās dzīves, pieredzes stāstījuma elementi, kas nekad nav interpretācijas un atkārtotas interpretācijas priekšmets.⁷²

Jens Brokmeiers (*Jens Brockmeier*) to uzskata par apgaismojošu metaforu un stāstījuma un atcerēšanās kultūras mijiedarbības modeli. Tas apvieno divus principus. Viens, kas ved atpakaļ uz Aristoteli, ir tas, ka māksla atdarina dzīvi; otrs, kā sacīja Oskars Vailds, ir tāds, ka dzīve atdarina mākslu. Bruners ierosina, ka svarīgs veids, kā raksturot kultūru, ir stāstījuma modeļi un prototipi, kurus tā padara pieejamu dzīves gešalta veidošanai vai Hakera izpratnē, lai cimdi un cimdu jēdziens būtu piemērots.⁷³

Katrā ziņā, noslēdzot šo autobiogrāfiskuma teorijas apskatu, ir jāatzīst, ka autobiogrāfiskus romānus apskatīt ir sarežģīti. Šo problemātiku apliecina Ilvas Ķīles pētījumi. Viņa, apskatot autobiogrāfisko atmiņu, ir nodalījusi atmiņu veidus atbilstoši sociālajam nozīmīgumam: vispirms dienasgrāmata, tad dzīvesstāsts, *curriculum vitae*, memuāri publicēšanai un autobiogrāfiskie mākslas darbi. Katrs atmiņu veids atbilstoši nozīmīguma kārtībai palielina sociālās ietekmēšanas iespēju, taču vienlaikus palielinās arī problēmu skaits, kas saistīts ar atmiņu atbilstību faktiem.⁷⁴ Līdz ar to autobiogrāfiski romāni ir visai problemātiski, jo pilni ar nepilnvērtīgu atmiņu, konstruēti pēc autora vēlmēm, atmiņas spējām, kā arī caurvīti ar fikciju. Nav neviena autobiogrāfiska romāna, kas būtu absolūti autobiogrāfisks.

---

⁷¹ Meškova. *Subjekts un teksts*. 121.lpp.

⁷² Brockmeier, J. (2015). *Beyond the archive: Memory, Narrative, and the Autobiographical Process*. Oxford: Oxford University Press. P 323.

⁷³ Turpat. P 322.

⁷⁴ Ķīle, Ilva. (1998). Autobiogrāfiskās atmiņas sociālie līmeņi. Ķīlis, R. (sast.) (1998). *Atmiņa un vēsture*. Rīga: N.I.M.S. 50.lpp.

2. SEVIS KONSTRUĒŠANA MĀRAS ZĀLĪTES ROMĀNOS „PIECI PIRKSTI” UN “PARADĪZES PUTNI”

Teorijā apskatītais liecina, cik neviennozīmīgi ir autobiogrāfijas un autobiogrāfiskuma jēdzieni. Tādēļ svarīgi ir ne tikai tas, ka šajā maģistra darbā gan Māras Zālītes, gan pārējie darbi definēti kā autobiogrāfiski romāni, bet arī tas, kā paši autori ierāmē savus darbus. Sandra Meškova novērojusi tendenci, ka autori mēdz precizēt sava autobiogrāfiskā darba žanru. Kā par piemēru ir Vizmas Belševicas “Billes triloģija”, kuru autore dēvēja par atmiņu stāstu. Savukārt Anita Liepa “Ekshumāciju” apzīmējusi kā dokumentālu romānu, bet citu savu autobiogrāfisko darbu “Kumeļa gadi” par atmiņu romānu.⁷⁵ Māras Zālītes romāna pirmizdevuma izdevējs *Mansards* definējis “Piecus pirkstus” kā **autobiogrāfisku bērības atmiņu grāmatu**. Šajā definīcijā katrs vārds ir būtisks. Pirmkārt, tas ir autobiogrāfisks, kas nozīmē, ka tekstā ir izmantoti autores biogrāfiskie fakti. Otrkārt, “bērības” nozīmē, ka teksta vēstītājs būs bērns, būs attēlota tieši autores bērība. Savukārt atmiņu grāmata liecina par dzīves epizodēm romānā, ko autore **atceras** no pagātnes.

Mārai Zālītei radniecīgi darbi saskatāmi 90. gadu latviešu autobiogrāfiskās tradīcijas darbos. Turklāt tiem lielākoties autores ir tieši sievietes. 90. gadu darbu autores pārstāv to paaudzi, kas savā dzīvē pieredzējušas Otro pasaules karu un tā sekas, kas Latvijā izpaudās padomju okupācijas veidā 50 gadu garumā. Pazīstamākie darbi un to autori ir Agates Nesaules romāns „Sieviete dzintarā” (1997), Margitas Gūtmanes „Vēstules mātei” (1998), Anitas Liepas vairāki autobiogrāfiskie darbi – „Ekshumācija” (1990), „Kumeļa gadi” (1993) un „Vējgāze” (1996) -, kā arī Vizmas Belševicas autobiogrāfiskā triloģija „Bille” (1995, 1996, 1999). Visos šajos darbos, līdzīgi kā Māras Zālītes darbā, ir attēlota traumatiskā pieredze, kas nāca līdzī ar pēckara sekām un okupācijas laiku. Literatūrzinātniece Sandra Meškova norāda, kā šajos romānos atveidota vēsturiskā pieredze.⁷⁶ A. Nesaule atveido meitenes un viņas ģimenes pieredzi, ejot trimdas ceļu cauri bēgļu nometnēm. Arī M. Gūtmane raksta par trimdas grūtībām, kas seko, atgriežoties dzimtenē. Līdzīgi arī Māra Zālīte raksta par atgriešanos dzimtenē, taču M. Zālītes gadījumā autore nav piedzīvojusi pašu izsūtīšanu. Viņa izsūtījumā ir dzimusi. Tā ir būtiska atšķirība. Savukārt A. Liepas darbi attēlo dzīvi Padomju Latvijā, bet V. Belševica ataino dzīvi vēl uz robežas starp brīvo Latviju un brīdi, kad bērību pārtrauc karš, kā arī vācu un padomju laiku.

---

⁷⁵ Meškova, S. (2009). *Subjekts un teksts*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saule”. 115.lpp.

⁷⁶ Turpat. 119.lpp.

Šādi ir autorei radniecīgi darbi literatūrā, taču jāuzsver, kā sižetiskās līnijas, motīvi, pieredzētais laiks un citi elementi ir atšķirīgi no šiem darbiem. Māras Zālītes autobiogrāfiskais romāns ar to ir unikāls – tā ir it kā tā pati traumatiskā pagātnes pieredze, kas vērojama darbos jau no 90. gadiem, un tomēr atšķirīgs ir tā vēstījums no citiem radniecīgiem darbiem. Šādu autobiogrāfisku romānu retumu apliecina tas, kā M. Zālīte pamato, kāpēc rakstījusi romānu tieši konkrētajā brīdī: *“Jutu, ka nu tas brīdis ir pienācis, ka es nedrīkstu ilgāk turēt sevī un man ir arī diezgan unikāla pieredze. Latviešu literatūrā ir daudz rakstīts par izsūtījuma laiku Sibīrijā, un pārsvarā tie ir atmiņu stāsti, bet nav rakstīts literārs darbs par to laiku. Pat Melānijas Vanagas brīnišķīgais un satriecošais darbs “Veļupes krastā” ir atmiņu vēstījums, bet mans nolūks bija rakstīt literatūru.”*⁷⁷ Interesanti, ka autore pati nevēlējās romānu definēt kā autobiogrāfiju. Viņa apzināti distancējās, lai lasītājs tekstu uztvertu kā literāru darbu, jo to rakstniece vērtē augstāk nekā atmiņu stāstus, ņemot vērā žanru hierarhiju.⁷⁸

Līdzīgi kā Andras Manfeldes autobiogrāfiskais romāns „Adata”, arī Māras Zālītes darbs „Pieci pirksti” ir viņas pirmais romāns. Intervijā “Neatkarīgajai Rīta Avīzei” rakstniece skaidro, kāpēc autobiogrāfisko darbu izvēlējusies rakstīt tieši prozas žanrā: *““Piecu pirkstu” saturs nav ne dzejā, ne dramaturģijā izsmeļams. Dzejas trauciņi ir par mazu, un dramaturģijas sietiņam daudz kas birst cauri. Vienmēr esmu uzskatījusi, ka proza ir žanru karaliene.”*⁷⁹ Jāteic, ka šāda izvēle mūsdienu jaunākajā latviešu romānā ir retums, jo autobiogrāfisku romānu pēdējā desmitgadē ir patiešām maz. Protams, ir autobiogrāfiska proza, taču ir uz roku pirkstiem saskaitāmi tādi darbi, kas veidoti romāna žanrā. Viens no šiem retajiem tekstiem ir Māras Zālītes autobiogrāfiskais romāns, par kuru rakstniece saņēmusi Literatūras gada balvu.

Aplūkojot abus Zālītes romānus no to vizuālā aspekta, redzams, ka uz abiem romānu vākiem ir redzamas fotogrāfijas, kurās var atpazīt Māras Zālītes seju. Turklāt katrā romāna daļā ir tāds foto, kas ataino naratīvo laiku romānā jeb konkrēto laika posmu no autores bērnības – tieši foto esošās meitenes vecums ir arī romānā attēlotās Lauras vecums.

Abās grāmatās rodamas atsauces romānā uz grāmatu nosaukumiem. Romāna pirmo daļu “Pieci pirksti” patiesībā sauc Lauras māju ābelē, kuras nosaukumu izdomāja viņa pati: „Bet

---

⁷⁷ Meškova, S. (2009). *Subjekts un teksts*. 119.lpp.

⁷⁸ Landorfa, S. (2013). Māra Zālīte: Esmu saņēmusi tik daudz samazgu uz galvas, vairāk nekā padomju laikā. Pieejams: <https://jauns.lv/raksts/sievietem/99884-mara-zalite-esmu-sanemusi-tik-daudz-samazgu-uz-galvas-vairak-neka-padomju-laika> [sk. 25.04.2020.].

⁷⁹ Rušeniece, L. (2013). Māra Zālīte: Līdz piecu gadu vecumam uzaugu ar stāstiem par Latviju. Pieejams: <https://nra.lv/izklaide/108086-mara-zalite-lidz-piecu-gadu-vecumam-uzaugu-ar-stastiem-par-latviju.htm> [sk.14.04.2020.].

māju ābelē sauks *Pieci Pirksti*. Nevar grābt mājai vārdu no zila gaisa. Avoti ir tādēļ, ka tur ir avots. Upītes ir tādēļ Upītes, ka te ir upīte. *Pieci Pirksti* ir īstais vārds Lauras mājai.”⁸⁰ Tomēr piecu pirkstu motīvs neatklājas tikai mājiņas nosaukumā. Tas ik pa laikam „ieskanas” romānā. Autore piešķir lietām līdzības ar pieciem pirkstiem. Piemēram: „*Kļavu lapas ir skaistas. Tām ir pieci pirksti kā cilvēkam.*” Pieci pirksti ir arī Dieva roka un ebrejietes Asjas, ko viņa iepazīsusi Sibīrijā, čekā salauzti pirksti, kuri salauzti pratināšanā, jo bija angļu spiede. Arī grāmatas otrās daļas nosaukums “Paradīzes putni” ir atrodamas grāmatas nodaļās. Paradīzes putni ir putnu zīmējumi Lauras drauga Ugas mapē. Uga skaidro: “*Šītais ir vimepeļausis, smieklīgs, vai ne? Visus es nepazīstu. Tie ir paradīzes putni. Tā tos sauc. Uz pēdējā vāka, re, viņi visi ir krāsaini.*”⁸¹ Grāmatu nosaukumi ir poētiski veidoti. Tie ietver detaļas, kas attēlotas romānā.

2.1. Trešās personas bērnības atspoguļojums

Līdzīgi kā zināmie autobiogrāfiskie romāni latviešu literatūrā, arī Māra Zālīte lieto trešās personas vēstījuma formu. Atšķirībā no citiem romāniem, kuros trešā persona apzināti lietota kā distancēšanās veids vai kā romāna pazīme, Māra Zālīte skaidri uzrāda, ka viņa pati bērnībā tā runājusi. Autore viscaur romānam gan stāstā, gan dialogos izmanto Lauras vārdu. Tomēr caur situācijām ir noprotams, ka tā bija autores problēma bērnībā. Piemēram, caur šo situāciju, kurā Laura atbild skolotājai: „- *Vai bērns iet bērnudārzā? – Laura neiet bērnudārzā, - viņa atbild pati, skaidri un gaiši. – Kāpēc bērns nelieto vienskaitļa pirmās personas vietniekvārdu?*”⁸² Grāmatas noslēgumā ir šīs problēmas atrisinājums, kad Laura tomēr sāk lietot pirmās personas vietniekvārdu: „- *Es. Es Reinim atdošu, kad pārnāks. Vai meitens teica – es? Mamma izbrīnā paceļ saraudātās acis. Nevis kā parasti būtu teikusi – Laura atdos.*”⁸³ Savukārt romāna otrajā daļā, grāmatā „Paradīzes putni”, Zālīte nepāriet uz citādu vēstītāja formu, paliek tāpat kā grāmatas pirmajā daļā. Tikai dialogos Laura lieto pirmās personas vietniekvārdu.

Autobiogrāfijas kontekstā varētu spriest, ka pirmās personas vēstījums ir kā vienīgā obligātā vēstījuma forma, jo autobiogrāfisko darbu pētnieki kā būtiskāko šī žanra pamatpazīmi izvirzījuši autora, vēstītāja un varoņa identiskumu. Tas nozīmē, ka autors

---

⁸⁰ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 262.lpp.

⁸¹ Zālīte, M. (2018). *Paradīzes putni*. 229.lpp.

⁸² Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 194.lpp.

⁸³ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 285.lpp.

autobiogrāfiskā darbā raksta par sevi. Tomēr pētnieces Bella Brodzki, Sidonija Smita u. c. ir norādījušas, ka īpaši sieviešu autobiogrāfiskos darbos ir bieži sastopama trešās personas vēstījuma forma.⁸⁴ Šāda teorija apstiprinās Māras Zālītes romānos. Turklāt šo distanci, kuru jau tā veido trešās personas vēstījuma forma, pastiprina autore un viņas autobiogrāfiskā darba varones vārda nesakritības – autorei viens, varonei pavisam cits vārds. Jāteic, ka autobiogrāfiskuma kontekstā trešās personas izmantojums veido lasītājam atsvešinātību ar autori. Savukārt pirmās personas izmantojums romāna „Pieci pirksti” noslēgumā veido atvērtību un ieintriģē stāsta turpinājumam.

Sandra Meškova, pētot sieviešu autobiogrāfiskos tekstus, ir atklājusi vairākas autore, kas izmanto trešās personas vēstījuma formu. To ir izmantojusi gan Anita Liepa „Ekshumācijā”, gan Agate Nesaule „Sievietē dzintarā”, gan Vizma Belševica „Billes” triloģijā u.c.⁸⁵ Turklāt jaunākajā latviešu autobiogrāfiskā romānā Māra Zālīte nav vienīgā, kas to veido trešās personas vēstījuma formā. Līdzīgi dara Inguna Ula Cepīte. Savukārt Māras Zālītes gadījumā viņa ir mainījusi galvenās varones vārdu, nevis izvēlējusies savu vārdu. Autore intervijā „Neatkarīgajai Rīta Avīzei” atklājusi, kāpēc romāna galvenā varone ir Laura, nevis Māra: „*Tāpēc, lai es distancētos, lai justos brīvāk, lai nebūtu tik ļoti piesaistīta savai dzīvei.*”⁸⁶ Līdz ar to trešās personas vēstījuma forma palīdz autorei gan distancēties, gan ļaut vaļu savai iztēlei un rakstnieces būtībai. Lauras vārds romānā gan nav izvēlēts nejauši. Autore intervijā interneta portālam “Kas Jauns” stāsta: “*Man ģimenē ir ļoti simpātiska radniece, jau cienījamos gados, Laura. Un ir interesants stāsts. 1989. gadā biju Amerikā, pirmoreiz brīvi, bez pavadoniem un grupām, ar Albertu Belu un Māri Čaklo. Katrā pilsētā, kur uzstājāties, palikām pa nakti pie kādas ģimenes. Es nonācu ļoti jaukā, kur mājasmātes māte bija 86 gadus veca, un viņas mātai Laurai bija 89 gadi. [...] Jutu lielu tuvību ar veco cilvēku tieši tāpēc, ka viņai bija saikne ar maniem senčiem.*”⁸⁷

“Pieci pirksti” ir romāns no piecgadīga bērna skata punkta. Viss traģiskais, kas bijis pagātnē, izsūtīšana, padomju laiki utt., no bērna redzējuma šķiet daudz vieglāk uztverami un ne tik traģiski. Bērns daudz vieglāk ierauga traģiskus notikumus, meklējot līdzības, taču kopā ar bērna vieglumu mijas bērna satricinājumi. Tāds ir bērna skatījums: „*Laura negrib, ka*

---

⁸⁴ Meškova, S. (2009). *Subjekts un teksts*. 188.lpp.

⁸⁵ Turpat. 114. lpp.

⁸⁶ Rušeniece, L. (2013). Māra Zālīte: Līdz piecu gadu vecumam uzaugu ar stāstiem par Latviju. Pieejams: <https://nra.lv/izklaide/108086-mara-zalite-lidz-piecu-gadu-vecumam-uzaugu-ar-stastiem-par-latviju.htm>. [sk. 14.04.2020.]

⁸⁷ Zālīte, M. (2013). Esmu saņēmusi tik daudz samazgu uz galvas, vairāk nekā padomju laikā. Pieejams: <https://jauns.lv/raksts/sievietem/99884-mara-zalite-esmu-sanemusi-tik-daudz-samazgu-uz-galvas-vairak-neka-padomju-laika> [sk. 25.05.2020.].

smird, ka kratās, ka sāp vēders. Tas ir izlemts! Laura kāps no vilciena laukā un nemūžam vairs ar tādu smirdošu pūķi nebrauks!”⁸⁸ Tai pat laikā romānam cauri vijas poētiskums, kas jūtams autorei kā pieauguša cilvēka skatījumā. Jau nākamajā romāna lappusē var lasīt: „Upe ir dzīva. Upe ir gudra. Ne tā kā sliedes, kam nav ne sirds, ne prāta.”⁸⁹ Zālītes valoda kopumā ir raita, ritmiska un poētiska. Viņai viss ir jauks un mīļš, kā jau bērnam. Pat putukrējums: „Saldajā būs ķīselis ar putukrējumu. **Mīļš putukrējums**, kaut gan Laura nezina, kas tas tāds ir.”⁹⁰

Laura domā filozofiski un dziļi, ir nepacietīga: „Bet cik ilgi? Cik tas ir – ilgi? Cik ilgi ir ilgi? Ja nu visu mūžu?”⁹¹ Bērnišķīgs un mīļš skatījums uz lietām un cilvēkiem saglabājas arī romāna otrajā daļā, lai arī ir jūtams, ka otrajā daļā Laura ir paaugusies, iet skolā: “Piecos Pirkstos Laura var sajust, ka paaugusies. Stipri par daudz. Iegrozīties ērti kļūst arvien grūtāk. Kājas garas, rokas kā tādas grāvjrāču lāpstas. Gribētos būt sīkai un trauslai kā balerīnai.”⁹²

Jau no 1991. gada latviešu literatūrā ienāk bērniības atmiņu tēlojumi, kas saistīti ar Padomju Savienības laiku. Pētot gan Māras Zālītes, gan Ingunas Ulas Cepītes darbus, varētu teikt, ka šis laika posms joprojām ir aktuāls arī mūsdienu literatūrā. Tikai jāņem vērā, ka šos darbus ir rakstījušas autore, kas rakstniecībā ienāca pagājušā gadsimtā un kas savu bērniību ir izdzīvojušas padomju laikos. Pavisam citi autobiogrāfiski darbi radīsies mūsdienu rakstnieku paaudzei, kuri autobiogrāfiskus prozas darbus radīs tikai pēc vairākiem gadiem.

Zālītes darbs ir ne tikai par viņas bērniību, par traģisko pieredzi, atbraucot no Sibīrijas, bet arī par brīnumu. Visi domāja, ka viņai nebūs lemts dzīvot: „Kad Laura piedzima, viņai bija jāmirst.”⁹³ Te sastopas nolemtības un veiksmes stāsts. Jāteic, ka arī romāna gaitā, spītējot Lauras ātrajai un zinātkārajai dabai, dzīve tomēr viņu aplaimojusi ar veiksmi. Autore romānā stāsta par notikumiem, kuros viņa varēja iet bojā. Piemēram, iekrišana akā: „Laura iemērc spaini ūdenī un, kad tas pilns, velk ārā. Tajā brīdī dēlis lūst un spainis, nē, ūdensvīrs ierauj Lauru akā.”⁹⁴ Tomēr Laurai laimējās, jo viņu izglāba kāda meitene, ko Laura nepazīst. Gan šie, gan citi notikumi atklāj to, ka Māras Zālītes romāni ir ne tikai stāsts par to, ko pieredzējusi Sibīrijā, bet lielākoties par to, ko piedzīvojusi okupētajā Latvijā.

---

⁸⁸ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. Rīga: Dienas Grāmata. 8.lpp.

⁸⁹ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. Rīga: Dienas Grāmata. 9.lpp.

⁹⁰ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 46.lpp.

⁹¹ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 11.lpp.

⁹² Zālīte, M. (2018). *Paradīzes putni*. 43.lpp.

⁹³ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 18.lpp.

⁹⁴ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 215.lpp.

2.2. Sibīrijas un okupētās Latvijas pieredze Zālītes autobiogrāfiskajā rakstībā

Romāns sākas ar to, ka Māra Zālīte četrarpus gadu vecumā devās uz Latviju. Tas bija 1956. gads, kad ģimene saņēma atļauju atgriezties Latvijā. Pētniece Eva Kasparenoka Māras Zālītes romānā „Pieci pirksti” skatījusi tieši romāna atmiņas kategoriju. Viņa Māras Zālītes atainoto pieredzi grāmatā apstiprina ar pašas romāna autorei teikto: „*Pati autore apliecina savas dzīves pieredzes un romāna sasaisti, akcentējot biogrāfisko faktu publiskošanas ar literāra darba starpniecību neviennozīmīgo situāciju.*”⁹⁵

Džeimss Olnijs (*James Olney*) ir norādījis, ka autobiogrāfija ir tāds rakstīšanas veids, kādu citi rakstīšanas veidi nepiedāvā. Tas piedāvā parudzīties uz pieredzi plašākā kontekstā, piemēram, Amerikas pieredzi, sieviešu pieredzi, Āfrikas vai melnādaino pieredzi utt. Autobiogrāfija tādā ziņā piedāvā privilēģētu pieeju, kā paskatīties uz pieredzi.⁹⁶ Turklāt šis rakstīšanas veids ļauj parudzīties uz plašāku pieredzi no rakstnieka skata punkta. Māras Zālītes gadījumā galvenais vēstījums ir par to cilvēku dzīvi okupētajā Latvijā, kas atgriezušies no Sibīrijas. Romānu pamatā ir notikumi, kas risinās Latvijā, taču ik pa laikam romānā tiek attēlotas atmiņas no Sibīrijas. Romānos atklājas gan reāli viņas dzīves fakti, gan autore personība, kas atklājas caur mazās Lauras notikumiem: “*BRŪKLENE NORAKTA ĀBEĻU DĀRZĀ. Laura to nedabū redzēt, jo jābūt sasodītajā skolā. Mamma noraida lūgumu uzrakstīt skolai zīmi, ka Laura attaisnojošu iemeslu dēļ nevar ierasties. Kas tad būtu tas attaisnojošais iemesls? Bēres, Laura pamato.*”⁹⁷

Teorijā apskatītais pieredzes jēdziens ietver lielu vērtību autobiogrāfiskajā rakstībā. Pieredze ir tā, kas vieno visu autobiogrāfisko rakstību. Turklāt tas ir galvenais autobiogrāfijas uzdevums – atklāt autora personīgo pieredzi. Tas, kādā formātā un veidā tas tiek izdarīts, ir otršķirīgi. Pētniece Eva Birzniece pētījusi tieši trimdu piedzīvojušās sievietes autobiogrāfiskos tekstus, līdzīgus kā Māras Zālītes romānus. Viņa ir novērojusi: „*Sieviešu autobiogrāfiskie vēstījumi rekonstruē gan politiski, gan sociāli noklusētu pieredzi.*”⁹⁸ Māras Zālītes Sibīrijas

---

⁹⁵ Kasparenoka, E. (2016). Atmiņas kategorija Māras Zālītes grāmatā “Pieci pirksti.” Zuģicka, I. (sast.). *Daugavpils Universitātes 58. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums*. Daugavpils: Saule. 54.–61. lpp.

⁹⁶ Olney, J. (1980). *Autobiography and the Cultural Moment*. Olney, J. (ed.). *Autobiography. Essays Theoretical and Critical*. UK: Princeton University Press. P 13.

⁹⁷ Zālīte, M. (2017). *Paradīzes putni*. 42.lpp.

⁹⁸ Birzniece, E. (2013). *Kara, trimdas un izsūtījuma pieredze latviešu rakstnieču autobiogrāfiskajos darbos 20./21. gs.* Rīga: Latvijas Universitāte. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5121/22888-Eva_Birzniece_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y [sk. 05.01.2017.]. 28.lpp.

pieredze bija noklusēta padomju laikos. Tas ir arī viens no iemesliem, kādēļ autobiogrāfiskie romāni tapuši tikai tagad, nevis jau padomju laikos, kad bija aizliegts runāt par izsūtīšanu.

Māras Zālītes romānā atklājas traumatiskā pieredze. Romānā tas attēlots poētiski, izmantojot atkārtojumus, piemēram, Lauras piedzimšanas attēlojumā: „*KAD LAURA PIEDZIMA, neviens viņu neturēja zirņu ziedos, lai augtu skaista. [...] Kad Laura piedzima, ārā bija piecdesmit grādu sals. [...] Kad Laura piedzima, viņa bija piedzimusi pirms laika.*”⁹⁹ Šajā grāmatas nodaļā atklājas vairākas nianse. Pirmais ir tas, ka Māra Zālīte dzimusi 1952. gadā Sibīrijā, Krasnojarskas apgabalā. Šis fakts zināms, bet grāmatā minēts – Sibīrijā. Otra nianse ir vide, kas līdz ar to attēlota, - piecdesmit grādu sals. Turklāt vēl viena nianse ir noliegums, ko autore izmanto. Šāds nolieguma izmantojums akcentē to, ka piedzimt Sibīrijā nav bijis viegli nevienam. Akcentētas grūtības, labā un skaistā trūkums. Romānā uzzinām arī to, ka izsūtījumā, kur autore piedzimusi, atradās arī viņas vecmāte ar dēlu un meitu, bet vectēvs gājis bojā 1941. gadā Vjatkas nometnē Vjatlagā. Piederīgie to uzzināja neilgi pirms Latvijas neatkarības atjaunošanas 1989. gadā.

Māras Zālītes romāns no visiem pētāmajiem romāniem vistiešāk sasauca ar Irinas Novikovas teikto, ka kolektīvā vēsturiskā pieredze kļūst par kontekstu, kurā indivīds iegūst vienotību, veidojot pamatu „biogrāfijai” un rakstības procesā rada iespējamību paštēla projekcijai.¹⁰⁰ M. Zālītes gadījumā kolektīvā vēsturiskā pieredze ir izsūtīšana uz Sibīriju un atgriešanās mājās Padomju Latvijā, kā arī, galvenokārt, dzīve Latvijā no to cilvēku skatu punkta, kas atgriezušies no Sibīrijas. Rakstniece, uzrakstot abus autobiogrāfiskos romānus, kļūst par individuālo pārstāvi kolektīvajā pieredzē. Tieši interpretējot viņas patību caur romāniem, var novērot, kā vēsturiskā nozīme, kas ir kolektīvajai pieredzei, kļūst par abu romānu kontekstu, kurā autore iegūst vienotību.

Zālītes romānā uzrādītas konkrētas kolektīvās vēstures atmiņas epizodes. Tās, piemēram, ir rindas pie veikala, kad visi produkti bija ierobežoti. Zālīte to atceras caur mammas pārdzīvojumu, kad veikalniece norāda uz to, ka mamma nokavējusi stāvēšanu rindā: „- *Nu, vot. A jūs gribat ķieģelišus. Jānāk astoņos, kad atved. Nav ko gulēt tik ilgi. Jāstāv godīgi rindā. Stundas laikā izpērk, - veikalniece lepojas.*”¹⁰¹ Caur šo situāciju autore parāda savas mātes vilšanos. Tas būtībā atspoguļo repatriēto cilvēku atgriešanos dzimtenē, kurā viss ir

---

⁹⁹ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 17.lpp.

¹⁰⁰ Novikova, I. (2000). *A War in Her Own Translation*. Liljestrom, (ed.) (2000). P 158.

¹⁰¹ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 78.lpp.

mainījies. Tā ir vilšanās un sašutums: „- *Un tas esot veikals? Ūķis pēdīgais, ne veikals! Un šitādi ir veikali Latvijā? [..] Bērns, ja tu zinātu, kāds mums kādreiz bija veikals!*”¹⁰²

Līdz ar mammas attēloto vilšanos autore romānā runā par laikiem, kurus viņa pati nav piedzīvojusi. Romānā mijas laiks pirms kara un Latvijas okupācijas, ko autore pati nav piedzīvojusi. Laiks pirms viņas piedzīvotā attēlots caur romāna tēliem, izņemot pašu Lauras tēlu. Tāds piemērs ir viņas vecāki un vecvecāki. Caur vilšanos un neticību tiek parādīts, cik mīļi un skaisti bija pirms okupācijas un izsūtīšanas: „- *Ak Dievs, Mīma, kur ir mūsu dārzs? Kas to ir izdarījis? – Mamma lauza rokas. – Meliorācija. Es jau teicu, bērns, ka Avotos vairs nav kā agrāk.*”¹⁰³ Būtībā autore caur šo dialogu un citiem notikumiem romānā norāda uz to, kā vēsturiskie notikumi mainījuši cilvēku dzīves.

Mammas attēlotā vilšanās un pieredze Laurai ir sveša, jo viņa nav piedzīvojusi laiku pirms kara. Par dažādām pieredzēm un atmiņām no Otrā pasaules kara holandiešu literatūrā pētījusi Jolanda Teilore (*Jolanda Taylor*). Viņa pievērsās tam, kā kara pieredze ietekmējusi attiecības starp vecākiem un bērniem gan kara laikā, gan pēc kara. Savā pētījumā viņa iekļāva dažādas pieredzes, kas bija saistītas ar darba nometnēm, okupētajām teritorijām, gan arī pieredzi pēc kara, kas iekļāva okupāciju pārcietušās ģimenes, kuru locekļiem bija grūti runāt par piedzīvoto pagātnē.¹⁰⁴ Māras Zālītes romāns šajā ziņā ir ļoti labs piemērs. Romāna galvenā varone Laura izdzīvo pēckara laikus, kad kopā ar vecākiem atgriezusies no Sibīrijas, kur viņas vecāki tika izsūtīti. Savukārt Laura piedzima Sibīrijā un vistiešāk izjuta pēckara radītās sekas, nezinot, kā bija pirms tam. Izdzīvotā pieredze Padomju Latvijā ir reizē grūta un piedzīvojumiem pilna. Tajā ir daudz pārmetumu, pazemojumu un noslēpumu. Tajā pašā laikā ir arī piedzīvojumi dabā, skolā utt.

Ir vērtīgi pieminēt to, ka Māra Zālīte šo romānu raksta tikai pēc savas mātes nāves. Egils Zirnīs recenzijā par „Pieciem pirkstiem” ir rakstījis, ka grāmatas autore vienīgi pret savu mammu bijusi politkorekta, un tas ir iemesls, kādēļ romāns uzrakstīts tikai tagad. Viņš saka: „*Kamēr māte bija dzīva, Māra gan pierakstīja atmiņas, bet šādu grāmatu publicēt neņēmas, jo mātei jau no Sibīrijas pieminēšanas kļuva fiziski slikti.*”¹⁰⁵ Arī romānā Zālīte it kā vēlas attaisnot mammu par to, ko viņa piedzīvojusi: „*Mamma dzied un šūpina Lauru uz ceļgaliem.*

---

¹⁰² Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 80.lpp.

¹⁰³ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 43.lpp.

¹⁰⁴ Taylor, J. V. (1997). *A Family Occupation: Children of the War and the Memory of World War II in Dutch Literature of the 1980s*. Amsterdam: Amsterdam University Press. P 141.

¹⁰⁵ Zirnīs, E. (2014). Grāmatas Pieci pirksti recenzija. Zālītei piecnieks. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/kd/recenzijas/gramatas-pieci-pirksti-recenzija-zalitei-piecnieks-14058294> [sk. 27.03.2020.].

*Mamma cenšas, nav tā, ka Mamma necenstos.*¹⁰⁶ Ne tikai Padomju Savienības vide, kurā nevarēja runāt par Sibīrijā pieredzēto, bet arī mātes klātbūtne un 20 gadi pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas liedza autorei uzrakstīt romānu par savu bērnību. Grāmatā autore norāda uz mammas pārdzīvoto un iekšējām sāpēm jau no Zālītes dzimšanas, kad mammai, vājai un trauslai, nebija krūtīs piena: „*Vainas apziņa plēsa pušu Mamma sirdi un uzvēla vājumu, tik smagu kā ledus visas lielās upes garumā.*”¹⁰⁷ Mātes pārdzīvojums vijas cauri visam romānam. Atkal citā nodaļā: „*Mamma atkal bēdājas. Cik ļoti viņa cerējusi, ka viss būs kā agrāk, bet nav.*”¹⁰⁸

Romānā var nolasīt to, ka autorei ir liela cieņa pret viņas vecākiem un vecvecākiem. Visā romānā Zālīte izmanto lielo sākumburtu vārdiem *Mamma*, *Tētis*, *Mīma* un *Papus*. Tas norāda uz cieņu pret sev tuvākajiem. Turklāt tā rakstniece izrāda cieņu par to, ko viņi pārcietuši. Autore romānā stāsta arī par citiem cilvēkiem, kas viņai bijuši tuvi un ko bērnībā biežāk satikusi. Šie vārdi reizēm minēti jau nodaļu nosaukumos. Piemēram, Franča vārds un nodaļa „*Mīma un Papus*” romāna pirmajā daļā. Tas pats ir novērojams romāna otrajā daļā.

Rakstniecei pašai gan bijis skaidrs, ka viņa nevar nerakstīt par laiku, ko piedzīvoja okupētajā Latvijā un par Latvijas „atklāšanu”, atgriežoties no Sibīrijas. Arī viņas grāmatu cienītājiem ilgi nebija skaidrs, kādēļ Zālīte neko neraksta par šo savas dzīves posmu. Pati autore jūta, ka viņai jādalās ar to, ko piedzīvojusi un intervijā “Neatkarīgajai Rīta Avīzei” atzinusi: „*Man tāda pieredze ir, un jutu, ka mans pienākums ir par to runāt – kā tolaik es kā bērns redzēju pasauli. Kādreiz ikdienišķās sarunās esmu ieminējusies, ka ābolu es pirmo reizi ieraudzīju piecu gadu vecumā. Parasti cilvēki brīnījās, kā tā var būt, bet tā bija – ziemeļos āboli neaug. Savu Latvijas atklāšanu es atceros ļoti spilgti, es gribēju to uzrakstīt.*”¹⁰⁹ Tas nozīmē, ka autores aicinājums sniegt liecību par vēsturi, ko viņa pati piedzīvojusi un kas kļuvusi par viņas dzīves sastāvdaļu, nosaka teksta modalitāti.¹¹⁰ Gusdorfs ir teicis, ka autobiogrāfijas autors pats sev dod uzdevumu izstāstīt savu stāstu: „*Tas, ko viņš plāno darīt, ir pārveidot savas dzīves dažādos elementus un pārgrupēt tos visaptverošā apcerējumā.*”¹¹¹

---

¹⁰⁶ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 25.lpp.

¹⁰⁷ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 20.lpp.

¹⁰⁸ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 109.lpp.

¹⁰⁹ Rušeniece, L. (2013). Māra Zālīte: Līdz piecu gadu vecumam uzaugu ar stāstiem par Latviju. Pieejams: <https://nra.lv/izklaide/108086-mara-zalite-lidz-piecu-gadu-vecumam-uzaugu-ar-stastiem-par-latviju.htm> [sk. 13.05.2020.]

¹¹⁰ Meškova, S. (2009). *Subjekts un teksts*. 119.lpp.

¹¹¹ Gusdorf, G. (1980). Conditions and Limits of Autobiography. Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press. P 35.

Skaidrs, ka saistībā ar pēckara laiku, gan vēsturē, gan literatūrā, gan cilvēku atmiņās ir dažādi viedokļi, fakti un var arī teikt – patiesības. Pētniece Mikela Mašteja (*Micaela Maštei*), kura analizējusi autobiogrāfisko fikciju, ir teikusi, ka ir pašsaprotami, ka lielākajā daļā notikumu un mijiedarbībās ir sasaistītas vairākas patiesības.¹¹² Tāpat Māras Zālītes gadījumā romānā ietverti vairāki notikumi un vēsturiski fakti, kas apliecina vairākas patiesības. Piemēram tas, ka Sibīrijā cilvēki izmantoja bērza tāsis, lai rakstītu vēstules saviem mīļajiem uz Latviju. Autore romāna 2. daļā „Paradīzes putni” raksta, atceroties, ko mamma stāstījusi par laiku Sibīrijā un bērza tāsim: „*Vispirms niekojušies vien, bet tad iepaticies. Sākuši tāsis glīti apgriezt, nolikt zem smaguma, lai nerullējas, un citādi apstrādāt. Varētu gandrīz uz Latviju sūtīt kā kartītes, bet kur lai ņem naudu markām? Izdomājuši nest uz ciematu pārdot. Tētis tik smuki zīmē. Neko daudz nav cerējuši, bet vietējiem ļaudīm kartītes dikti patikušas. Viņi pirkuši.*”¹¹³ Tieši par šo faktu ir bijušas gan izstādes, gan dažādi cilvēku atmiņu stāsti. Šī kolektīvā vēsturiskā pieredze romānā atklājas caur šādiem notikumiem.

Tomēr Zinsers, pētot patiesības jēdzienu autobiogrāfijā, ir secinājis, ka autors nonāk pie savas vienīgās patiesības, kas nav kā citiem, kas piedzīvojuši tieši to pašu.¹¹⁴ Mikela Mašteja šajā sakarā uzskata, ka autobiogrāfiju autoriem ir jāstrādā ar vairākām patiesībām, kamēr attīsta savu vienīgo patiesību. Viņa uzsver, ka šāda strādāšana ar vairākām patiesībām ietver atklājumus, izvēles un interpretācijas iespējas. Savukārt šī atziņa kopā ar atmiņas jēdzienu rosina domāt, ka patiesība nav statiska vienība.¹¹⁵ Tas viss norāda uz to, ka uz vienu un to pašu notikumu var skatīties no dažādiem skata punktiem. Māras Zālītes skata punkts ir unikāls un nav cita tāda skatījuma.

Unikālajam skatījumam ir līdzība ar Mikelas Maštejas norādīto piemēru par autobiogrāfijas rakstīšanas procesu autores Mērijas Karras (*Mary Karr*) darba kontekstā. M. Karra 1995. gadā uzrakstīja memuāru „Melu klubs” (*The Liar’s Club*). Memuāra autore ir stāstījusi par rakstīšanas procesu. Vispirms viņa uzraksta melnrakstu bez ietekmes no ārpuses, lai izpaustu vispirms savas atmiņas. Tad viņa izstāsta notikumus saviem ģimenes locekļiem, kā viņa tos atceras. To viņa dara, lai novērtētu ģimenes reakciju uz autores patiesību, tā pārbaudot to, ko viņa jau ir uzrakstījusi. Un tomēr viņa uzticas saviem neskaitāmiem melnrakstiem: „*Es zinu labāk nekā jebkurš cits, kā es jūtos 15 vai 40 gados. Tu vari atcerēties*

---

¹¹² Maštei, M. (2013). *The fiction of autobiography: Reading and writing identity*. USA: Bloomsbury. P 17.

¹¹³ Zālīte, M. (2017). *Paradīzes putni*. Rīga: Dienas Grāmata. 54.lpp.

¹¹⁴ Maštei, M. (2013). *The fiction of autobiography: Reading and writing identity*. USA: Bloomsbury. P 18.

¹¹⁵ Turpat. P 19.

kaut ko, ko es neatceros, bet es zinu, kā es jutos.”¹¹⁶ Arī Zālīte uzsver subjektīvo nozīmi saviem romāniem, līdzīgi kā Mērija Karra, atklājot arī pašu rakstīšanas laiku: “*Visus šos gadus – gandrīz trīs, kamēr rakstīju – neteicu nevienu vārdu, ka to daru. Vismaz līdz brīdim, kamēr izkārpīju īstos vārdus. Kaut nezinu – varbūt nebūs īstie. Vienīgais, ko varu teikt, – skaidrs, ka neviens rakstnieks neraksta vienīgi sev. Bet šī grāmata vairāk par citām tomēr ir sev rakstīta. Un savā nodabā.*”¹¹⁷

Saistībā ar vēsturisko atmiņu par Sibīriju un okupēto Latviju, autore izmanto pretstatījumu kā paņēmieni, lai spilgtāk parādītu kraso atšķirību starp vidi un cilvēkiem Sibīrijā un okupētajā Latvijā. Romānā ir vairākas vietas, kurās autore pretstata Latvijā pamanīto ar to, kā ir Sibīrijā: „*Laura ievēro kaut ko pavisam neparastu. Kā tik veciem cilvēkiem var būt tik daudz baltu, smuku zobu? Sibīrijā visiem zobi ir izkrituši. Daudz, daudz jaunākiem par Papu un Mīmu Sibīrijā nav neviena zoba.*”¹¹⁸ Vēl viens pretstatījuma piemērs: „*Sibīrijā tā neviens neģērbjas. Tur visiem ir pufoikas un kerzoviki, un vaļenki.*”¹¹⁹

Sibīrijas nodzīvotie pieci gadi autores dzīvē ir būtiski atstājuši nospiedumus uz visu viņas dzīvi. To, piemēram, romānā paspilgtina autores izmantotie krievu valodas vārdi. Tas rada Sibīrijas noskaņu un ir kā atsauce uz faktu, ka Sibīrijā visi runāja krieviski, līdz ar to arī atbraukušie labi prot krievu valodu. To var novērot gan vēstījumā, gan dialogos: „*- Tu apsoli? Žeļezno? – Jā! Žeļezno!*”¹²⁰

Iekļaujot pieredzēto Sibīrijā, autore ne tikai atsaucas uz savām sajūtām, bet mēģina uzminēt arī to cilvēku sajūtas, kas nekad nav bijuši Sibīrijā. Tādi ir, piemēram, Mīma un Papis: „*- Gliemeži. Bērns, vai tad tu nesi gliemezi redzējusi? – Mīma atpauz, ka bērns nudien tak laikam nav redzējis gliemezi. Mīma nezina, vai smieties vai raudāt. Tas bērns ir tā kā no citas pasaules.*”¹²¹

Autore romānā bieži parāda detaļas par dzīvi izsūtījumā. Turklāt viņa norāda, ka tas, kas bijis raksturīgs Sibīrijā, tagad ir pārņemts arī dzīvē Latvijā. Piemēram tēva tupēšana: „*Tup un pīpē. Tā tup vienīgi tie, kas bijuši Sibīrijā. Dzīvojuši Barakā. Kas pieraduši, ka nav kur*

---

¹¹⁶ Maftai, M. (2013). *The fiction of autobiography: Reading and writing identity*. USA: Bloomsbury

¹¹⁷ Zālīte, M. (2013). Esmu saņēmusi tik daudz samazgu uz galvas, vairāk nekā padomju laikā. Pieejams: <https://jauns.lv/raksts/sievietem/99884-mara-zalite-esmu-sanemusi-tik-daudz-samazgu-uz-galvas-vairak-neka-padomju-laika> [sk. 20.05.2020.]

¹¹⁸ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 39.lpp.

¹¹⁹ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 41.lpp.

¹²⁰ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 226.lpp.

¹²¹ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 184.lpp.

apsēsties. Laura tādas lietas ievēro.”¹²² Vēl viens fakts ir bads Sibīrijā, kas izpaužas caur Lauras sašutumu, kad viņa ierauga, ka mamma ravē nezāles: „Laurai nepatīk, ka Mamma met prom balandas un nātres kā tādas riebīgas čūskas. Laura naktī piecelsies un izvilks no kaudzes ārā. Jo tās ir ēdamas, tas ir ēdiens, ēdiens ir jāgodā, tā nevar ar ēdienu, ja nu tomēr uznāk bads?”¹²³ Tas, savukārt, norāda uz to, ka Latvijā bada nebija, par spīti Latvijas nebrīvei.

Saistībā ar izdzīvoto pieredzi autobiogrāfiskajā rakstībā aktuāla ir atmiņas kategorija, kas autobiogrāfiskos romānos ir viens no būtiskiem konceptiem šādu tekstu analīzē. Tieši atmiņas klātesamību Māras Zālītes romānā „Pieci pirksti” pētījusi pētniece Eva Kasparenoka Daugavpils Universitātē. Viņa uzsver būtisku niānsi kopumā atmiņas ietekmei literatūrā: „Katra laikmeta konteksts determinē atmiņas kategorijas aktualizācijas īpatnības literatūrā.”¹²⁴ Tas saistīts ar kolektīvās identitātes veidošanu jaunā situācijā pēc vēsturiski nozīmīgiem posmiem. Šo kolektīvo identitāti veido gan „oficiālā” vēstures versija, gan atsevišķu indivīdu skatupunkti autobiogrāfijās. Līdz ar to Kasparenoka saka: „Tādēļ gluži pašsaprotami pēcpadomju latviešu literatūrā ir blīvi pārstāvēta autobiogrāfiskā rakstība.”¹²⁵

Māras Zālītes romānā atmiņas jēdziens ieņem būtisku vietu, atveidotajam sižetam sasaucoties ar autores atmiņām par bērnību Sibīrijā, atgriešanos Latvijā. Tā ir viņas traumatiskā pieredze un vēstures segmenti. Kasparenoka, analizējot Māras Zālītes darbu, saskatījusi vairākus segmentus atmiņas kategorijas atveidē. Tie ir: bērnība, Sibīrijas un Latvijas pretstatījums, vēstures un sociokultūras zīmes un traumatisms.¹²⁶

Skaidrs, ka Sibīrijas pieredze pati par sevi ir spilgts notikums autores dzīvē. Tomēr autore nerunā tikai par to. Tās ir detaļas, kas vijas cauri romānam. Viņa pārdzīvo par notikumiem, kas norisinās viņas ikdienas dzīvē okupētajā Latvijā. Turklāt šie notikumi pauž atkalpārdzīvojumu romāna konstrukcijā. Autore it kā atceras: „Mamma saplēš visas glāzes. Ņem glāzi no galda un triec plīts kaktā pret sienu, ņem no galda un – pret sienu! Un tik pret sienu! Mamma ir iekarsusi. Mamma ir burās.”¹²⁷ Zālīte izsaka arī sāpes par vecāku nesaskaņām: „Au, au! Laurai ieduras sirdī. Laurai arī ir nelaimīga mīlestība, kad Tētis ar

---

¹²² Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 54.lpp.

¹²³ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 61.lpp.

¹²⁴ Kasparenoka, E. (2016). Atmiņas kategorija Māras Zālītes romānā „Pieci pirksti”. *Daugavpils Universitātes 58. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums*. Daugavpils: Saule. 54.lpp.

¹²⁵ Turpat.

¹²⁶ Turpat.

¹²⁷ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 126.lpp.

Mammu tā strīdas. Tas nav seklaiss strīdiņš kā peļķīte. Tas nav viegli izsmeļamais ķīviņš kā dīķis, šis strīds ir bīstams, ļoti dziļš.”¹²⁸

Šādu spilgtu notikumu un pārdzīvojumu attēlošanas saistībā Sandra Meškova saka, ka „atmiņas tiek sakārtotas saskaņā ar attiecīgā žanra kompozicionālo, strukturālo u.tml. loģiku.”¹²⁹ Stāsta kompozicionālā izvēle autoram dod papildus iespējas, veidojot tekstu – veidot akcentus un papildus nianšes, interpretēt, dramatisēt konkrētas atmiņas utt.¹³⁰ Tieši šī iemesla dēļ Māra Zālīte izvēlējusies par savu bērniņu rakstīt romānu, jo tas viņai dod papildus iespējas interpretēt un kārtot romāna kompozīciju pēc brīviem ieskatiem.

Līdzās pārdzīvojumiem, autore romānā vairākās vietās norāda uz vārdiem, kurus bērniībā nebija zinājusi. Tādu ir samērā daudz. Piemēram, vārds “etaps” atklājas tēta sarunā ar Lauru: „- Aizsūtīja atpakaļ pa etapu. Laura, es runāju ar tevi kā ar lielu cilvēku. Skaidrs? -, Skaidrs. Nevar prasīt, kas ir etaps. [...] Tētis uzlec kājās un kliedz uz Etapu. Varbūt Etapam ir četras acis? Varbūt beidzot arī Tētim ir kārtā izbļautīties?”¹³¹

Vēl viena tā laika atmiņa un dažādās cilvēku liecībās dzirdētais ir ārzemes. Padomju Savienībā valdīja uzskats, ka ārzemes ir kaut kas ļoti, ļoti slikts, jo tās ir ārzemes: „Drēbes no ārzemēm nevienam cilvēkam nedrīkst būt! Tad uzreiz redzams, ka tam cilvēkam ar ārzemēm ir sakars. Bet sakars – tas ir ļoti slikti. Ļoti slikti.”¹³² Bieži vien Laura saņem pakas no ārzemēm, ko viņai sūta Asjas brāļi (Asja ir Sibīrijā iepazītā ebrejiete) no Anglijas. Situācijā, kad Laurai atsūta blūzi, viņa pārdzīvo, ka nevarēs to vilkt, jo visi tad sapratīs, ka tā ir no ārzemēm. Te var runāt par Lauras sociālo statusu, jo “pārāk” labas drēbes viņa nevar vilkt, jo nav tik augstā sociālā statusā, kā, piemēram, Inguna Ula Cepīte, kuras darbs apskatīts nākamajā nodaļā. Salīdzinot ar Ingunas Ulas Cepītes darbu „Ulsiks”, ir skaidri redzama atšķirība starp abu autoru sociālo statusu nozīmi bērniībā. Cepīte varēja vilkt kleitas, ko viņai sūtīja no Amerikas, bet Zālīte to nevarēja, jo bija zemākā statusā, kā Cepīte. Tomēr Zālītes gadījumā jārunā arī par viņas kā Sibīrijā dzīvojušās saistību ar Rietumiem. Izsūtītais, kas kontaktējas ar Rietumiem, bija nevēlams. Izsūtītais pats par sevi bija nevēlams, un kontaktēšanās ar Rietumiem nevēlamību Padomju Savienībā tikai pastiprināja.

Romānā Zālīte atklāj, kādā sociālā statusā bija viņas ģimene. Pirmkārt, tie, kuri bija atbraukuši no Sibīrijas, Padomju Savienībā bija „apzīmogoti” kā nodevēji, buržuji,

---

¹²⁸ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 162.lpp.

¹²⁹ Meškova, S. (2009). *Subjekts un teksts*. 115.lpp.

¹³⁰ Turpat.

¹³¹ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 52.lpp.

¹³² Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 75.lpp.

nenormālie utt. Tāpēc Lauras ģimene par Sibīriju nevienam daudz neko nesaka, jo neviens to nesaprastu: „*Nedrīkst neko stāstīt par Sibīriju, tāpat neticēs! Domās, ka neesam normāli! Tā Tētis bija teicis, un, izrādās, viņam bija taisnība. Rita tieši tā arī pateica – tu neesi normāla! Tu melo!*”¹³³ Otrkārt, autore raksturo to, ka viņa uzaugusi ģimenē, kurā tēvs un māte bieži dzēra. Zālīte dzeršanu attēlo poētiski un reizē neslēpj to, ka tā bija traģēdija ģimenei. Piemēram, to var redzēt, kad Laura dzeršanu sauc par svinībām: „*Avotos atkal svinēs! Laura zina, ko Mamma domā. Mēsli paliks neizvesti un krāsns nesalabota.*”¹³⁴ Tētis ir tas, kuru piemeklējusi vislielākā dzeršanas nelaime, tomēr tētis Zālītes romānā ir arī tas, kurš skaidro daudzas lietas un pastāv par savu ģimeni. Viņš skaidro ikdienas situācijas un, piemēram, mammas pārdzīvojumus: „- *Ja Mamma nebūtu aizsūtīta uz Sibīriju atpakaļ, tad es viņu nebūtu saticis. Saproti? Ja es nebūtu Mammu saticis, tad tevis nebūtu.*”¹³⁵

2.3. Autobiogrāfija vai romāns?

Pēc visa iepriekš analizētā Māras Zālītes abos autobiogrāfiskajos romānos un ņemot vērā teorētisko ierāmējumu, vēlreiz jāatgriežas pie autobiogrāfiskā romāna pazīmēm un diskusijām, jo Māras Zālītes romāni rada jautājumus – cik daudz no tā, kas ir romānā, ir patiesība? Cik daudz ir iztēlē radītais? Un uz kuru pusi vairāk sveras svaru kausi – uz autobiogrāfijas vai romāna pusi? Starp autobiogrāfiju un romānu, ja skatāmies uz abiem jēdzieniem kā uz žanru, tad tajos ir vērojamas būtiskas atšķirības saistībā ar patiesības terminu tajos. Autobiogrāfija iemieso patiesību, kad lasītājs meklē **apstiprinājumu** par savu realitātes uztveri attiecībā uz citu piedzīvoto. Savukārt romāns iemieso patiesību, kad lasītājs cenšas **apmierināt savu vajadzību pēc apstiprinājuma**, ka ir vērtība, spēlējot, fantazējot, radot formu un kārtību viņu pašu dēļ.¹³⁶

Autore pati atzīst, ka romāns nav absolūti paties. Autobiogrāfija nemaz nevar būt līdz galam patiesa. Tā var būt ierāmēta vienā laika posmā, vienā mirklī, ko autors izvēlēties par rakstīšanas brīdi, jo mēs nepārtraukti esam mainīgi. Turklāt atmiņas nav pilnīgas, jo prāts pats izvēlas, ko izcelt, kas paliks atmiņā. Vēl ir vesela galaktika ar atmiņām, kuras ir autora zemapziņā un ir izgaisušas. Ne velti Rolāns Barts raksta: „*Mums šodien ir no vakardienas*

---

¹³³ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 89.lpp.

¹³⁴ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 93.lpp.

¹³⁵ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 53.lpp.

¹³⁶ Mandel, B.,J. Full of Life Now. Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press. P 55.

atšķirīgas zināšanas; šīs zināšanas rezumējot, nozīmē: tas ko rakstu par sevi, nekad nav pēdējais vārds: **jo „patiesāks” es esmu, jo esmu daudzveidīgāk interpretējams salīdzinājumā ar citiem piemēriem.**”¹³⁷ Līdz ar to gan Zālītes, gan citos autobiogrāfiskos romānos ir ļoti nozīmīgs autora subjektīvais skatījums, kas mijas ar rakstīšanas brīdi un atmiņām. Autore arī pati uzsver, ka romānu nevēlas pasludināt par autobiogrāfiju: “*Vispirms – tas nav atmiņu stāsts. Taču vienlaikus jāatzīst, ka nevajadzēja neko izdomāt, mana pieredze bija pilnīgi pietiekama, lai varētu radīt romānu. Tā varoņiem ir reāli prototipi, arī manas ģimenes locekļi. Tomēr nevēlos to izziņot kā autobiogrāfiju. Taču distancējos, jo gribu, lai lasītājs to uztver kā literāru darbu, ko vērtēju augstāk nekā atmiņu stāstus.*”¹³⁸ Tieši šāds autores izteikts teikums ierosina diskusiju par to, vai darbu var saukt par autobiogrāfiju, ja viņa to nav tā vēlējusies dēvēt. Lai vai kā, arī pats autores izteikums nemaina faktu, ka viņa savos romānos izmantojusi tēlus un notikumus no savas dzīves. Tātad, apskatot Zālītes romānus, apstiprinās teorijā apskatītais par autobiogrāfiskuma jēdzienu.

Autore uzsver iztēlē radītā nozīmi romāna konstruēšanā. Viņa izmanto savus biogrāfiskos faktus un piedzīvoto pieredzi, lai uzkonstruētu romānu: “*Ja izmantoju sevi kā prototipu, tad varu mainīt detaļas, teiksim, mājas, kas bija pie dzelzceļa, romānā nolikt pie upītes... Es atļāvos arī tēlos sakombinēt vairākus prototipus, līdzībās izsakoties – no viena kaimiņa fotogrāfijas paņēmu augšdaļu, bet apakšējo daļu – no cita kaimiņa.*”¹³⁹ Līdz ar to visas detaļas romānā nav patiesas. Tās ir samainītas, pārveidotas, pielāgotas stāstījumam.

Tas, ko var skaidri nodalīt kā iztēlē radīto Zālītes romānā, ir notikumi un dialogi, kas attēloti Zālītes piedzimšanas brīdī. Viņa ataino tēta darbības: „*Tētis apjucis glāstīja Mammās seju un skatījās apkārt neprātīgām acīm. Kas te notiek? Ko dara Barakas ļaudis?*”¹⁴⁰ Tāpat autore stāsta par trīs lietuviešu sievām, kuras kristījušas mazo Lauru. Autore intervijās atzīst, ka tā tas arī bija. No autobiogrāfiskuma viedokļa tas nozīmē, ka šo notikumu Zālīte ataino nevis pēc savām atmiņām, bet pēc tā, ko citi viņai par to ir stāstījuši. Šie ir notikumi un dialogi, ko it kā var uzminēt, ka tie radīti iztēlē. Un tomēr kāds rakstniecei to ir stāstījis, ka tā ir bijis, ko tālāk autore izmantojusi kā pamatu stāstam un dialogiem.

---

¹³⁷ Rubene, M. (2015). Laiks autobiogrāfiskajā rakstībā: Virdžīnija Vulfa, Simona de Bovuāra un Anna Brigadere. Cimdiņa, A. (sast.). *Dzimums, literārā konvencija un jaunrade no baroka līdz postmodernismam*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 179.–190. lpp. 70.lpp.

¹³⁸ Zālīte, M. (2013). Esmu saņēmusi tik daudz samazgu uz galvas, vairāk nekā padomju laikā. Pieejams: <https://jauns.lv/raksts/sievietem/99884-mara-zalite-esmu-sanemusi-tik-daudz-samazgu-uz-galvas-vairak-neka-padomju-laika> [sk. 20.05.2020.]

¹³⁹ Rušeniece, L. (2013). Māra Zālīte: Līdz piecu gadu vecumam uzaugu ar stāstiem par Latviju. Pieejams: <https://nra.lv/izklaide/108086-mara-zalite-lidz-piecu-gadu-vecumam-uzaugu-ar-stastiem-par-latviju.htm> [sk. 24.05.2020.].

¹⁴⁰ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 21.lpp.

To, ko autore piedzīvojusi, ko dzirdējusi saistībā ar izsūtīšanu un Sibīriju, un to, kāda ir viņa pati, Zālīte to meistarīgi konstruē romānā. Viscaur romāniem vijas vairāki motīvi. Tas ir vilciens, kas ir galvenais izsūtījuma simbols. Tāpat arī bērns, kurš nomiris vagonā, autore viņu izmanto kā „smejošā bērna” motīvu visa romāna garumā. Arī sumpurņa tēls. Lielā mērā arī daba ir elements, kas veido romāna gaisotni – gan dzīvnieki, gan augi, vide. Autore visu savu dzīvi iemīļojusi dabu un labprāt pavada laiku dabā.

Autore izmanto simbolus, lai raksturotu izsūtījumu. Viens no simboliem, kas literatūrā visbiežāk saistās ar izsūtīšanu, ir vilciens. Vilciena tēlu Zālīte izmanto romāna sākumā. Izsūtīšanas kontekstā tas rada tādu kā simbolu spēli – vilciens bija tas, kas lopu vagonos aizveda cilvēkus prom no dzimtenes, un vilciens ir arī tas, kas atgriež tos pašus cilvēkus atpakaļ dzimtenē. Vilciena tēls izmantots arī turpmāk grāmatā. Tas it kā atgādina par trimdu. Piemēram, situācija, kad Laura bija gaidījusi, kad vilciens noies no sliedēm, mamma ir dusmīga: „*Mamma nevar nomierināties. Vilciena nolaišana no sliedēm ir pats briesmīgākais, kas vien var būt. Sibīrijā par to šāva nost uz vietas. Tikai par aizdomām. Un pat aizdomu nevajadzēja. Šāva, un viss!*”¹⁴¹ Sandra Meškova, pētot tieši sieviešu subjekta atveidošanu tekstos, saka: „*Autobiogrāfijas autore savas pagātnes atveidošanai un savas identitātes reflektēšanai izmanto gatavas interpretācijas figūras (tropus, mītus, metaforas u.c.)*”¹⁴²

Šausminošā izsūtījuma pieredze atainota arī pavisam vienkāršās situācijās, piemēram, briesmu stāstu stāstīšanā Lauras draugu starpā. Laura stāsta par smejošo bērnu, kura tēls romānā jau ir pazīstams vairākās nodaļās. Jau romāna pirmajās nodaļās Zālīte stāsta par noslēpumainu mazu smejošu bērnu: „*Laura miegā nemaz nav atpūtusies. Smejošais bērns visu nakti skraidīja pa šauro vagona eju. Smieklī viņam skaļi, tam Smejošajam bērnam.*”¹⁴³ Tieši briesmu stāstos M. Zālīte atklāj šo mīklu: „*Sumpurņi saķer cilvēkus, sabāž tos lopu vagonā un ved prom. [...] Tajā vagonā ir arī Austruma kundze ar puisīti. Visi ir bēdīgi, neviens nesmejas, tikai puisītis ir priecīgs un smejas. [...] Īsāk ir tā, ka puisītis nomirst.*”¹⁴⁴ Autore meistarīgi savieno vēstures patiesības ar bērībā piedzīvotajām situācijām. Turklāt nodaļas sakārtotas tā, ka to beigās ir vērojami atrisinājumi vai tieši otrādi – intriga. Šajā gadījumā autore ir tieša: „*Laura ir galīgi izgāzusies. Varēja pateikt, ka nezina nevienu īstu briesmu stāstu, atzīties. Būtu bijis labāk. Patiesība nav briesmu stāsts. Patiesība ir*

---

¹⁴¹ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 106.lpp.

¹⁴² Meškova, S. (2009). *Subjekts un teksts*. 120.lpp.

¹⁴³ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 16.lpp.

¹⁴⁴ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 275.lpp.

patiesība.”¹⁴⁵ Ar šo briesmu stāstu stāstīšanas situāciju Zālīte atklāj, ka patiesība par trimdas pieredzi ir daudz traģiskāka par šausmu stāstu.

Ļoti spilgts tēls, ko Zālīte izmanto, ir sumpurņa tēls. Pretstatā tam, ka Zālīte vārdus „mamma” un „tētis” lieto ar lielo sākumburtu, vārds „sumpurnis” rakstīts ar mazo burtu. Ja zinām, ka autore izmanto šādu paņēmienu romānā, tad zinām arī to, ka visam citam autore izrāda mazāku cieņu. Sumpurņa tēla gadījumā tas ir ļaunais, nevēlamais. Turklāt ar šādu nosaukumu, ar kuru viņa apzīmē okupantus, čeku, viņa reizē šo sāpīgo vēsturisko pieredzi ietērpj bērnam saprotamā un uztveramā valodā. Sumpurnis – kā tāds briesmonis no pasakas. Šis tēls ir kā ēna, kas romānā nepārtraukti seko līdzī visiem notikumiem: „*Sumpurnis māķ slēpties, viņš nav viegli saskatāms. Skaidri redzami ir tikai viņa nolūki – apēst Lauru, saplosīt gabalos un aprīt.*”¹⁴⁶

Zālīte romānā daudz izmanto dabas un dzīvnieku tēlus. Pat nodaļu nosaukumi veidoti tā. Piemēram, nodaļas „Ceļmallapiņas”, „Kurkuļi”, „Gliemeži”. LTV filmā “Māras pusē. Dzejniece un rakstniece Māra Zālīte”¹⁴⁷ autore atzīst, ka viņai patīk būt dabā. Viņā ir piedzīvojumu gars, ko izpauž arī romāna otrajā daļā: „*Laura parādīs Mammai bezdelīgactiņu pļavu un vietu, kur aug naktsvijoles, un varbūt pat tik slepenu lietu kā bunkurs, ko abi ar Stasi mežā ir izgājuši.*”¹⁴⁸ No autobiogrāfiskuma viedokļa varētu šķist, ka romānā ir nebūtiskas lietas, kas nestāsta par Zālītes autobiogrāfiskiem faktiem. Šie dabas elementi stāstījumā šķiet vairāk raksturīgi tieši romānam kā žanram. Autore attēlo bērnības epizodes pie dīķa, kurās detalizēti apraksta domas par vardēm: „*Kurkuļi ņemas kā putraini pa katlu. Ņudzinās un mudžinās ka prieks. Laura nesaprot, kā no tāda melna kunkuļa var uzrasties liela, zaļa varde. Bet tā esot, Laurai nav pamata neticēt.*”¹⁴⁹ Jāteic gan, ka tieši šādas domu konstrukcijas parāda bērna domāšanu un vēlmi izzināt.

Barts savulaik uzskatīja, ka subjekts nevar satvert pagātņi. Viņš to nevar atjaunot kā pieminekli. Tāpat nav iespējams sasniegt kādu ideālu nākotnes transcendenci. No Barta viedokļa nepastāv unikāla vienotības vieta, kurā persona varētu savākt sevi ārpus tam, kā tā sevi konstruē un dekonstruē.¹⁵⁰ Līdz ar to nevar viennozīmīgi nošķirt autobiogrāfiju un

---

¹⁴⁵ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 276.lpp.

¹⁴⁶ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 219.lpp.

¹⁴⁷ LTV dokumentāla filma. Māras pusē. Dzejniece un rakstniece Māra Zālīte. Pieejams: <https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/lvtv/172985/lvtv-dokumentala-filma-maras-puse-dzejniece-un-rakstniece-mara-zalite> [sk. 20.04.2020.]

¹⁴⁸ Zālīte, M. (2017). *Paradīzes putni*. 107.lpp.

¹⁴⁹ Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. 70.lpp.

¹⁵⁰ Barthes, R. (1975). *Roland Barthes par Roland Barthes*. Paris: Éditions du Seuil. P 70.

romānu. Autobiogrāfiski romāni varētu būt apakš kategorija, bet kam? Autobiogrāfijai vai romānam? Vēl šajā sakarā Barbara Džonsone (*Barbara Johnson*) ir apgalvojusi, ka reālas vēsturiskas ietekmes ir identitātēm un nav nozīmes tam, ka identitātes ir fikcijas.¹⁵¹ Māras Zālītes romānos atveidotajai Laurai ir reāla vēsturiskā ietekme un tā konstruēta un dekonstruēta no tā, ko autore pati piedzīvojusi. Māras Zālītes šie divi romāni noteikti ir labs paraugs autobiogrāfiskam romānam un ne velti autore par darbiem ieguvusi arī literatūras balvas.

---

¹⁵¹ Johnson, B. (1994). *The Wake of Deconstruction*. Cambridge: Wiley-Blackwell. P 72.

3. AUTOBIOGRĀFISKĀS RAKSTĪBAS DAŽĀDIE ELEMENTI

INGUNAS ULAS CEPĪTES ROMĀNĀ „ULSIKS”

Ingunai Ulai Cepītei pavisam noteikti ir unikāla dzīves pieredze, ko var novērot viņas romāna bērnības attēlojumā. Autore uzaugusi Latvijā slavenu kordiriģentu ģimenē. Iepriekšējā nodaļā analizētais Māras Zālītes romāns arī atklāj unikālu pieredzi, tomēr stāsti par Sibīriju ir daudz. Pētniece Ilva Ķīle, analizējot autobiogrāfisko atmiņu, ir teikusi: „Autobiogrāfiskie romāni konkretizē mākslinieciskas un ētiskas vērtības reāla cilvēka unikālajā pieredzē.”¹⁵² Šo citātu noteikti var attiecināt uz visiem šajā maģistra darbā pētāmajiem romāniem, taču Cepītes romānu „Ulsiks” var izcelt, jo tas atspoguļo tādu pieredzi, kuru, pirmkārt, piedzīvo tikainiecīga daļa cilvēku un, otrkārt, arī tie, kam laimējies piedzimt slavenu diriģentu ģimenē, būs pavisam maz, kas nolems ar to dalīties. Ir jāņem vērā, ka šāda veida romāni patiešām ir retums. Un viens no tiem ir arī „Ulsiks”.

Rakstnieks Juris Zvirgzdiņš par „Ulsiku” rakstījis: „Katram laikmetam arī literatūrā ir savi liecinieki.”¹⁵³ Viņš uzskata, ka I. Cepītes romāns mūsdienu literatūrā ieņem tādu pašu vietu kā Annas Brigaderes autobiogrāfiskā triloģija „Dievs. Daba. Darbs”, Valža „Staburaga bērni” vai Vizmas Belševicas „Bille”. Visi šie darbi pieskaitāmi pie viena literārā žanra.

„Ulsiks” ietver 20. gadsimta 60 – 70 gadus. Romāns ir par autores bērnību. Tajā ir bērna domas, attieksme un skatījums, taču kopā vijas arī ar vēstītāja tagadnes „acīm”, zinot kas notiks vēlāk, kad Ulsiks vairs nebūs bērns. Viscaur grāmatai vijas pozitīvisms, neviens cilvēks, ko Ulsiks satiek, nav slikts. Ulsiks – tā sauc romāna galveno varoni, mazo meiteni un pašu autori, kas atklājas romāna nodaļās. Romāns ir par diriģentu Ausmas Derkēvicas un Imanta Cepīša meitas bērnību, kas neizbēgami ietver arī vecāku sasniegumus un profesionālo dzīvi.

Šajā nodaļā tiek analizētas vairākas autobiogrāfiska romāna pazīmes. Pirmkārt, tas ir laiku sajaukums romānā, kur kopā vijas bērna kā pagātnes skatījums, romāna tagadne kā atmiņās atsauktais esošais mirklis un nākotne kā autores tagadnes skatījums. Otrkārt, tā ir romāna konstrukcija – kā notikumi un cilvēki tiek konstruēti, ko autore atceras, ko neatceras. Treškārt, tā ir bērnība, kas latviešu autobiogrāfisko romānu vēsturē nav retums. Ceturtkārt, romāna mērķis un laiks, kad tas tiek rakstīts. Tāpat arī pārdzīvojums kā būtisks elements, ņemot vērā,

---

¹⁵² Ķīle, I. (1998). Autobiogrāfiskās atmiņas sociālie līmeņi. Grāmatā Ķīlis, R. (sast.) (1998). *Atmiņa un vēsture*. Rīga: N.I.M.S. 51.lpp.

¹⁵³ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. Grāmatas aizmugures vāks.

ka tas spilgti sasauca ar atmiņas jēdzienu – pārdzīvojumi, kas ir emocionāli krāšņāki, atmiņā paliek vairāk par vienkāršiem ikdienas notikumiem. Un visbeidzot, romāns ir ne tikai par autores dzīvi, bet arī kalpo kā vēstures liecība par attiecīgo laika posmu Latvijas vēsturē.

Inguna Ula Cepīte grāmatas priekšvārdā dalās ar to, kā viņa izlēmusi, ka autobiogrāfiskais romāns jāraksta tieši šajā laikā: „*Ar Doma kanceles apustuļiem pievērstu skatienu mani apņēma Pētera Vaska jubilejas autorkoncerta burvība, klausījos pirmajās Valsts kora „Latvija” dziedātajās taktīs. Un tad pie manis atnāca šī grāmata. Tobrīd nedomāju, cik daudz manas mammas diriģētu Pētera Vaska skaņdarbu pati esmu nodziedājusi gan šajā korī, gan sieviešu korī „Dzintars”.*”¹⁵⁴ Turklāt intervijā Latvijas Radio rakstniece piebilst, ka viņas mamma allaž ir gribējusi, lai meita rakstītu, nevis izdotu grāmatas.¹⁵⁵

Interesanti, ka autores mērķis nav bijis rakstīt savu biogrāfiju. Viņa uzsver: „*Tā tomēr ir daiļliteratūra. To var saukt par tēlojumu, par biogrāfisku romānu. [..] Tā tomēr ir daiļliteratūra, kaut gan fakti ir saglabāti pilnīgi precīzi.*”¹⁵⁶ Turklāt līdzīgi par saviem autobiogrāfiskiem romāniem teikusi Māra Zālīte. Tas atklāj jaunu skatījumu uz autobiogrāfiskiem romāniem. Rakstnieki savas bērnības faktus un atmiņas izmanto tikai kā vēl vienu resursu, lai rakstītu daiļliteratūras darbus. Grāmatas pēcvārdā Anita Rožkalne it kā apstiprina: „*Jā, grāmata „Ulsiks” ir autobiogrāfiska. Visi notikumi, ceļojumi un cilvēki, kas tajā pieminēti.*”¹⁵⁷

Ilva Ķīle ir apkopojusi vairākus iemeslus, kādēļ cilvēkiem ir svarīgi veidot autobiogrāfiskas atmiņas. Viens no iemesliem, ir vienkārši „būt sev”, izjust sevi kā atšķirīgu no citiem.¹⁵⁸ Otrs – cilvēka atbildības sajūta par savu rīcību, esot sociālai un morālai būtnei sabiedrībā.¹⁵⁹ Šie iemesli attiecas uz jebkuru cilvēku, taču I. Ķīle uzsver, ka politiķu, zinātnieku un rakstnieku kontekstā visplašākā ietekme uz cilvēku prātiem ir tieši autobiogrāfiskiem mākslas darbiem. Pētniece raksta: „*Autobiogrāfisks romāns (filma, stāsts) ir nevis dokumentārs pagātnes notikumu apraksts, bet gan tēlainis vēstījums. Tā autentiskumu,*

---

¹⁵⁴ Cepīte, I. (2017). Priekšvārds. *Ulsiks*. Rīga: Dienas Grāmata. 7.lpp.

¹⁵⁵ Strautmane, I., Lauga, S. (2017). *Inguna Cepīte: "Ulsiks" ir biogrāfiski vēsturisks romāns, ko sarakstījusi meitene*. Pieejams: <https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/kulturas-rondo/inguna-cepите-ulsiks-ir-biografiski-vesturisks-romans-ko-sarakst.a94761/> [sk. 20.04.2020.].

¹⁵⁶ LTV „Rīta Panorāmas” intervija ar Ingunu Ulu Cepīti. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=bQ-L-LAFts0> [sk. 02.04.2020.].

¹⁵⁷ Rožkalne, A. (2017). Pēcvārds. *Ulsiks*. Rīga: Dienas Grāmata. 245.lpp.

¹⁵⁸ Ķīle, I. (1998). *Autobiogrāfiskās atmiņas sociālie līmeņi*. Ķīlis, R. (sast.) (1998). *Atmiņa un vēsture*. Rīga: N.I.M.S. 47.lpp.

¹⁵⁹ Turpat. 48.lpp.

šķiet, nosaka tas, ka vēstītājs un romāna realitāte atrodas personiskās saistības attiecībās, t.i., autobiogrāfiskais mākslas darbs ir reflektīvs.”¹⁶⁰

Darbu analīzē viens no aspektiem ir autora iecere – ar kādu mērķi rakstnieks ir rakstījis autobiogrāfisko romānu. I. Cepītes gadījumā pēc novērotajām intervijām var spriest, ka autore vienmēr ir zinājusi un jutusi, ka viņai jāraksta. Teorētiķe Mikela Mafteja (*Micaela Maftai*) gan uzskata, ka autora ieceri izmantot kā bāzi tekstu analīzei nav derīga. Tas ir tādēļ, ka, pirmkārt, dažas ieceres pašam autoram var būt neskaidas. Otrkārt, nekad līdz galam nevar precīzi pateikt, kādas tās ir. Savukārt Pols Džons Īkins (*Paul John Eakin*) teorētiķes atziņai nepiekrīt un uzskata, ka autobiogrāfiskā tekstā autors apņemas būt patiess un, savukārt, lasītājs pieņem, ka autobiogrāfiskais teksts ir patiess.¹⁶¹

3.1. Pagātne, tagadne un nākotne autobiogrāfiskā romānā

Jebkurā autobiogrāfijā neizbēgami autors interpretē sevi. Literatūras kritiķis Žans Starobinskis (Jean Starobinski) ir izteicies: „*Stils šeit pilda divējādu funkciju: atklāj attiecības starp autoru un viņa pagātņi, tomēr tā ir arī orientācija uz nākotni.*”¹⁶² Autobiogrāfiskā romānā, kurā kopā ar reāliem autora dzīves faktiem saplūst arī fikcija un šodienas autora skatījums, nevar runāt par vienu konkrētu laiku, kas ietver romānu. Tā ir veidots arī „Ulsiks”. Teikuma konstrukciju ziņā nav viena konkrēta laika, kādā autore iekļaujas. Kopā vijas gan pagātne, gan tagadne, gan nākotne, lai arī autobiogrāfiju pētniekiem gribētos domāt, ka autobiogrāfijās attēlota tikai pagātne. Kolmane pagātnes laiku romānā raksturojusi šādi: „*Pagātne pārtop jaunā, atšķirīgā realitātē, kam daudz vājāka saikne ar objektivitāti, toties intīmākas attiecības ar individuālu dzīvi. Autobiogrāfija nekad netop par fotogrāfisku, dokumentālu portretu vai notikumu atainojumu un tieši ar to atšķiras no historiogrāfiska apraksta vai curruculum vitae, jo noteikti iegūst tēlainu, metaforisku formu.*”¹⁶³

Par laiku sajaukumu autobiogrāfiskos romānos teorētiķi ir daudz diskutējuši, un šī ir viena no tēmām, kas šādu romānu analīzē ir aktuāla. Māra Rubene, pētot Virdžīnijas Vulfas,

---

¹⁶⁰ Kīle, I. (1998). Autobiogrāfiskās atmiņas sociālie līmeņi. Kīlis, R. (sast.) (1998). *Atmiņa un vēsture*. Rīga: N.I.M.S. 50.lpp.

¹⁶¹ Maftai, M. (2013). *The fiction of autobiography: Reading and writing identity*. USA: Bloomsbury. P 25.

¹⁶² Albano, C. (2016). *Memory, Forgetting and the Moving Image*. London: Macmillan Publishers. P 66.

¹⁶³ Kolmane, I. (1994). Biogrāfijas un blakus žanru filosofiskie aspekti. *Karogs*, Nr. 9, 137.-151.lpp. ISSN 0132-6295. 149.lpp.

Simonas de Bovuāras un Annas Brigaderes autobiogrāfiskos darbus, secinājusi: “*Fikcijai jeb radošai iztēlei un dokumentēšanai ir atšķirīgas pozīcijas attiecībā pret laiku, laiciskumu un tādām tā noteiksmēm kā pagātne, tagadne, nākotne.*”¹⁶⁴ Inguna Ula Cepīte romānu veido it kā tas viss notiktu tagadnē, taču lasītājam ar to, ka tā ir autobiogrāfija, jau ir informēts, ka tā ir pagātne – attēlota autore bērnība. Tieši rakstot konkrētā dzīves brīdī par to, kas bijis, autore it kā vēlreiz izdzīvo notikušo, zinot, kas pēc tā vēlāk būs. Romāna vēstītājs nosaka, kas būs nākotnē. Šāda pazīme romānā izpaužas, piemēram, šajā teikumā: “*Kādreiz, pēc daudziem gadiem, te uzbūvēs rakstnieku māju. Bet tas būs kādreiz, kad Ulsikam vairs podu nevajadzēs.*”¹⁶⁵ Pētniece Ieva Kolmane izsaka apgalvojumu, ka “*autobiogrāfija ir bijušā otrreizējs pārdzīvojums.*”¹⁶⁶ Šāds pārdzīvojums ir tuvāks ar patiesību, jo klāt ir nākusi **apzināšanās**. Tomēr Kolmane uzsver, ka autobiogrāfija nav pagātnes reprodukcija. Tas nemaz nav iespējams, jo pagātņi var atcerēties vairāk vai mazāk, esot tagadnē.¹⁶⁷ Savukārt pētniece Mašteja Mikela (*Maštei Micela*) uzskata, ka lai vai kā autobiogrāfiskais darbs ir par pagātņi, kādu rakstniece sevi atceras un kādu sevi veidojusi romānā. Viņa uzsver: „*Pastāvīgās izmaiņas, ko autors piedzīvo dzīves laikā, rada neskaidru saikni starp rakstnieku un centrālo varoni.*”¹⁶⁸

Tomēr ņemot vērā laiku sajaukumus šajā un arī Māras Zālītes romānos, jāteic, ka autobiogrāfiski teksti saliek kopā personīgās vēstures „puzli” ar domu, ka tagad es zinu, kāpēc toreiz notika tā vai citādi. „Ulsikā” bieži ir sastopamas teikuma konstrukcijas „*vēl viņa nezina*”, „*to viņa uzzinās tad un tad*”. Tas ir tagadnes atskatīšanās mirklis uz pagātņi, kas izskaidro, kāpēc tagad ir tieši šādi. Varbūt tieši tā autori atbild uz jautājumiem, kāpēc kas kā notika kādreiz? Tikai ar tagadnes acīm to var saprast. Un tikai nākotnē varēs saprast, kāpēc kaut kas notiek šodien. To arī Ilva Ķīle saskatījusi autobiogrāfiskajos romānos. Tajos ir sociālās ietekmes. Romāna autors tiecas tekstā atklāt tos dzīves notikumus, kas viņu noveduši pie tagadnes stāvokļa.¹⁶⁹ Grāmatā nākotnes forma ir bieži izmantota konstrukcija: “*Vienā tās*

---

¹⁶⁴ Rubene, M. (2015). Laiks autobiogrāfiskajā rakstībā: Virdžīnija Vulfa, Simona de Bovuāra un Anna Brigadere. Cimdiņa, A. (sast.). *Dzimums, literārā konvencija un jaunrade no baroka līdz postmodernismam*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 66.lpp.

¹⁶⁵ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. Rīga: Dienas Grāmata. 9.lpp.

¹⁶⁶ Kolmane, I. (1994). Biogrāfijas un blakus žanru filosofiskie aspekti. *Karogs*, Nr. 9, 149.lpp. ISSN 0132-6295

¹⁶⁷ Turpat.

¹⁶⁸ Maštei, M. (2013). *The fiction of autobiography: Reading and writing identity*. USA: Bloomsbury. P 4.

¹⁶⁹ Ķīle, I. (1998). Autobiogrāfiskās atmiņas sociālie līmeņi. Ķīlis, R. (sast.) (1998). *Atmiņa un vēsture*. Rīga: N.I.M.S. 50.lpp.

*stūrī ir uzrakstīti divi burti, bet Ulsiks vēl nezina, kas tie par burtiem. Kādreiz Ulsiks uzzinās, ka burti ir – KF.*¹⁷⁰

Laika aspekts romānā saplūst ar vēlamu un reālo. Ineta Kivle, analizējot Kārļa Egles autobiogrāfiskās “Atziņas”, skaidro, kāpēc autori izvēlas noklusēt kādas atmiņas – tieši tādēļ, lai vēlamais saplūstu ar reālo. Savā ziņā autobiogrāfija vienmēr ir fikcija, bet tai pat laikā tas ir stāsts, kurā savienojas pagātne ar tagadni un vēlmēm, kādu sevi gribētu redzēt un kādu autors sevi atceras. Turklāt tam visam pa vidu mijas arī tas, kādu rakstnieks sevi iztēlojas (atceras) pagātnē un ko grib pastāstīt par sevi citiem. Ir lielāka varbūtība, ka nevēlamais paliek noklusēts un tādējādi saplūst vēlamais ar reālo, ja pats autors raksta par savu dzīvi.¹⁷¹

Lai arī autors veido par sevi tādu identitāti, kādu vēlētos, romānā ir vērojama distancēšanās starp autori un galveno varoni, jo „Ulsiks” ir uzrakstīts trešās personas vēstījuma formā. Līdzīgi kā Māra Zālīte autobiogrāfiskajos romānos, arī Inguna Ula Cepīte distancējas, izmantojot šādu vēstījuma formu. Kolmane norobežošanas skaidro ar to, ka tieši autobiogrāfi distancējas paši no sevis, lai izveidotu par sevi tādu identitāti, kas viņus reprezentēs turpmāk. Turpretī, piemēram, dienasgrāmatu autori fiksē tagadnes iespaidus, nemēģinot sasniegt kontinuitāti.¹⁷²

3.2. Atmiņu pārvēršana autobiogrāfiskā rakstībā

Gan I. Cepītes romāna kontekstā, gan autobiogrāfiskos romānos vispār var runāt par naratīva konstruēšanu un vēstījuma veidošanu, kas „Ulsikā” ir skaidri redzams. Teksts iedalīts vairākās nodaļās, kuru nosaukumi kalpo kā atslēgas vārdi. Tie ir kā pieturas punkti tam, ko autore atceras no savas bērnības. Kritiķis un autors Viljams Zinsers (*William Zinsser*) ir teicis, ka *memuāra izstrādāšana ir fāze, kurā atmiņā veidojas un tiek pārvērstas autobiogrāfiskā rakstīšanā.*¹⁷³ Savā ziņā, atlasot konkrētus atslēgas vārdus, rakstniece it kā atceras spilgtāko saistībā ar konkrēto atmiņu pavedienu un pārveido to konkrētā autobiogrāfiskā naratīvā. Naratīvs tiek veidots no atmiņu „kaudzes”. Šādu naratīva konstruēšanu no atmiņām, kas

---

¹⁷⁰ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. Rīga: Dienas Grāmata. 33.lpp.

¹⁷¹ Kivle, I. (2018). Kārļa Egles „Atziņas”: autobiogrāfijas hermeneitiskais horizonts. Kivle, I. (2018). *Meklējiet rakstos! Misiņa bibliotēkai un Kārlim Eglem 130*. Rīga: LU. 180.lpp.

¹⁷² Kolmane, I. (1994). Biogrāfijas un blakus žanru filosofiskie aspekti. *Karogs*, Nr. 9, 149.lpp. ISSN 0132-6295

¹⁷³ Maftēi, M. (2013). *The fiction of autobiography: Reading and writing identity*. USA: Bloomsbury. P 18.

veidojas ik mirkli, Zinsers nosauca par „manipulācijas varoņdarbu” (*feat of manipulation*).¹⁷⁴ Šāds piemērs ir Cepītes romāna nodaļa „Jurītis”, kurā autore apraksta divus spilgtus notikumus kopā ar bērnības draugu Jurīti. Tās ir bēres un kopīgi piedzīvojumi atrakciju parkā. Sākumā, nedaudz iepazīstinot ar pašu draugu un viņa ģimeni, galvenais uzsvars tomēr tiek likts uz kopā piedzīvoto. Skaidrs, ka atmiņas kopā ar Jurīti noteikti ir daudz vairāk par diviem notikumiem, taču no visas atmiņu „kaudzes” autore izvēlējusies naratīva konstruēšanai tieši šos notikumus.

Skatoties uz grāmatas autores pagātnes notikumiem, jāatceras, ka autore tiem piešķir konkrētu kontekstu un zemtekstu, iztēlojas sev pieņemamu skaidrojumu. Turklāt autore izvēlas ticēt iedomātai realitātei, veidojot savu versiju privātajā un personiskajā vēsturē. Tas ir visa pamats. Vai tas ir patiesi vai nē – tas ir grūti nosakāms. Līdz ar to ir jārunā par to, kā autore izvēlējusies veidot stāstījumu – kādus notikumus iekļaut romānā, kādus nē. Pētniece Kolmane ir rakstījusi: „*Uzrakstot autobiogrāfiju, autors veido teoriju par sevi, strukturējot pagātnes notikumus konkrētā tagadnes situācijā un tādējādi iekļauj privāto vēsturi vispārējās vēstures dokumentālajā laukā.*”¹⁷⁵ Arī par „Ulsiku” to var teikt, jo romāns ietver vēsturiskus notikumus, kas svarīgi ne tikai autores dzīvē, bet arī Latvijā kopumā. Tas, kā veidots „Ulsiks” – būtībā tas ir veidots no reāliem notikumiem. Par autobiogrāfiju Kolmane vēl raksta: „*Autobiogrāfiju var uztvert kā dokumentu, tajā jābūt vismaz kaut kādai patiesībai, kā katrā naratīvā darbā, jo tas ir šūstīts ar reāliem notikumiem.*”¹⁷⁶

Kolmane runā par vēl vienu autobiogrāfijas aspektu, kas ieraugāms arī „Ulsikā”. Viņa apgalvo: “*Autobiogrāfija nav stāsts par to, kāds autors ir bijis vai ir, bet gan par to, kāds viņš, pēc paša domām, ir bijis un ir, un kāds viņš vēlētos būt bijis.*”¹⁷⁷ „Ulsikā” nereti tiek izmantotas šādas teikuma konstrukcijas: “*Ulsiks tam tic, lai gan īsti neatceras.*”¹⁷⁸ Šādi teikumi it kā nodod autori, pieķerot viņu rakstīšanas brīdī, kad ir mēģinājusi atcerēties, bet īsti neatceras. Romānā tas ir brīdis, kad mazais bērns Ulsiks satiekas ar pieaugušo Ulsiku. Tas savā ziņā rada pretrunas, jo, ja Ulsiks ir tagadnē romāna kontekstā, viņš nevar neatcerēties, jo viņš jau ir notikuma epicentrā. Līdz ar to nākas secināt, ka romāna autore nav spējusi vai nav vēlējusies izdomāt fantāzijā to, ko īsti neatceras, bet gan godīgi atzinusi to. Māra Zālīte šādas

---

¹⁷⁴ Maftai, M. (2013). *The fiction of autobiography: Reading and writing identity*. USA: Bloomsbury. P 18.

¹⁷⁵ Kolmane, I. (1994). Biogrāfijas un blakus žanru filosofiskie aspekti. *Karogs*, Nr. 9, 137.-151.lpp. ISSN 0132-6295. 147.lpp.

¹⁷⁶ Turpat.

¹⁷⁷ Kolmane, I. (1994). Biogrāfijas un blakus žanru filosofiskie aspekti. *Karogs*, Nr. 9, 150.lpp. ISSN 0132-6295

¹⁷⁸ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. Rīga: Dienas Grāmata. 10.lpp.

konstrukcijas neizmanto, kas, savukārt, rada ticamības un reizē neticamības sajūtu par visu romānu, jo nav skaidrs – kas no attēlotā ir bijis un kas izdomāts. Te ir jārunā par romāna konstruēšanu, kā autori izvēlas tos veidot.

Inguna Ula Cepīte romānā bieži izmanto teikuma konstrukcijas, kurās it kā atstāsta savu dzīvi – ko atceras un ko neatceras. Turklāt jāuzsver, ka šī īpatnība tekstā ir burtiska: „*No Sočiem Ulsiks vislabāk atceras krūzīti ar zaļu palmu un uzrakstu krievu valodā СОЧИ. No tās krūzītes Ulsiks dzers daudzus gadus.*”¹⁷⁹ Vai nu atceras vai tieši pretēji – aizmirst kaut ko: „*Lielāko daļu no stāstītā Ulsiks aizmirst, vēl neiekāpis vilcienā uz Rīgu.*”¹⁸⁰ Tāpat vairākkārt romānā ir teikumi, kuros autore „atzīstas”, ka neatceras: „*Ulsiks pat neatceras, kā īsti viņa zilās asteres aizceļoja pie smaidīgās skolotājas.*”¹⁸¹

Te, protams, ir stāsts par to, kā romāns tapis, vai tas bija atmiņu plūdums – ietērt to, ko atceras un uzsvērt arī to, ko neatceras? Par romāna tapšanas procesu autore nedaudz dalījusi intervijā Latvijas Radio 1. Romānu rakstniece uzrakstījusi nepilna gada laikā. Turklāt teksts „atnācis” ļoti viegli. Arī pēc pirmās iedvesmas koncertā, kas radīja vēlmi uzrakstīt grāmatu, autore stāsta: „*Pēc koncerta aizskrēju mājās un uzrakstīju pirmo nodaļu tādu, kāda tā ir lasītāju priekšā.*”¹⁸²

„Ulsikā” ir salīdzinoši maz dialogu, ja skatās, cik daudz dialogu vērojami Zālītes romānos. Ja kāds ko ir teicis, tas ir kā atmiņas formā. Piemēram: „- *Pasaki, kā tev allaž izdodas ko tādu nostrādāt, - šādus vai līdzīgus sakāmos gan no mammas, gan omas Ulsikam nākas uzklaut itin bieži.*”¹⁸³ Vai arī, ja Ulsiks ko pajautā, nav atbildes, ir tikai atstāsts, ko otrs ir atbildējis. Piemēram: „- *Kāpēc tad tajās lapās vārdi jāraksta ar kļūdām? – Ulsiks izvaicā Agitu. Viņa nezina. Tā vienkārši esot.*”¹⁸⁴ Citviet ir tā, ka kāds kaut ko pasaka, bet tas ir kā atmiņas formā, ka cilvēks tieši tā to ir pateicis: „*Kad Ulsiks vēl mājās pucējās, mamma teica: - Šovakar mēs dzirdēsim Zāberu. Viņš būs galvenajā lomā. Klausies uzmanīgi – tādas balsis kā viņam nav nevienam pasaulē.*”¹⁸⁵ Ar to arī tiešā runa beidzas. Uz mammas teikto nekas netiek atbildēts, vien tālāk stāstīts, ka Ulsiks mammas sacīto liks aiz auss.

---

¹⁷⁹ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 40.lpp.

¹⁸⁰ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 113.lpp.

¹⁸¹ Cepīte, I. (2017), *Ulsiks*, 160.lpp.

¹⁸² Strautmane, I., Lauga, S. (2017). Inguna Cepīte: "Ulsiks" ir biogrāfiski vēsturisks romāns, ko sarakstījusi meitene. Pieejams: <https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/kulturas-rondo/inguna-cepите-ulsiks-ir-biografiski-vesturisks-romans-ko-sarakst.a94761/> [sk. 15.05.2020.].

¹⁸³ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 103.lpp.

¹⁸⁴ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 205.lpp.

¹⁸⁵ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 92.lpp.

„Ulsikā” autore īpašu uzmanību pievērš dažādām detaļām. Piemēram: „*Vēl Ulsikam ir paciņa ar īpašiem salmiņiem limonādes vai saldējuma kokteiļa sūkšanai. Nevis parastie, salmu tievuma vienkrāsainie salmiņi, bet resni, ar krāsainām stripām.*”¹⁸⁶ Šādas detaļas varētu pieskaitīt pie atmiņu plūduma, atceroties kādas konkrētas nianse no bērnības.

„Ulsiks” noteikti ir tāda paša žanra darbs kā Māras Zālītes autobiogrāfiskā romāna abas daļas. To apliecina darba forma – teksts ir romāns, kura pamatā izmantoti autores dzīves notikumi un fakti, taču pamatā tā ir daiļliteratūra un tikai par autobiogrāfiju to nevar nosaukt. Inguna Ula Cepīte savu darbu definē kā **biogrāfiski vēsturisku romānu, ko sarakstījusi meitene** – tā viņa raksturoja savu darbu intervijā Latvijas Radio.¹⁸⁷ Turklāt viņa arī uzsver, ka romāns nav nedz monogrāfija, nedz biogrāfija. Tomēr vārds „biogrāfiskums” norāda ne tikai uz viņu pašu, bet arī uz citiem, kas iespējami ieņem lielāku lomu romānā, nekā pati autore. Šajā pašā intervijā autorei tika jautāts, vai viņa literatūrā redz gara radniekus Ulsikam. Lai arī teorētiski „Ulsiks” būtu pielīdzināms Vizmas Belševicas „Billei”, rakstniece ne līdz galam tam piekrīt: „*Jā, par Billi ir daudz vaicājuši. Grūti pateikt. Nav gluži kā Bille. Šī ir optimistiskāka grāmata. Cits laiks.*”¹⁸⁸ I. Cepīte piebilst, ka romānā attēlotais laiks ir pesimistisks, taču uzsver bērna redzējumu – tas ir gaišs un optimistisks.¹⁸⁹ Ja skatāmies saturiski, tad, protams, „Ulsiks” atšķiras no „Billes”, taču formas ziņā abi darbi ir līdzvērtīgi.

Saistībā ar atmiņas kategoriju jārūnā arī par bērnības attēlojumu. Atmiņas par bērnību veido autobiogrāfisko rakstību Cepītes romānā. Jāteic, ka bērnības tēlojums latviešu autoru vidū nav nekas specifisks, jo to izmantojuši daudzi autori, kuri izvēlējušies rakstīt autobiogrāfiskus darbus. Annele, Bille, Laura un arī Ulsiks – viņas visas ir bērni. Katrs no šiem darbiem ir atšķirīgs tēmu ziņā, un katrs no tiem ir liecība, kas raksturo konkrētu laika posmu. Atgriezties savā bērnībā, turklāt izveidot ticamu stāstījumu nav viegls uzdevums. Tas ir visai sarežģīti, jo bērna domāšanas tēlojumā ienāk pieaugušā pasaules redzējums. Līdz ar to daiļdarbā zūd ticamības moments, ka patiešām tās ir bērna domas. Tomēr, lai arī „Ulsiks” ir veidots tā, ka tajā ir teikumi, kas vēsta par nākotni, kopumā ir veiksmīgi atainota bērna domāšana, emocijas, uztvere un attiecības ar līdzcilvēkiem. Turklāt romānā bieži vien ir attēlots pretstats ar pieaugušajiem un nesapratne par pieaugušo izdarībām: „*- Tev, Ulsik, taču aizķepēsies iekšas. Neko vairs nevarēsi ieēst. – Dažkārt oma spēj sabojāt Ulsika omu. Kā viņa*

---

¹⁸⁶ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 228.lpp.

¹⁸⁷ Strautmane, I., Lauga, S. (2017). Inguna Cepīte: "Ulsiks" ir biogrāfiski vēsturisks romāns, ko sarakstījusi meitene. Pieejams: <https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/kulturas-rondo/inguna-cepite-ulsiks-ir-biografiski-vesturisks-romans-ko-sarakst.a94761/> [sk. 15.05.2020.].

¹⁸⁸ Turpat.

¹⁸⁹ Turpat.

nesaprot? Mīkla neceptā veidā ir daudz gardāka. Bet nē. Viņa tiešām nesaprot. Jo pieaugušajiem tā nav pieņemts. Viņiem viss jāvērtē, jācep, jāsutina. Dažkārt pilnīgi jāsabojā. Ulsiks daudz ko labprāt ēstu tāpat, bez samaitāšanas virtuvē. Pat ķirbis zaļā veidā un spilgti oranžā krāsā viņam šķiet baudāms, kaut gan ķirbju zupa ir vienkārši briesmīga. Tas taču būtu jāsaprot arī lielajiem.”¹⁹⁰

Rakstot anotāciju par Cepītes „Ulsiku”, bērnu grāmatu autore Inese Zandere uzsver bērnišķības nozīmi autobiogrāfiskos tekstos. Jāteic, ka bieži vien autobiogrāfiskā proza vai dzeja ir tieši par bērnišķību. Tā ir „Pastariņa dienasgrāmata”, Aspazijas dzeja, Brigaderes, Jaunsudrabiņa, Doku Ata, Niedras un Barona atmiņu stāsti. Sarakstu papildina arī Belševicas „Bille” un Neiburgas „Zeļļu iela”. Inese Zandere par šādiem bērnišķības atspoguļojumiem saka: „Es ar prieku un apbrīnu uztveru stāstus, kuros bērnišķība nekalpo par attaisnojuma, nostalgijas vai audzināšanas līdzekli. Galvenais – lai noturas pašpietiekamības intonācijā, nesāk koķetēt.”¹⁹¹ Un par šādu paraugu viņa uzskata arī romānu „Ulsiks”.

Bērna domāšana izpaužas, piemēram, šādi: “To viņa teica tad, kad Ulsiks, mazliet paaudzies, jau bija dzirdējis daudzas dziesmas. Varbūt pilnīgi visas, kas ir pasaulē.”¹⁹² Atspoguļots bērna naivums, šaurais redzējums, mazas pasaules uztvere utml. Bērna domāšana tiek attēlota ne tikai filozofiski un idejiski caur dialogiem vai monologiem, bet arī ar teikuma konstrukcijām. „Ulsikā” teikumi ir īsi. Tieši tā arī bērni lielākoties runā – īsiem, vienkāršiem teikumiem. Inese Zandere par „Ulsiku” rakstījusi, ka romāns nerada sajūtu, ka pieaugusi sievietē būtu ar nolūku veidojusi sevi bērna formā. Viņa saka: „”Ulsiks” nav ar nolūku, bet ar desu. Priekšnoteikums tam ir neizstāt detaļas ar vispārināšanu, bet tam savukārt nepieciešama spēja šīs detaļas ievērot un atcerēties. „Ulsiks” ir detaļu banka. Tas nekas, ka šīs Juglas, centra un Baltezera vasarnīcu bērna detaļas ar manējām kopā pa taisno nevar saskrūvēt, toties no tām var ņemt un uzkonstruēt kaut ko citu, kaut ko tādu, ko mēs pat nevaram paredzēt, jo tas notiks nevis mūsu galvās, bet tajās, kas nekādus 60.-70. gadus nav piedzīvojušas.”¹⁹³ Zanderes teiktajā atklājas tas, ka autore savu bērnišķību atminas tieši tā, kā viņa to visu izjutusi un piedzīvojusi, un tas var nesaskanēt ar citu atmiņām. Turklāt pavisam cita loma ir katram lasītājam individuāli, it īpaši tiem, kuri nav piedzīvojuši romānā attēlotos gadus. Viņu prātā uzbursies pavisam cita, individuāla aina.

---

¹⁹⁰ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 57.lpp.

¹⁹¹ Zandere, I. (2017). *Inguna Ula Cepīte „Ulsiks”*. Pieejams: <https://www.rigaslaiks.lv/agora/rl-lasa/inguna-ula-cepите-ulsiks-19233> [sk. 15.02.2020.].

¹⁹² Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 12.lpp.

¹⁹³ Zandere, I. (2017). *Inguna Ula Cepīte „Ulsiks”*. Pieejams: <https://www.rigaslaiks.lv/agora/rl-lasa/inguna-ula-cepите-ulsiks-19233> [sk. 15.02.2020.].

Autore starp visiem notikumiem bērībā atklāj arī konkrētus savus biogrāfiskos faktus. Piemēram, to, kad viņai ir dzimšanas diena. Tas atklājas brīdī, kad tiek stāstīts par to, ka oktobra revolūcijas svinības 25.oktobrī parasti notiek divas nedēļas pēc tam. Ulsika mamma cenšas to izskaidrot ar to, ka kalendārs ticis kādreiz pārgrozīts uz priekšu, taču mazā meitene to nesaprot: „Tomēr arī pēc šī skaidrojuma Ulsiks nesaprot, kāpēc arī viņa dzimšanas diena nav pārcēlusies uz septīto novembri? Jo arī tā ir divdesmit piektajā oktobrī. Jociģi.”¹⁹⁴ Dzimšanas dienas sakrišana gan galvenajam varonim, gan autorei ir viena no autobiogrāfiskuma pazīmēm. Visatpazīstamākā iezīme autobiogrāfiskumam, protams, ir tā, ka autors izmanto nosaukumus, kas pielīdzināmi arī autora dzīvei, taču papildus tam ir arī citi rādītāji, kas var liecināt par autobiogrāfisko identitāti. Tie ir: autoram un varonim ir vienāds vecums, dzīvesvieta, dzimšanas datums vai vieta, sociālā vide, fiziskās īpašības, nodarbošanās, profesionālās vēlmes utt.¹⁹⁵ I. Cepītes gadījumā „Ulsikā” ir atainota arī autores sociālā vide, kurā viņa augusi.

Salīdzinot ar citiem autobiogrāfiskiem bērnu tēliem latviešu literatūrā, Ulsiks ir blēņdaris, kam vienmēr kaut kas atgadās: „Ulsiks ir ķezu magnēts.”¹⁹⁶ Ulsika dzīve ir atraktīva un krāsaina. Bieži vien ķezas mazo meiteni noved pie traumām vai nepatīkšanām. Piemēram, ceļojums vienatnē uz Jūrmalu, mammai to nezinot, vai mēģinājums nolēkt ar slēpēm no lielā trampļīna, kas tomēr nenotiek. Nereti ķezas vainagojas ar traumām, no kurām ļoti zīmīga bija pirksta ievēršana durvīs. Kopš šī notikuma autore nav vairs varējusi veidot savu pianistes karjeru, kas tik ļoti bija mīļa bērībā. Jāteic, ka arī pats vārds „Ulsiks” un tekstā izmantotais personvārds „viņš” par mazo meiteni ir nozīmīga detaļa romānā kopumā, jo autore izmanto vīriešu dzimti, lai raksturotu meiteni. Tas tieši papildina aktīvās meitenes dzīvi, kas ir trakulīga, kustīga un kas īsteno visdažādākās idejas. Turklāt tieši ar puisiem Ulsiks saprotas vislabāk.

Vēl viena bērniem raksturīga detaļa, kas attēlota romānā, ir neprašana izteikt kādu vārdu. Ulsiks nemācēja izteikt tēta darbavietu: „Bet tētis jau ir aizgājis uz darbu. Ņemties ar saviem korieņiem. Vai pie tiem, kurus viņš māca konservu skolā. Tā vienreiz Ulsiks nosauca konservatoriju. Kā visi smējās! Ulsiks šausmīgi apvainojās. Un joprojām sauc tēta darbavietu

---

¹⁹⁴ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 178-179.lpp.

¹⁹⁵ Wagner-Egelhaaf, M. (ed.) (2019). *Handbook of autobiography/ autofiction*. Berlin: De Gruyter.

¹⁹⁶ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 115.lpp.

par konservu skolu. Pirmkārt, tāpēc, ka to īsto vārdu nav iespējams izrunāt. Lai gan Ulsiks māc izrunāt dažādus ļoti grūtus vārdus.”¹⁹⁷

Līdz ar bērībā piedzīvoto „Ulsikā” ir skaidri redzams pārdzīvojums. Bērībā iegūtā rokas trauma liedz romāna varonei spēlēt klavieres. Tas ir autore personīgais atkalpārdzīvojums par to, kas bērībā noticis un kas liedzis līdz pat šodienai spēlēt klavieres. Autore it kā atceras, ko vecmāmiņa bija teikusi: „- Pirksta galiņš bija palicis cimdiņā, - oma stāsta. – Iespieda durvju iekšpusē, tur, kur eņģes. Mūsu mazā pianiste... Nekad nespēšu sev piedot...[..] Un Ulsikam nobirst divas lielas asaras.”¹⁹⁸ Par smago pārdzīvojumu liecina arī viens no nodaļas nosaukumiem: „Kapusvētki un pianistes karjeras beigas”. Ilva Ķīle uzskata, ka tieši atkal pārdzīvojot pagātnes notikumus un tos atstāstot, ir iespējams atklāt patiesību. Un šī patiesība ir: „Pagātni nevar mainīt, to var tikai atklāt vai noslēpt.”¹⁹⁹ Šis atkalpārdzīvojuma aspekts romānā ir ļoti būtisks, jo reizē ietver arī līdzpārdzīvojumu tiem, kas lasa šo romānu. Protams, ka ne viss, ko cilvēks atceras, ir sociāli nozīmīgs un citi pret kādām atmiņām var būt vienaldzīgi. Ilva Ķīle raksta: „Lai citi saprastu mūsu personiskās atmiņas, tām jāietver sevī kolektīvi “ieejas” punkti un jāspēj ģenerēt citu cilvēku iztēli – tas dod iespēju asociēt šos kopīgos punktus ar savas personiskās pagātnes momentiem.”²⁰⁰

Atkalpārdzīvojumu var saistīt kopā ar atmiņu, jo tieši prāts ir tas, kas nosaka, kas atmiņā paliek visspilgtāk. Žaks Deridā (*Jacques Derrida*) ir norādījis, ka atmiņa nav absolūta un nepārtraukta, drīzāk tā ir pārtraukta un saraustīta. Atmiņa nav pakļauta cilvēka kontrolei. Inivīds spēj atcerēties tikai to, ko atmiņa, darbojoties savā ziņā, pati izceļ. Līdz ar to prāts saglabā tikai to, ko tas pats uzskata par vērtīgu saglabāt.²⁰¹ Šādi notikumi noteikti būs tie, kas bijuši arī emocionāli spilgti. Tāds, piemēram, ir aizvainojums, ko var ieraudzīt Cepītes romānā. Autore bērībā bijusi apvainojusies, ka vecāki neņēma viņu līdzī uz Krimu, kurā, kā vēlāk atklājās, vecāki ar kori bija satikuši kosmonautus. Ulsiks it kā atkal pārdzīvo: „Kā mamma var izrīkoties tik netaisnīgi? Solveigu ņem līdzī, bet Ulsiks nedrīkst.”²⁰² Turklāt ar tagadnes acīm, zinot, ka brauciena laikā mamma satikusi kosmonautus un Gagarinu, ir vēl lielāks pārdzīvojums: „Ulsiks jau to bija zinājis! Ulsiks bija zinājis, ka braucienā notiks kas

---

¹⁹⁷ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 107.lpp.

¹⁹⁸ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 126.lpp.

¹⁹⁹ Ķīle, I. (1998). Autobiogrāfiskās atmiņas sociālie līmeņi. Ķīlis, R. (sast.) (1998). *Atmiņa un vēsture*. Rīga: N.I.M.S. 50.lpp.

²⁰⁰ Turpat.

²⁰¹ Derrida, J. (2002). *Without alibi*. USA: Stanford University Press. P 169.

²⁰² Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 78. lpp.

sevišķs. Tieši tajā braucienā, kurā viņš tik ļoti gribēja braukt līdzi, bet lielie Ulsiku atstāja mājās.”²⁰³

Vēl viens spilgts emocionāls moments romānā ir nodaļā, kurā autore dalās ar to, ka nebija zinājusi, kāds ir viņas īstais vārds. Šis brīdis romānā atklāj, kādēļ grāmatu sauc „Ulsiks” un atklāj, ka patiesībā tuvākie radi un draugi rakstnieci sauc par Ulsiku, nevis par Ingunu. Līdz ar to romāna galvenās varones vārds sakrīt ar autores vārdu. Tomēr šis pats atklājums ietver vēl vienu atkalpārdzīvojumu, jo tas atmiņā palicis ļoti spilgti: „Līdzko Ulsiks pārkāpj viņu 66. dzīvokļa sliksni, tas izšaujas no Ulsika mutes kā raķete. – Kā mani īsti sauc? Skolotāja mani nosauca citā vārdā un teica, ka tas ir manējais. Kā tas var būt? Kāpēc tad jūs mani saucat par Ul...? – Ulsikam sāk mazliet raustīties lūpa.”²⁰⁴ Jāmin, ka šis atklājums par patieso vārdu ir tuvāk grāmatas noslēgumam. Autore to neatklāj uzreiz, tā veidojot kulmināciju, kurā izgaismojas šis notikums. Lappusi tālāk Ulsiks saņem atbildi uz savu jautājumu, kādēļ Ulsikam iznācis tāds pārpratums.

Intervijā Latvijas Radio 1 žurnālists uzdeva jautājumu Ingunai Ulai Cepītei – vai tiešām viņu sauc par Ulsiku? Uz to autore ir atbildējusi apstiprinoši: „Es domāju, ka mani sauc Ula. Bērnības cilvēki jau īsti nezina, ka mani sauc par Ingūnu. Kas neseko publiskai telpa, tie sauc mani par Ulu.”²⁰⁵

Runājot par pārdzīvojumiem, ko autore it kā vēlreiz izdzīvo romānā, ir jāmin kāds pētījums par afro-amerikāņu sievietes autobiogrāfijām. Bella Huksa, Amerikāņu rakstniece un feministiskā teorētiķe, ir norādījusi, ka šīm sievietēm autobiogrāfiskais impulss, stāstot savus stāstus, ir tikai simbolisks žests. Viņas ilgojas atveidot tādu pagātņi, kas ļautu autorei atbrīvoties no kādas nastas savā pagātnē, tā mēģinot sajūst kopību ar citām sev līdzīgām.²⁰⁶ Ņemot vērā, ka Cepītes romānā pārdzīvojumi no bērnības nav viens vien, turklāt autore pati tos izvēlējusies iekļaut grāmatā, var spriest, ka savā ziņā autore arī it kā vēlējusies atbrīvoties no pagātnes nastas, kas viņu nospiedusi. Tomēr par to Cepītes romāna kontekstā nevar spilgti uzsvērt. Šāda pagātnes nastas noņemšana aktuālāka ir Zālītes romāniem.

---

²⁰³ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 81.lpp.

²⁰⁴ Turpat. 163.lpp.

²⁰⁵ Strautmane, I., Lauga, S. (2017). Ingunu Cepīte: "Ulsiks" ir biogrāfiski vēsturisks romāns, ko sarakstījusi meitene. <https://r1.lsm.lv/lv/raksts/kulturas-rondo/inguna-cepite-ulsiks-ir-biografiski-vesturisks-romans-ko-sarakst.a94761/> [sk.12.05.2020.]

²⁰⁶ Warhol, R., Herndl, D.P. ed. (1991). *Feminisms : an anthology of literary theory and criticism*. New Jersey: Rutgers University Press. P 1038.

3.3. Autobiogrāfisks romāns kā vēstures dokuments

Salīdzinot ar Māras Zālītes darbu, kur vēsturiskais konteksts ļoti spilgti vijas cauri visam romānam, Ingunas Ulas Cepītes darbā to tik ļoti nejut. Viņas darbā vairāk ir atainoti bērnības notikumi, kuros netiek uzsvērti kādi ierobežojumi saistībā ar Padomju Savienību, kuras laikā viņa pavadījusi savas bērnības dienas. Ir vien daži vēsturiski fakti, kas romānā izpaužas fragmentāri. Piemēram, Ziemassvētku svinēšana Padomju laikos: „*Oma ir stāstījusi, ka tagad neviens īsti Ziemassvētkus nesvin. Nedrīkstot, viņa teica. Agrākos laikos – tad bijis pavisam citādi. Ulsika ģimenē jau arī parasti tikai klausās skaņuplates mūziku un ēd pīrādziņus un cepumus.*”²⁰⁷ Vēl kāds notikums, kas sasaucas ar autores bērnības gadu aktuālām tēmām vēsturiski: „*Ulsiks toreiz saprata, ka arī Eivartonkulis un Irmā tante bijuši kaut kur tālu ziemeļos. Laikam Sibīrijā.*”²⁰⁸

Saistībā ar konkrētiem vēsturiskiem faktiem, var novērot līdzības starp Cepītes un Zālītes romāniem. Abām autorēm ir kādi radi vai pazīstami cilvēki, kas sūtījuši drēbes no Amerikas. Te ieraugāma toreizējo cilvēku domāšana, ka Amerikā bija „zelta bedre” un no turienes nāca tikai tās labākās lietas. Ar tādu pašu akcentu arī Zālītes romānā Amerika tiek pieminēta. „Ulsikā” autore stāsta: „*Ulsikam nekad nav bijis tik lieliska apģērba gabala. Vienīgi toreiz, kad vēl bija gluži mazs, dažas Amerikas vectēva sūtītās kleitiņas.*”²⁰⁹

Vēl viena līdzība starp abiem romāniem ir košļājamās gumijas pieredze, kas tajos attēlota. Zālītes romānā tā attēlota kā „aizliegtais auglis”, kas nācis no ārzemēm – tātad nav vēlams Padomju Savienībā. Turklāt Zālīte ar košļājamo gumiju dalās ar visiem klasesbiedriem, kā rezultātā nokļūst nepatikšanās. Savukārt Cepīte par košļājamo gumiju raksta kā par jauku bērnības atmiņu. Viņa apraksta to, kā Ulsiks gaida, kad mamma no ārzemēm atvedīs gardumu, bet nevienā brīdī romānā nav teikts, ka tas būtu kas aizliegts vai nevēlams. „*Labi – Ulsiks sēdēs mājās un gaidīs, kad mamma atvedīs no ārzemēm košļājamo gumiju. Viņa cieši nosolījās atvest.*”²¹⁰ Arī no mātes puses romānā nav nojaušams, ka košļājamā gumija būtu kas aizliegts: „*Bet mamma tomēr nav aizmirsusi. Mājās, kolīdz atver koferi, tūliņ pēc savām mūzikas lietām, notīm un pārējā izņem četras vilinošas paciņas. Ulsiks nojauš, kas tur iekšā. – Košļenes mammu? – Bet, protams, Ulsik! Tas taču pats svarīgākais. Līdzko ieraudzīju, tūliņ*

---

²⁰⁷ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 69.lpp.

²⁰⁸ Turpat. 195.lpp.

²⁰⁹ Turpat. 193.lpp.

²¹⁰ Turpat. 148.lpp.

tev nopirku.”²¹¹ Runājot par atšķirībām starp Zālītes un Cepītes romāniem saistībā ar košļājamo gumiju, tad būtiski uzsvērt to, ka Zālītes romāns „Pieci pirksti” ietver nedaudz agrāku laika posmu (50to gadu beigas un 60to gadu sākums). Savukārt „Ulsiks” ir par 60. – 70. gadiem. Varētu domāt, ka šie romāni var būt par liecību, ka laika gaitā varēja mainīties sabiedrības domāšana vai arī to, kā uz to skatījās dažādi sabiedrības slāņi. Šajā sakarā ir būtiski saprast, ar ko notikumi ap košļājamo gumiju notika. Te var runāt par abu autoru sociālo statusu. Skaidrs, ka Inguna Ula Cepīte bija augstākā statusā par Māru Zālīti. Par pašu personu autobiogrāfiskā romānā runā Virdžīnija Vulfa. Viņa, pētot memuārus, ir secinājusi, ka daudzi memuāri nav izdevušies tikai tādēļ, ka tajos tiek izlaista pieredzošā persona. Daudz romānos ir problēma ar to, ka autori pasaka, kas notika, bet nepasaka, kāds bija cilvēks, ar kuru tas noticis. Viņa uzsvēra, ka notikumiem pašiem par sevi ir niecīga nozīme, ja nezinām vispirms, ar ko tie ir notikuši.²¹² Gan Zālītes, gan Cepītes romānu gadījumā zinām, ar ko notikuši notikumi.

Amerikāņu kritiķe un žurnāliste Viviana Gornicka (*Vivian Gornick*) ir paudusi uzskatu, ka rakstot par to, kas noticis viņas dzīvē, nav iespējams to izstāstīt, ja tas nav kontekstā ar citiem cilvēkiem.²¹³ Līdz ar to nevar runāt tikai par vēsturisko kontekstu, bet arī par cilvēkiem, ar kuriem kopā autore augusi un ar kuriem kopā kaut ko piedzīvojusi. Cepītes romāna gadījumā tā ir viņas mamma, kura romāna gaitā ieņem būtisko lomu, jo Latvijā ir zināma kā slavena diriģente un kora „Latvija” vadītāja. Līdz ar to Cepītes mammas biogrāfiskie fakti (iegūtās medaļas korim, karjera, slava par pirmo diriģenti – sievieti Dziesmu un deju svētkos utt.) ir gana svarīgi Cepītes bērnībā. Būtiski ir arī tas, ka pati autore izvēlējusies savu autobiogrāfisko grāmatu veltīt savai mammai un vecmāmiņai, Ausmai un Natālijai Derkēvicām, viņām par piemiņu, ko autore norādījusi grāmatas priekšpusē. Līdz ar to, runājot par konkrētu autobiogrāfisko darbu, jārunā arī par to, ka tajā ietvertā viena konkrēta cilvēka dzīve iekļauj arī citu, savu līdzcilvēku, biogrāfiskos faktus. „Ulsikā” bez mammas un vecmammas, autore stāsta arī par tēti, māšīcu Ingrīdu, Jurīti un citiem draugiem utt. Kā arī par Latvijā zināmiem cilvēkiem, kā, piemēram, Ojāru Vācieti, ar kuru rakstniecei ir mīļas atmiņas: „*Ulsiks lapegles vispār ir redzējis vienu reizi, kad, dodoties uz Gulbenes kapusvētkiem vai Zeltiņiem pie tēta radiem, viņi aizbrauca uz kāda dzejnieka māju. Ulsiks vēl tagad atceras, ka dzejnieku sauca Vācietis. Ulsiks mammai jautāja, kā tad viņš latviešu*

---

²¹¹ Turpat. 155.lpp.

²¹² Vulfa, V. (2008). *Esības mirkļi: autobiogrāfiski raksti*. Rīga: Atēna. 129.lpp.

²¹³ Maftēi, M. (2013). *The fiction of autobiography: Reading and writing identity*. USA: Bloomsbury. P 3.

valodā varēja sarakstīt viņas nolasīto dzejoli, ja ir vācietis. Mamma un tētis smējās. Ulsiks nedomāja, ka ir pateicis ko smieklīgu.”²¹⁴

Saistībā ar satiktajiem slavenajiem cilvēkiem bērībā, autore intervijā LTV Rīta Panorāmā atzīst: „Grāmata sākas ar brīdi, kad es sēžu uz podiņa. Ir gadījies, ka arī komponisti nāk mājās spēlēt savas dziesmas un dažam pazīstamam ir gadījies pat likt mani uz podiņa. Nu ir tā gadījies.”²¹⁵

Par bērībā satiktajiem slavenajiem cilvēkiem Anita Rožkalne norāda romāna pēcvārdā. Viņa uzsver to, ka šajā romānā ir atklāta bagātīga draugu, tuvinieku un paziņu galerija, sākot ar mammu Ausmu Derkēvicu, bērības draugiem Agīti (vēlāk filozofe Agita Lūse) līdz pat slaveniem cilvēkiem saistībā ar mūziku, kā, piemēram, Zarģermariņš, kurš ir komponists un rakstnieks Margērs Zariņš. Tāpat arī iniciāļi KF, kas ir mākslinieks Kurts Fridrihsons.²¹⁶ Šo sarakstu varētu vēl turpināt un turpināt. Turklāt ir interesanti, ka šo cilvēku vārdi ir nosaukti tā, kā bērns viņus sauc.

Grāmatas noslēgums spilgti norāda uz to, ka romāns veltīts mātes un vecmāmiņas piemiņai. Pēdējās lappusēs atainots Dziesmu svētku simtgades lielkoncerts. Tajā Ausma Derkēvica, Ulsika māte, ir virsdiriģente kopkorim. Turklāt viņa ir pirmā sieviete Latvijā, kurai ir šāds gods būt Dziesmu svētku virsdiriģentei: „*Pirmā! Pirmā! Pirmā sieviete visā simtgadu vēsturē! Virsdiriģente.[..] Viens pazīstamais pakausis – tas ar gaišajiem, uzsprautajiem matiem – pieceļas un pa kāpnītēm kāpj lielajā, ozolzaru vijām rotātajā tribīnē. [..] Paceļas rokas, kas mīļojušas meitenīti, un desmittūkstoš balsīs pašā galvenajā vietā atskan: „Dziesmai šodien liela diena, visa zeme skanēt skan...”*”²¹⁷ Un tai pat laikā nav pazaudēts bērna skatījums: „*Tik daudz fotogrāfu visapkārt. Arī citi ļaudis. Visi kaut ko vaicā. Lai gan visapkārt tāds pacēlums, tas šķiet briesmīgi.*”²¹⁸

Jāteic, ka Ulsika mammas un tēta radošā un profesionālā dzīve visnotaļ ir ievēribas cienīga romānā. Lielāko daļu gan veido paša Ulsika delverības, notikumi, satiktie cilvēki, taču tieši vecāku dzīve veido būtisku daļu no romāna satura, kas norāda uz Latvijas koru iegūto pirmo zeltu starptautiskā līmenī un citiem notikumiem. Lai arī romāns ir ne tikai par autores bērību, bet arī par kultūrvēsturisku liecību, kas kalpo kā Latvijā izcilu kordiriģentu, Ausmas

---

²¹⁴ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 55.lpp.

²¹⁵ No LTV Rīta Panorāmas sižeta intervijā ar Ingunu Ulu Cepīti. <https://www.youtube.com/watch?v=bQ-L-LAFts0> [sk. 02.04.2020.].

²¹⁶ Rožkalne, A. (2017). Pēcvārds. *Ulsiks*. 246.lpp.

²¹⁷ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 242 – 244.lpp.

²¹⁸ Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. 242.lpp.

Derkēvicas un Imanta Cepīša, ģimenes liecību, tas parāda ne tikai izcilos mūzikas dzīves sasniegumus, kuru starpā ir sieviešu kora „Dzintars” pirmie sasniegumi starptautiskā līmenī, turklāt padomju totalitārisma režīmā Latvijā, bet romāns parāda šo cilvēku ikdienu tuvplānā, jo slavenie kordiriģenti Ulsikam ir mamma un tētis.

Romānā var nolasīt arī vēsturiskos notikumus un 60 – 70 gadu laika atspoguļojumu. Tekstā var atšifrēt padomju laika ikdienu, deportācijas, Ziemassvētku vecītis ir salavecis, eglītes pārdod tikai pēc Ziemassvētkiem, Oktobra revolūcijas svētku gājiens notiek novembrī, garas rindas pie kvasa mucas vasaras karstajās dienās un par trīs kapeikām iegādātais gāzētais sīrupa ūdens no automāta. Tāpat neizpaliek fakts, ka Ulsika vectēvs dzīvo Amerikā, no kurienes viņš sūta mazmeitai un meitai kleitas. Tāpat vecmāmiņa kādreiz bija grāmatvede un strādāja pie Benjamiņa kundzes, bet pēc kara slimnīcā vāra marles. Šie un vēl citi fakti romānā ir ne tikai par liecību autorei bērnbai, viņas autobiogrāfijas faktiem, kā arī ģimenes vēsturei, bet kalpo arī par vēsturisku dokumentu un vēsturisku liecību par 60 – 70 gadiem Padomju Latvijā.

Kas attiecas uz autobiogrāfiskā romāna turpinājumu, autore intervijā LTV Rīta Panorāmai atzina, ka vēlas, lai tā paliek par intrigu.²¹⁹ Līdz šim ir pagājuši trīs gadi, kopš iznācis „Ulsiks”. Un joprojām no autorei nav nācis paziņojums par otrās daļas tapšanu.

Nobeigumā jāatzīmē, ka, lai arī Ingūnas Ulas Cepītes romāns ir ļoti līdzīgs Māras Zālītes autobiogrāfiskajiem romāniem žanra ziņā, tas tomēr ietver būtiskas atšķirības, kā tajā izpaužas autobiogrāfiskums. Tā ir pavisam cita vide, cits vēsturiskās kolektīvās pieredzes konteksts. Abi šie darbi ir par autoru bērnbu, bet jēgas ziņā tie ir divi dažādi bērni ar atšķirīgu sociālo statusu un pieredzi. Atmiņas, ko Cepīte pārvērš autobiogrāfiskajā rakstībā veido atšķirīgu naratīva konstrukciju. Autore pauž to, ko atceras un atklāj detaļas, ko neatceras. Zālīte savos romānos neuzsver, ko atceras, ko nē, viņa konstruē stāstu, izmantojot konkrētas nianšes no bērnbas, kas mijas ar kolektīvo vēsturisko pieredzi. Turklāt būtiska atšķirība abu autoru darbos ir pašu autoru rakstīšanas motivācija. Cepītes iemesli ir autobiogrāfiski, bet Zālīte uzsver romāna žanrisko piederību, nevis piederību autobiogrāfijai.

---

²¹⁹ No LTV Rīta Panorāmas sižeta intervijā ar Ingūnu Ulu Cepīti. <https://www.youtube.com/watch?v=bQ-L-LAFts0> [sk. 02.04.2020.].

4. CIETUMNIEKA NARATĪVS ROLANDA PRIVERTA DARBĀ „NEBAIDIES NE NO KĀ”

Ņemot vērā Sandras Meškovas novērojumu, ka autori mēdz precizēt sava darba žanru, Rolanda Priverta gadījumā to nevar novērot. Autors to nav definējis, taču teksts uz grāmatas aizmugurējā vāka liecina par autobiogrāfiju. To rakstījis pats autors, atklājot grāmatas būtību. Rolands Priverts nav rakstnieks tādā izpratnē, kā aplūkotas rakstnieces iepriekšējās nodaļās. Ja uzskatām, ka autobiogrāfija ir žanrs, tad Priverta darbu noteikti varētu ievietot šajā kategorijā. No otras puses, ja ņemam vērā to teorētiku atziņas, kas uzskata, ka autobiogrāfija nav žanrs, rodas jautājums – kādā kategorijā var ievietot šo darbu? Šis darbs viscaur ir uzskatāms par autobiogrāfisku, atšķirībā no romāniem, kas analizēti iepriekšējās nodaļās, jo to uzsvēris pats autors. Turklāt tas vairāk pielīdzināms klasiskam darbam autobiogrāfijas izpratnē.

Par to, ka Priverta darbs ir klasisks autobiogrāfijas paraugs liecina tas, ka darba vēstījuma forma ir pirmajā personā un darbības vārdi lietoti lielākoties pagātnes formā. Attēlotais hronoloģiskais laika posms ietver autora dzīvi no bērnības līdz pat brīdim, kad autors rakstījis šo grāmatu. Salīdzinot ar Zālītes un Cepītes autobiogrāfiskajiem romāniem, Priverta darbs ietver daudz plašāku laika posmu, ko viņš attēlo no savas dzīves, taču tam viscaur ir konkrēts naratīvs – dzīve cietumos, noziegumos utml. Par grāmatas ideju un tās saturu autors stāsta intervijā: „*Es kā brīvs cilvēks, varbūt pat pārāk brīvs, uzrakstīju par visām lietām, ko esmu darījis, kas notiek šajā aizliegtās dzīves pasaulē – par cietumiem, par narkotikām. [...] Reizē tā ir arī grāmata par to, kā cilvēks var kļūt labāks.*”²²⁰ Hronoloģija Priverta darbā sasaucas ar teorijā minētajiem Estelles Jelinkas novērojumiem.²²¹ Viscaur hronoloģiskajam naratīvam fokuss tiek likts uz autora publiskiem viņa dzīves aspektiem. E. Jelineka novēroja, ka tieši šādas īpašības ir raksturīgas vīriešu dzīvesstāstu atveidē.

Vēsturiskās kolektīvās pieredzes kontekstā Priverta darbs ir izņēmums, jo atspoguļo ļoti niecīgas sabiedrības daļas kolektīvo pieredzi.

Jāteic, ka arī Priverta darbā ir vērojams laiku sajaukums, kas ļoti raksturīgs Ingūnas Ulas Cepītes romānam. Tomēr Priverta darbā tās ir tikai nianse, kas vērojamas

---

²²⁰ Intervija ar Rolandu Privertu. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=bnnG7fWbc-s> [sk. 20.05.2020.].

²²¹ Jelinek, E. (1980). *Woman's autobiography: Essays in Criticism*. P 7.

autobiogrāfiskuma raksturierzīmju kontekstā. Pagātnē attēlotiem notikumiem ir saikne ar tagadni: „Sākumā mani aizveda uz milicijas centrālo pārvaldi Rīgā – tur, kur tagad atrodas LU Ekonomikas fakultāte.”²²² Tā autors skaidro vietas, kurās kas bijis.

Uzreiz jāpiebilst, ka šis darbs būtiski atšķiras no iepriekš aplūkotajiem autobiogrāfiskajiem romāniem. Formas ziņā tas veidots kā dzīves apraksts, tas nav klasisks romāns. Savukārt stāsta ziņā tas ir pavisam atšķirīgs. Tas ir stāsts par noziedzību, par cietumnieka dzīvi. Autobiogrāfiskās rakstības pētniece Vanesa Lina (*Vanessa Lynn*) norāda, ka stāsti par noziedzību fascinē. Tā nav ikdienas dzīve. V. Lina pēta tieši cietumnieku autobiogrāfijas. Viņa uzsver, ka tie ir stāsti par indivīdu pārmaiņām, par grēku atpirkšanu. Pētniece arī izšķir divas stāstījuma būtības – vai nu tā ir atzīšanās vai cietumu sistēmas noniecināšana.²²³ Priverta gadījumā stāsts ietver abus aspektus. Viņš gan atzīstas savos noziegumos, gan noniecina cietumu sistēmas.

Ja uztvertu autobiogrāfiju kā žanru, tad Priverta darbs būtu pieskaitāms pie autobiogrāfijas žanra. Tomēr stingri literatūrzinātniskā nozīmē autobiogrāfija nav žanrs, kā, piemēram, lirika vai drāma. Autobiogrāfijai nav noteikta literārā forma, tās specifika vērojama identitātes attiecībās, kas ir starp autora personisko pieredzi, ko viņš apraksta, un pašu vēstījuma autoru.²²⁴

Salīdzinot ar iepriekš aplūkotajiem autobiogrāfiskajiem romāniem šajā darbā, Priverta darbs atšķiras ar to, ka tā nodaļas ir numurētas, tām nav nosaukumu. Zālītes un Cepītes romānos tie bija kā atslēgas vārdi, raksturojot katru nodaļu. Turklāt tie vairāk līdzinājās romānam kā žanram. Priverta teksts šādā ziņā ir vienkāršots.

Jāteic, ka Rolanda Priverta grāmata „Nebaidies ne no kā” iekļaujas cietumu autobiogrāfijas žanrā, kas Latvijā nav īpaši pazīstams, bet vairāk pazīstams ASV literatūrā, sākot ar 1970. gadiem, kad ir vērojama šāda žanra parādīšanās. Šāda žanra izveide bija saistāma ar nostāju pret melnādaino cilvēku masu apcietināšanu un cietumu sliktajiem apstākļiem, kā arī pret pašu cietumu sistēmu.²²⁵ Rolanda Priverta gadījumā viņš uzsver tieši cietumu lietderību un nozīmi.

---

²²² Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 31.lpp.

²²³ Lynn, V. (2019). Prison autobiographical narratives: Making sense of personal and social (racial) transformation. *SAGE*. <https://datubazes.lanet.lv:5054/doi/10.1177/1741659019880111> [sk. 06.06.2020.].

²²⁴ Kolmane, I. (1994). Biogrāfijas un blakus žanru filosofiskie aspekti. *Karogs*, Nr. 9, 137.-151.lpp. ISSN 0132-6295. 146.lpp.

²²⁵ Lynn, V. (2019). Prison autobiographical narratives: Making sense of personal and social (racial) transformation. *SAGE*. <https://datubazes.lanet.lv:5054/doi/10.1177/1741659019880111> [sk. 06.06.2020.].

Priverta autobiogrāfiskajā romānā nav iztēlē radīti notikumi. Viņš izmanto tikai savas dzīves notikumus un faktus. Autors apraksta savu dzīvi, sākot ar bērnību – kā viņš uzaudzis, kādā ģimenē, kā jau no pusaudža gadiem sācis zagt, meklējis dažādas iespējas, kā iegūt naudu un mantu nelikumīgā veidā. Priverts raksturo sevi skolas gados: „*Skolā mani uzskatīja par lielu huligānu, lai gan visā skolas laikā es sakāvos tikai vienu vai divas reizes un arī tad ne savas vainas dēļ.*”²²⁶ Šajā citātā ir novērojams attaisnojums, kas ir būtisks tieši cietumnieka naratīvā. Šis aspekts tiks aplūkots pēdējā apakšnodaļā. Tomēr cietumnieku autobiogrāfijas ir tās, kas palīdz savienot ierastos autobiogrāfu stāstījumus ar kriminālajiem stāstījumiem. Autobiogrāfiskie stāstījumi ir kā sociāls instruments, kas ļauj iejusties stāstnieka “ādā”, tādējādi ļaujot izprast dažādas situācijas.²²⁷

Gan grāmatas sākumā, gan noslēgumā autors lasītājam pavēsta, ka šo darbu viņš uzrakstījis, esot cietumā. Grāmatas noslēguma vārdi norāda uz autobiogrāfiskuma pazīmi: „*2014. gada rudenī Sukevas cietumā (Somija).*”²²⁸ Šāda datuma norāde līdžīga dienasgrāmatām. Tas liecina, ka autors it kā centies notvert tagadni, domas un sajūtas, esot cietumā. Šis fakts norāda arī uz rakstīšanas procesu – kādā vietā un laikā autors ir sacerējis autobiogrāfiju. Romāna tapšanu Priverts salīdzina ar dzejnieka Jāņa Akuratera darba „*Kalpu zēna vasara*” sākumu, kurā Akuraters raksta, ka aiz viņa loga slejas akmeņu mūris ar aizkvēpušiem logiem – viņš rakstīja no strādnieku kvartāla. Priverts, savukārt, uzrakstīja grāmatu, sēžot Sukevas cietumā, kas atrodas aptuveni 500 kilometrus uz ziemeļiem no Helsinkiem.²²⁹ Šis paša autora veidotais salīdzinājums norāda gan uz to, ka viņš lasījis Akuratera darbu, gan uz sava darba pielīdzināšanu latviešu rakstniekiem. Tas, savukārt, nozīmē, ka autors mēģinājis pretendēt uz rakstniekam pielīdzināmu darbu.

Jāteic, ka tas ir unikāli, ka cietumnieks uzraksta par sevi autobiogrāfiju. Šādas prāta spējas apliecina tas, ka autors daudz lasījis. Intervijā Priverts stāsta, ka visvairāk viņam patīk filozofija, bet ieslodzījumā no daiļliteratūras patīcis lasīt Dostojevska romānus.²³⁰ Turklāt autors atzīst, ka viņam vēl būtu stāsti, par kuriem rakstīt grāmatas. Iespējams, ka šī autobiogrāfija nebūs vienīgā grāmata, ko autors savā dzīvē vēl uzrakstīs. Viņš stāsta: „*Es gribētu uzrakstīt vēl vienu grāmatu par specdienestiem un tādām lietām. Man ir pietiekoši*

---

²²⁶ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 21.lpp.

²²⁷ Lynn, V. (2019). Prison autobiographical narratives: Making sense of personal and social (racial) transformation. *SAGE*. <https://datubazes.lanet.lv:5054/doi/10.1177/1741659019880111> [sk. 06.06.2020.].

²²⁸ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 208.lpp.

²²⁹ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 8.lpp.

²³⁰ Intervija ar Rolandu Privertu. <https://www.youtube.com/watch?v=bnnG7fWbc-s> [sk. 20.05.2020.].

*daudz informācija, par ko varētu uzrakstīt.*²³¹ Jāteic, ka Priverts ir vienīgais starp šajā darbā aplūkoto darbu autoriem, kurš nav rakstnieks vai dzejnieks, vai kas savā dzīvē nodarbotos ar grāmatu izdošanu u. tml. Tomēr tas ir unikāli, ka šāds cilvēks uzraksta grāmatu par savu dzīvi: „*Man nekad nav patīcis kaut ko sacerēt, grābt no zila gaisa – domāju, ka to it labi var manīt, lasot šo grāmatu.*”²³²

Priverta darbu ir interesanti aplūkot autobiogrāfiskuma kontekstā, jo tas rada dažādas neskaidrības, kurās vērts iedziļināties. Piemēram, kā lasītājs var būt pārliecināts, ka viss, ko autors raksta, ir patiesība, ņemot vērā, ka lielā mērā šis darbs ir atzīšanās noziegumos? Patiesības jēdziens sasauca ar teorijā apskatīto Paskāla atziņu par „autobiogrāfisko patiesību” kā „autobiogrāfisko ticamību”.²³³ Priverta darbā patiesību nosaka nevis faktu atsauces no viņa dzīves, bet gan autora subjektīvā pārliecība. Tas arī pārliecina lasītāju par autentiskumu Priverta darbā. Diskusijas rada tas, ko apskatītājā teorijā Ilva Ķīle uzsver – patiesumu apdraud personiskums un subjektīvisms.²³⁴ Jāteic, ka no šāda skatu punkta, Priverta darbā paustās atziņas tikai papildina autobiogrāfisko darbu, jo atklāj autora uzskatus un iekšējo pasauli – kam viņš tic, kas ir viņa vadmotīvi, kādas ir domas.

Martina Vāgnere Egelhāva autobiogrāfiskuma kontekstā uzsvēra to, ka neviens nevar pilnīgi atainot savu dzīvi. Cilvēku atmiņa ir nepilnīga. Līdz ar to ir skaidrs, ka Priverts savā darbā neizstāsta pilnīgi visas detaļas par katru notikumu savā dzīvē. Tas nozīmē, ka viņš nevar būt objektīvs, kad skatās gan uz sevi, gan uz citiem. Tomēr lasītājam var rasties iespaids, ka viss ir taisnība, ko autors raksta autobiogrāfijā. Šādu iespaidu lasītājam, pēc Filipa Ležēna teorētiskiem aspektiem, piedāvā „līgums”, ko izsaka autobiogrāfiskais pakts. Vienošanās starp autoru un lasītāju nosaka, ka Priverta darbs ir patiess. Praktiski tas izpaužas tā, ka autors uz grāmatas aizmugures vāka ir skaidri pateicis – tas ir mans stāsts, mana liecība.

Grāmatas priekšvārdā R. Priverts skaidro, kādēļ rakstījis autobiogrāfiju. Viņš uzsver vairākus iemeslus: „*Pirmais un droši vien galvenais iemesls ir tas, ka man pietrūkst drosmes neatstāt pēdas. Taču svarīgs ir arī kāds cits iemesls, proti – man patīk dalīties. Es gribu dalīties ar lasītāju priekā, ko šī dzīve man sagādājusi. Es gribu dalīties savā dzīves pieredzē.*”²³⁵ Būtībā autors veidojis šo grāmatu, lai tā paliktu par vēstures liecību. Priverts

---

²³¹ Intervija ar Rolandu Privertu. <https://www.youtube.com/watch?v=bnnG7fWbc-s> [sk. 20.05.2020.].

²³² Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 65.lpp.

²³³ Missinne, L. (2019). Autobiographical novel. Wagner-Egelhaaf, M. (ed.) (2019). *Handbook of autobiography/ autofiction*. Germany: De Gruyter.

²³⁴ Ķīle, Ilva. (1998). Autobiogrāfiskās atmiņas sociālie līmeņi. Ķīlis, R. (sast.) (1998). *Atmiņa un vēsture*. Rīga: N.I.M.S. 45.lpp.

²³⁵ Priverts, R. (2019). Priekšvārds. *Nebaidies ne no kā*. Rīga: Liegra. 5.lpp.

skaidro: „Rakstot šo grāmatu, es bieži domāju: kam tā būs vajadzīga? Mana atbilde ir – vēsturei. Ies gadi, bet mans stāsts, mana liecība paliks.”²³⁶ Tomēr autora motivācija nav tikai filozofisku iemeslu un vēstures liecību došanas dzīta. Savā ziņā šo motivāciju norāda autora paša pieredze: „Es grāmatu izdevu tikai tāpēc, ka man tie specbandīti, kā es viņus saucu, vienkārši nelika man mieru vairs. Vajāja, kad pa jūrmalu staigāju un tā. Bija jāšāk kaut kā reaģēt uz to. Es biju nolēmis klusi dzīvot savu dzīvi. Taisīt savā Bolīvijā desas un viss, bet nē. Paši uzprasījās.”²³⁷

Priverta kā cietumnieka stāstā pamatā var lasīt par viņa dzīvi pirms ieslodzījuma, ieslodzījuma laikā, kā arī par viņa nākotnes redzējumu. Grāmatā „Nebaidies ne no kā” izpaužas Gusdorfa paustās atziņas par autobiogrāfijas divām dabām. Pirmkārt, autors centies grāmatu veidot kā izglītības darbu. Jau pats nosaukums ietver aicinājumu nebaidīties. Otrkārt, kā par mākslas darbu šīs grāmatas sakarā ir jārunā mazāk, kā par iepriekš apskatītajiem autobiogrāfiskajiem romāniem, jo Priverts nav šo darbu veidojis kā romānu, bet gan kā vienkāršu dzīves stāstu ar savām atziņām. Līdz ar to grāmatā ir atklāta autora iekšējā pasaule.

4.1. Cietumnieka naratīvs

Autors par sevi veido konkrētu naratīvu – pret likumu vērstu, dauzonīgu, bezbailīgu. Turklāt tādu autors sevi veido jau no mazotnes: „Mana „problēma” bija tā, ka es nepakļāvos skolas un sabiedrības uzspiestajām normām, kas dažam labam padomju mietpilsonim un ierindā maršētājam likās nepieņemami.”²³⁸ Priverts bija brīvdomātājs, pret padomju iekārtu un ideoloģiju. Viņš arī pats norāda, ka ir bijis dauzoņa un huligāns, kādu sevi atceras jau no bērnības: „Es biju arī liels dauzoņa un huligāns. Kilometra rādiusā ap savu māju biju nodauzījis porcelāna izolatorus visiem elektrības un telefona stabiem, radot pārrāvumus telefona sakaros un elektrības padevē. Tā jau bija īsta kaitniecība valstij, lai gan mans nolūks bija pavisam nevainīgs – uztrenēt roku akmens sviešanai mērķī.”²³⁹ Te, savukārt, vērojama autora attaisnošanās. Priverts mēģina novelt nastu no sevis, lai pateiktu, ka to darījis pavisam nevainīga iemesla dēļ.

---

²³⁶ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. Grāmatas aizmugures vāks.

²³⁷ Intervija ar Rolandu Privertu. <https://www.youtube.com/watch?v=bnnG7fWbc-s> [sk. 20.05.2020.].

²³⁸ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 21.lpp.

²³⁹ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 24.lpp.

Priverta iekšējais naratīvs un atmiņu izteikšana romānā ietver autobiogrāfiskās rakstības jēgu, ar ko vēsturē vispār sāka apzināt autobiogrāfijas būtību. Turklāt šajā darbā uzreiz saskatāma autobiogrāfijas spilgta pazīme – darbs uzrakstīts pirmās personas vēstījuma formā. Tas ir fakts, ka diezgan liels skaits romānu tiek uzrakstīti pirmajā personā. Tas attiecas ne tikai uz autobiogrāfiskiem romāniem, turklāt daudzos gadījumos tajos ir apslēpta autoru autobiogrāfija vai rakstnieka atmiņas. Džeimsa Džoisa „Mākslinieka portrets jaunībā” (*A Portrait of the Artist as a Young Man*) ir plaši pazīstams piemērs šim apgalvojumam.²⁴⁰ Priverta grāmata ir būtībā tikai par viņu pašu. Turklāt nav vērojama distancēšanās, kas raksturīga sieviešu autobiogrāfiskajai rakstībai. Autors tieši un atklāti stāsta, kas un kā ar viņu noticis. Tomēr viņš šos notikumus stāsta selektīvi. Lasītājs nezina – ko autors stāsta un ko nē. Bruners ir uzsvēris, ka vienu nianšu izvirzīšana un citu notušēšana ir viens no aspektiem, pārrakstot autobiogrāfijas, kas nozīmē reizē arī to, ka kultūra tiek pārrakstīta tikpat lielā mērā kā autora dzīve.²⁴¹ Tātad arī kultūra tiek pārrakstīta nepilnīgi.

R. Priverts naratīva veidošanā ir selektīvs, izvēloties notikumus. Šajā ziņā jāņem vērā, ka autobiogrāfs nav dienasgrāmatu rakstītājs. Tā ir būtiska atšķirība, jo tāpat kā vēsturniekam, viņam jābūt selektīvam attiecībā uz savas dzīves notikumiem. Nav iespējams iekļaut pilnīgi katru dzīves notikumu.²⁴² Tā, piemēram, romāna autors izvēlas naratīvā iekļaut pirmos lielākos melus savā dzīvē. Tēvs viņam bija apsolījis nopirkt slēpes, ja lasīšanā dabūs piecnieku, taču Priverts toreiz dabūjis četrinieku: „*Baidoties, ka ar šādu atzīmi pie slēpēm netikšu, es ar dzēšgumiju rūpīgi izdzēsu to no dienasgrāmatas, bet tēvam sameloju, ka mani neizsauca. Tie bija pirmie lielākie meli manā dzīvē, kurus es skaidri atceros vēl šodien.*”²⁴³

Lai arī Priverta darbā ir atspoguļots ļoti plašs laika posms no viņa dzīves, viscaur romānam ir kontrabandista naratīvs. Viens no autobiogrāfijas elementiem ir bērnība, ko bieži vien autori izvēlas par laika posmu, ko attēlot no savas dzīves. Arī Priverta darbā ietverts laiks no bērnības. Turklāt tas joprojām ir sasaistīts ar kontrabandista naratīvu, jo autors cenšas atrast iemeslus bērnībā, kādēļ viņš kļuvis tāds, kāds viņš ir. Latviešu literatūrā bērnības tēlojums ieņem būtisku lomu un ir bieži sastopams darbos, taču Priverta darbā šim aspektam pievērsta neliela uzmanība un nav likts galvenais uzsvars.

---

²⁴⁰ Bhattacharya, R. (2018). *The autobiography, the novel, and the autobiographical novel*. Pieejams: <https://www.researchgate.net/publication/332621868> [sk. 02.06.2020.].

²⁴¹ Bruner, J. (1993). *The autobiographical process*. Folkenflik, R. (ed.) (1993). *The culture of autobiography: constructions of self-representation*. Stanford: Stanford University press. P 40.

²⁴² Bhattacharya, R. (2018). *The autobiography, the novel, and the autobiographical novel*. Pieejams: <https://www.researchgate.net/publication/332621868> [sk. 02.06.2020.].

²⁴³ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 17.lpp.

Teorijā apskatītie Viljama Hovārta trīs noteicošie elementi autobiogrāfiskos darbos (personība, tehnika un tēma)²⁴⁴ saistāmi ar Priverta autobiogrāfisko darbu. Autors savu dzīvi stāsta kā stāstu, kā pieredzējuša cietumnieka stāstu. No Priverta personības viedokļa skatoties, Latvijā viņš ir bēdīgi slavens narkotiku kurjers. Viņš piedzīvojis ko unikālu, kas ietver tādu vēstures daļu, par ko daudz nerunā. Turklāt nozīmīga ir autobiogrāfiskā darba tēma – tā ir kontrabandista dzīve, kas saistāma kopā ar autora filozofijas, politikas un kultūras attieksmēm. Šī tēma autoram ir personiska, tomēr tai pašā laikā reprezentē laikmetu – sākot ar Padomju Savienību un beidzot ar mūsdienām.

Katram notikumam mēs piešķiram kādu nozīmi. Skaidrs, ka noziegumiem bieži vien cilvēki piešķir stereotipiskas nozīmes. Tomēr nav šaubu, ka brīdī, kad kaut kas ir noticis, tam ir bijušas vairākas nozīmes vai pat neviena. Priverts, izvēloties romānā paust konkrētus notikumus un detaļas no savas dzīves, notikumiem piešķir konkrētas nozīmes. Šādu domu pauž Gusdorfs – ka **naratīvs** konkrētam notikumam piešķir nozīmi. Šis apgalvojums diktē saglabājamo faktu izvēli, kā arī detaļu izvēli, kuras izcelt vai atņemt atbilstoši konkrētajam naratīvam, šajā gadījumā – cietumnieka naratīvam. Tieši tādejādi **neveiksmes, nepilnības un atmiņas deformācijas atrod savu izcelsmi**. Tas nav nejauši, bet tieši otrādi – tas ir rakstnieka izvēles rezultāts, kurš atceras un vēlas iegūt atzišanu tam, ka tiek pārskatīta un labota viņa pagātnes versija, viņa privātā realitāte.²⁴⁵ Stāsta ievadā Priverts uzsver, ka viņa stāsts ir unikāls un latviešu literatūras vidū pavisam noteikti kaut kas nebijis: „*Tomēr es no sirds ceru, ka lasītājam nenāksies nožēlot šīs grāmatas lasīšanai atvēlēto laiku, jo tā ļaus viņam ielūkoties tur, kur neviens latviešu rakstnieks, šķiet, nekad nav ielūkojies un diez vai kādreiz ielūkosies. Jo, lai to izdarītu, viņam būtu jānoiet tas pats ceļš, ko esmu nogājis es, un tas ne katram ir pa spēkam.*”²⁴⁶ Būtībā autors savam stāstam piešķir svarīgumu. Tāds arī ir autobiogrāfijas nolūks – pārlicināt lasītāju par vēstītāja dzīves svarīgumu. Marija Semjonova ir norādījusi: „*Teksti ar autobiogrāfiskuma iezīmēm sniedz šķietami nevainīgu skatījumu uz vēsturiskiem notikumiem, izceļot nevis vēstītāja lomu, bet gan kontekstu, kolektīvi konstruētu priekšstatu par vērtību sistēmu un indivīda tieši vai netieši iesaistīto notikumu un apstākļu vērojuma ideju.*”²⁴⁷ Viņa norāda atšķirības starp biogrāfiju un autobiogrāfiju. Biogrāfijai raksturīga vēsturiski nozīmīgu personu dzīves atveide viņu vēsturiskās

---

²⁴⁴ Howarth, W. L. (1980). Some Principles of Autobiography. Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography. Essays Theoretical and Critical*. UK: Princeton University Press. P 87.

²⁴⁵ Gusdorf, G. (1980). Conditions and Limits of Autobiography. Olney, J. (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press. P 42.

²⁴⁶ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 8.lpp.

²⁴⁷ Semjonova, M. (2016). *Atmiņas paēnā: Latvijas un Somijas sieviešu prozas krustpunkti XX gadsimtā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 16.lpp.

reprezentācijas dēļ. Savukārt autobiogrāfijas mērķis ir lasītājam radīt pārliecību, ka vēstītāja dzīve ir svarīga.²⁴⁸

Kontrabandista naratīvu paspīlgtina autora vēlme pēc izaugsmes. Kontrabandista dzīve palīdz autoram personīgajā izaugsmē: „*Vienmēr esmu teicis, ka būt vajātam ir mana lielākā laime, jo tas dod tādu grūdienu izaugsmei, par kādu vienkāršos, mierīgos apstākļos nav pat ko cerēt.*”²⁴⁹ Turklāt grāmatā nav izteiktas nekādas nožēlas. Viņš rāda sevi tādu, kāds ir, un tāds autors vēlas būt.

Naratīvu veido arī dažādi motīvi, ko Priverts izmanto. Viscaur stāstam vijas motīvs, ko autors sauc par „Dabu”. Būtībā viņš savu kontrabandista dzīvi salīdzina ar dabas likumiem, dabas kārtību un to, kā ir dabā: „*Beidzot bijām nonākuši saskaņā ar Dabas evolūcijas likumiem, kur stiprākais sev pakļauj un valda pār vājāko.*”²⁵⁰ Priverts samērā bieži izmanto dabas metaforu kā attaisnojumu: „*Nedrīkst cilvēkam aizliegt to, ko viņā ielikusi Daba.*”²⁵¹ Turklāt dabas nozīmi pastiprina vārda lietojums ar lielo burtu. Grāmatas noslēgumā autors izskaidro, kādēļ daba kalpojusi kā viens no motīviem, kas izmantots visā stāstā: „*Mana devīze ir: dzīvo saskaņā ar Dabu un esi darbīgs. Bēdz no drošības, stabilitātes, labklājīga miera kā no mēra.*”²⁵² Šajā nobeiguma citātā atklājas arī autora būtība – viņš nealkst miera, stabilitātes un drošības. Viņam nepieciešami jauni piedzīvojumi, jaunas pašizaugsmes iespējas. Priverts atzīst, ka šī grāmata var tikt izmantot pret viņu un visticamāk tā arī būs.²⁵³ Turklāt viņš atzīst: „*Es palikšu pie iesāktā, jo šis darbs man sagādā gan prieku, gan bēdas, gan pārdzīvojumus, gan daudz ko citu, kas nepieciešams, lai augtu.*”²⁵⁴ Līdz ar to šo darbu var uzskatīt par unikālu latviešu literatūrā. Tas ietver atzīšanās būtību autobiogrāfiskos darbos līdzīgi kā Svētā Augustīna „Atzīšanās”.

„Daba” Privertam ir kā izteiksmes veids, kādā viņš pauž savu nostāju pret dažādām lietām. Aplūkojot Priverta darba konstruēšanu kā intencionālu aktu, to nosaka viņa nostāja attiecībā pret to, ko viņš atceras un atveido tekstā. Autors nenožēlo to, ko viņš ir darījis. Viņš sludina, ka katram ir jādara tas, ko „Daba” viņā ielikusi. Arī pašā kokaīna tirgošanā viņš

---

²⁴⁸ Semjonova, M. (2016). *Atmiņas paēnā: Latvijas un Somijas sieviešu prozas krustpunkti XX gadsimtā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 16.lpp.

²⁴⁹ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 29.lpp.

²⁵⁰ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 94.lpp.

²⁵¹ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 150.lpp.

²⁵² Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 207.lpp.

²⁵³ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 207.lpp.

²⁵⁴ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 204.lpp.

nesaredz neko ļaunu. Viņš to pagriež pavisam citādā kontekstā – ka problēma ir nevis kokaīnā, bet gan cilvēka mēra sajūtas trūkumā.

Salīdzinot ar Māras Zālītes darbu, kurā viņa izmanto lielos sākumburtus, lai parādītu cieņu pret saviem vistuvākajiem cilvēkiem, Priverts izmanto ko līdzīgu – viņš ciena dabu, ko visas grāmatas garumā arī lieto ar lielo sākumburtu.

Autora nostājas kategorija tekstā saistāma ar Brunera trīsdaļīgā diskursa modeli (liecinieka diskurss, interpretācijas diskurss un autora nostāja). Liecinieka diskursā ir Priverta dzīves epizodes cietumā, noziegumos, skolas gados utt., kas atsauktas atmiņā. Interpretācijas diskurss nosaka, kā šīs epizodes sakārtotas Priverta darbā. Šajā gadījumā, pirmkārt, tas ir hronoloģijas princips, un, otrkārt, nozīmīgāko un „lielāko” dzīves notikumu atspoguļojums. Savukārt Priverta nostāja ir tā, kas atlasa un sakārto dzīves epizodes tā, lai izstāstītu kontrabandista stāstu.

Autors izmanto arī cilvēku kopumu kā pretstatu sev, tā veidojot naratīvu par sevi kā cietumnieku. Viņš salīdzina sevi ar citiem un sevi slavē: „Līdz ar prieku par to, ka man bija izdevies apvest ap stūri padomju valsts uzspiesto kārtību un dzīvot pēc saviem noteikumiem, es vienlaikus izjutu skumjas par citiem cilvēkiem, kuri to nespēja.”²⁵⁵ Autoram raksturīgais „Dabas” motīvs arī ietver citu nopelšanu: „Lielākā daļa cilvēku, arī cietumnieku, ir slinki, bet slinkumu sava ķermeņa un prāta attīstīšanā es uzskatu par noziegumu pret Dabu.”²⁵⁶ Ar sevis uzslavēšanu, citu nopelšanu un uzsvēršanu, ka piedzīvotais Privertam ir ļāvis pieaugt, autors it kā mēģina pierādīt to, ka viņa dzīve ir bijusi jēgpilna. To var nosaukt līdzīgi kā teorijā apskatītais raksturojums autobiogrāfijas iemeslam – tas ir apoloģijas ģenerālmēģinājums.

Cietumnieka naratīvu var traktēt arī „atzīšanās” aspektā. Izstāstīts stāsts ir kā atzīšanās noziegumos. Tomēr „atzīšanās” aspektā ir novērojamas pretrunīgas idejas. No vienas puses autors grāmatā raksta: „Tomēr es palikšu pie iesāktā, jo šis darbs man sagādā gan prieku, gan bēdas, gan pārdzīvojumus, gan daudz ko citu, kas nepieciešams, lai augtu.”²⁵⁷ No otras puses viņš intervijā atzīst narkotiku kaitīgumu: „Es ļoti labi saprotu, ka narkotikas nav nekas labs. [...] Es pats arī labprāt cīnītos pret narkotiku lietošanu. Cilvēks ir jāaudzina brīvībā, nevis ar

---

²⁵⁵ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 69.lpp.

²⁵⁶ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 115.lpp.

²⁵⁷ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 204.lpp.

aizliegumiem. To es aprakstu arī grāmatā. Tas ir pareizākais veids, kā cīnīties pret narkotikām.”²⁵⁸

Apskatot vairākus cietumnieku stāstus, Vanesa Lina ir novērojusi, ka tie nereti veido kopējas kāda laika iezīmes. Piemēram, ASV masu tumšādaino vīriešu apcietināšana 80. un 90. gados jeb “karš pret narkotikām”. Šajos laikos ļoti daudzi cietumnieki rakstīja, tādējādi veidojot kopējo “bildi” par attiecīgo laiku – par rasismu, par slikto dzīvi cietumā. Šāds stāsts ļauj visai viegli izprast pagātnei.²⁵⁹ Arī Priverta darbs ir viens no darbiem, kas ļauj izprast, kāds bija padomju laika cietums un cietumi citās valstīs. Viņa darbs atklāj pieredzi konkrēti un tieši.

4.2. Noklusētā pieredze un atzīšanās

Priverta darbs latviešu autobiogrāfiju vēstures kontekstā ir tāds darbs, kurā parādās pavisam citas tēmas, nekā tēmas, par kurām runāja, piemēram, 90. gados. Okupācijas režīmā piedzīvotais un nelikumīgi piedzīvotais ir tāda pieredze, par kuru runā ar zināmu laika nobīdi. Priverta grāmatas sakarā vistiešāk var runāt par pieredzi, ko autors piedzīvojis un aprakstījis autobiogrāfijā. Autora pieredze ir tāda, ar kuru parasti neviens nedalās. Priverts atzīstas, ko viņš darījis, kā kas noticis. Viņa gadījumā jāņem vērā, ka viņš ir Latvijā zināms kā narkotiku kurjers, par viņu rakstīts medijos u. tml. Viņš intervijā saka: „*Grāmatā aprakstītais nekas noslēpumains nav. Tas jau ir it kā zināms visiem.*”²⁶⁰ Ar to Priverta autobiogrāfija ir unikāla, jo ne kurš katrs uzdrīkstētos rakstīt par savu dzīvi, kurā izdarījis ļoti daudz pretlikumīgas darbības. Arī viņš pats atzīst: „*Te ir vajadzīga nedaudz drosme to visu izstāstīt un atklāt.*”²⁶¹

Priverta romānā izpaužas viņa kontrabandista identitāte un atbildība par to. Viņš nevienā brīdī nenozēlo to, ko ir darījis, bet uzskata to par unikālu pieredzi, ar kuru tikai viņš var dalīties, jo ir to piedzīvojis. Autors savu dzīvi stāstā veido kā kopsakaru ar to, kas notiek sabiedrībā un valstī. Nespējot nopelnīt naudu toreizējā Padomju Savienības sistēmā, viņš meklējis veidus, kā nopelnīt ar valūtas maiņas biznesu, kokaīna kurjera biznesu utt.

---

²⁵⁸ Intervija ar Rolandu Privertu. <https://www.youtube.com/watch?v=bnnG7fWbc-s> [sk. 20.05.2020.].

²⁵⁹ Lynn, V. (2019). Prison autobiographical narratives: Making sense of personal and social (racial) transformation. *SAGE*. <https://datubazes.lanet.lv:5054/doi/10.1177/1741659019880111> [sk. 06.06.2020.].

²⁶⁰ Intervija ar Rolandu Privertu. <https://www.youtube.com/watch?v=bnnG7fWbc-s> [sk. 20.05.2020.].

²⁶¹ Turpat.

Tāpat kā iepriekšējos analizētajos autobiogrāfiskajos romānos, tā arī šajā ir vēsturiskais konteksts. Šo darbu var uzskatīt kā vēstures dokumentu, jo tajā aprakstīta cietuma vide Padomju Savienībā, attēlota noziedzības puse tajā laikā. Autors stāstā min konkrētus faktus, kas vēsturiski attīstījās: „90. gadu sākumā bijušajā Padomju Savienībā sāka veidoties dažādas bandas, tās auga kā sēnes pēc lietus.”²⁶² Turklāt, iekļaujot romānā dažādu valstu kultūras un cietumu vides mūsdienās, šis darbs kalpo kā vēstures liecība nākotnē. Kolmane ir rakstījusi: „Runāt par personisko pagātņi nozīmē radīt versiju par to, izcelt pagātņi tagadnē un pierakstītu izvest ārpus laika, ievietot rezervuārā. Būtiskā cilvēciskā vajadzība izpaust individuālo pieredzi un glābt to no zudības laikā neļauj autobiogrāfiju žanru ietilpināt vienīgi literatūrā.”²⁶³ Priverts apraksta vietas, kur viņš ir bijis, ko piedzīvojis. Te atklājas vairākas liecības par dažādiem cietumiem un kārtību tajos. Autors to apraksta detalizēti, pievēršot uzmanību niansēm: „Man ierādītās kameras numurs bija 18.”²⁶⁴ Tāpat Priverts apraksta savu dienas kārtību cietumā.

Vēstures dokumentu kontekstā Priverta darbs attaisno Kolmanes apgalvojumu, ka, personību traktējumā skatoties, vēsturi veido personības.²⁶⁵ Priverts pilnīgi noteikti ir vēstures liecība attiecībā uz kontrabandistu vēsturi Latvijā. Viņš ir Latvijā zināms un populārs ar to, ka iemantojis kokaīna kurjera slavu. Atšķirībā no tā, kas par viņu ir teikts medijos, savā autobiogrāfijā viņš izmanto subjektīvu skatījumu uz dzīvi – tā, kā viņš to uztver un interpretē. Turklāt Priverta darbs attaisno autobiogrāfijas būtību, ko izvirzījusi Kolmane – ar viņa autobiogrāfiju ir iespējams iepazīt viņu un arī gadsimtu, kurā viņš dzīvo.

Cietums un pavadītais laiks dažādu valstu cietumos autoram ļauj daudzpusīgi parādīt savu pieredzi šādā iestādē un caur piedzīvoto veidot atziņas. Viena no viņa atziņām ir šāda: „Cietums ir ātrgaitas ceļš uz pašizaugsmi – vismaz tiem, kuriem piemīt griba. Vienlaikus cietums ir arī nodzīvotās dzīves pārbaudes eksāmens.”²⁶⁶

Viscaur romānam var novērot atsauces uz padomju laika cietumu. Tas sākas ar autora nokļūšanu tajā, stāstot par kameras „sociālo iekārtu”: „Mūsu kamerā bija piecu galdu sistēma, kas atspoguļoja tur valdošo sociālo hierarhiju. Pie pirmā galda piederēja kameras kārtības

---

²⁶² Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 94.lpp.

²⁶³ Kolmane, I. (1994). Biogrāfijas un blakus žanru filosofiskie aspekti. *Karogs*, Nr. 9, 137.-151.lpp. ISSN 0132-6295. 146.lpp.

²⁶⁴ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 32.lpp.

²⁶⁵ Kolmane, I. (1994). Biogrāfijas un blakus žanru filosofiskie aspekti. *Karogs*, Nr. 9, 142.lpp. ISSN 0132-6295

²⁶⁶ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 45.lpp.

*noteicēji un valdnieki – kopskaitā kādi 6 – 8 cilvēki.*²⁶⁷ Viņš attaino tajā cilvēkus, kuri ir ar asu prātu, ātru rīcībspēju, lemtspēju, spriestspēju, kā arī ar gribu un drosmi. Autors uzsver: „*Brīvībā es tādus cilvēkus tikpat kā nekad neesmu saticis.*”²⁶⁸ Stāstā, salīdzinot ar mūsdienu vai citu valstu cietumiem, ir atsauces uz padomju laika cietumu, ko autors uzskata par labāku nekā esošie: „*Centrālcietumā mani ievietoja divpadsmitvietīgā kamerā, kurā atradās astoņi ieslodzītie. Viss tas, kas bija padomju laikos, bija izgājis. Lielās kameras bija pārveidotas par mazākām, galdu sistēma bija izzudusi, tāpat arī pripiska, „olimpiskās spēles” un citas cilvēkam noderīgas pārbaudes. Vai tas ir labāk? Vārguļiem, kuri par tādiem vēlas arī palikt, varbūt tas ir labāk, bet ne tiem, kuri vēlas augt.*”²⁶⁹ Autors uzsver, ka cietumi Padomju Savienībā labi kalpoja cilvēka izaugsmei. Viņš slavina to, ka tie veidoja vārda turēšanas tikumu, saprātīgumu, godīgumu un taisnīgumu, kas vairs nav mūsdienu jauniešos. Te būtu jāatgriežas pie pētnieces Kolmanes teiktā, ka personiskā pagātnes pieredze rada versiju par pagātni. Šī grāmata kalpo par pagātnes versiju no cietumnieka skatupunkta.

Grāmatā ietverti arī citi cietumi pasaulē. Piemēram, Gvajakilas cietums: „*Gvajakilas cietuma režīms bija ļoti liberāls – pie ieslodzītajiem varēja nākt ciemos jebkurš un gandrīz jebkurā laikā.*”²⁷⁰ Par Somijas cietumu, kas atrodas Vantā, aptuveni 20 km no Helsinkiem, autors raksta: „*Pirmais iespaids bija pārsteidzošs. Vienam pašam 5 reiz 2,5 metru liela istaba ar dušu un tualeti, jebkurā laikā karstais ūdens, pat tualetes papīrs, salvetes, kafijas aparāts, televizors ar kabeļtelevīziju, DVD atskaņotājs, mēbeles, visas nepieciešamās drēbes, apavi, vari ēst, cik gribi. Vārdu sakot, komforts kā trīszaigžņu viesnīcā.*”²⁷¹ Ņemot vērā iepriekš minēto par PSRS cietuma atsaucēm tekstā, autors arī ārzemju cietumus salīdzina ar to, kāds tas bija Padomju Savienībā.

Intervijā Priverts uzsver, ka cietums ir bijis spilgtākā atmiņa no viņa dzīves: „*Spilgtākais bija padomju cietums. To nevarēs aizmirst nekad, kādas tur šausmu lietas notikās.*”²⁷² Tas apliecina autora pieredzes nozīmi autobiogrāfijas tapšanā, kā rezultātā ļoti lielu daļu no romāna veido tieši notikumi cietumā. Turklāt, nodzīvojot 18 gadus cietumā, autors dzīvi salīdzina ar cietumu: „*Cietumā valdošie likumi nepieļāva nekādas vājuma – žēlsirdības, līdzjūtības, visa dekadentiskā – izpausmes. [...] Domāju, ka tā tam vajadzētu būt ne tikai*

---

²⁶⁷ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 36.lpp.

²⁶⁸ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 34.lpp.

²⁶⁹ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 114.lpp.

²⁷⁰ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 150.lpp.

²⁷¹ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 189-190.lpp.

²⁷² Intervija ar Rolandu Privertu. <https://www.youtube.com/watch?v=bnnG7fWbc-s> [sk. 20.05.2020.].

*cietumā un ne tikai atsevišķos vēstures periodos, bet vienmēr un visur. Spēkam un prātam es vēl pievienotu skaistuma mīlestību.*²⁷³

Tikpat lielu daļu, ko Priverts apraksta par dzīvi cietumā, viņš stāsta par noziegumiem, ko viņš darīja, dzīvojot kontrabandista dzīvi. Viņš stāsta pašus noziegumu aprakstus, bēgšanu no policistiem, Interpola utt. Te būtu jāatkārtojas par šīs grāmatas unikalitāti – kurš katrs cietumnieks, noziedznieks vai kontrabandists neuzrakstīs par savu dzīvi. Autors par savu kontrabandista dzīvi sāk ar valūtas maiņas biznesu. Kādreiz šādu biznesu soda ziņā varēja pielīdzināt slepkavībai, par ko piesprieda 15 gadu cietumsodu. Bieži vien Padomju Savienības laikā Priverts bēdzis no čekistiem, viņus apmānījis, izvairījies no viņiem. Vēlāk kontrabandists sācis nodarboties ar alkohola tirdzniecības biznesu, bet, to ātri beidzis, sācis nodarboties ar modeļu aģentūru biznesu. Visa tā rezultātā Priverts nonāca līdz kokaīna tirdzniecībai. Viņš it neko neslēpj kokaīna pārvešanas, pirkšanas un pārdošanas lietās: „*Aizbraucu uz Tallinu un vienojos ar pilsētas bosu par kokaīna piegādi, viņš arī iedeva man naudu šī pasākuma organizēšanai un izpildei.*”²⁷⁴ Dzīvojot kontrabandista dzīvi, autoram veidojušās atziņas, kuras viņš pauž grāmatā: „*Tieši alkātīgums jeb mēra sajūtas trūkums ir cilvēka galvenais ienaidnieks, tieši ar to viņam vajadzētu cīnīties, nevis ar kokaīnu.*”²⁷⁵

Skaidrs, ka viena no vadlīnijām grāmatā ir narkotikas. Priverts tās pārvadā, pārdod un narkotiku dēļ viņš arī nokļūst cietumā. Lai arī autora nostāja ir tāda, ka kokaīns nav nekas slikts, ja to lieto ar mēru, viņš tomēr intervijā uzsver narkotiku kaitīgumu, uzsver savu pieredzes dalīšanos un aicina nedarīt to, ko viņš darīja: „*Te jau es nereklamēju grāmatā, ka vajadzētu lietot narkotikas. Gluži pretēji – es pasaku, kāds būtu labākais veids, kā pret to cīnīties. [...] Lasīt var, bet nevajag darīt to, ko es darīju.*”²⁷⁶

Starp notikumiem un dzīves laikā pieredzēto autors romānā dalās ar saviem uzskatiem un domām. Pētnieks Mandels apgalvo, ka atmiņas neveido autobiogrāfiju. Tās rada „autobiogrāfisko apziņu”. Autobiogrāfiskā apziņa ir tāda, kas domā par sevi – savu tagadni, pagātni un nākotni.²⁷⁷ Priverts bieži vien romānā iekļauj arī savas pārdomas un moralizē: „*Galvenais, domāju, bija tas, ka tajā laikā nebija ne mobilo telefonu, ne datoru, ne videospēļu, ne citu mantiņu, kas der tikai bezjēdzīgai laika nosišanai. Visas šīs lietas padara*

---

²⁷³ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 32-33.lpp.

²⁷⁴ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 100.lpp.

²⁷⁵ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 108.lpp.

²⁷⁶ Intervija ar Rolandu Privertu. <https://www.youtube.com/watch?v=bnnG7fWbc-s> [sk. 20.05.2020.].

²⁷⁷ Mandel, B.,J. Full of Life Now. Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press. P 49.

bērnus stulbākus un nīkulīgākus, atņemot viņiem interesi un motivāciju nodarboties ar to, ar ko viņiem vajadzētu nodarboties – ar sava ķermeņa un gara attīstīšanu.”²⁷⁸ Ņemot vērā savu pieredzi, autors dalās ar to un dalās arī ar savām pārdomām un atziņām. Mandels šajā sakarā ir teicis, ka būtībā autobiogrāfijas nav pasakainas, bet gan empīriskas. Autobiogrāfijas dalās pieredzē kā veids, kā atklāt realitāti.²⁷⁹

No vienas puses Priverta darbs nav nekas unikāls, jo šāda veida autobiogrāfijas, kurās attēlots hronoloģisks cilvēka dzīves apraksts, ir samērā daudz. Tomēr Priverta darba unikalitāti veido tieši cietumnieka naratīvs, kas latviešu literatūrā ir liels retums.

Vēl viens motīvs, ko autors izmanto savā darbā ir ticības noliegums. Autors pieskaita ticību pie narkotikām: „*Pirmo vietu šajā ziņā ieņem alkohols, otro cigaretes, trešo marihuāna, ceturto opiātu grupa, heroīns, piekto amfetamīni un tikai tad nāk kokaīns un pārējās narkotikas, ieskaitot recepšu zāles. Ak, jā – piemirsu pieminēt ticību, kuru arī vajadzētu pieskaitīt pie narkotikām.*”²⁸⁰ Šādu autora nostāju izskaidro kāds pētījums Veslijas Universitātē. Tajā tika pētīti cietumu rakstnieki un viņu stāstījumi. Dati liecināja, ka rakstīšanas stilam ir velkamas paralēles ar Bībeli, jo tā ir visplašāk pieejamā un pieprasītākā grāmata cietumos. Bībele ir arī avots, kurā cietumnieki pēc nozieguma izdarīšanas var meklēt mierinājumu. Bībeles “pieņem” cietumniekus.²⁸¹ Tomēr Priverta gadījumā novērojams pretējais – viņš tajā negūst mierinājumu, viņš pēc tā nemaz nealkst. Viņš drīzāk pauž nepatiku pret Bībeli un ticību.

4.3. Sevis attaisnošana autobiogrāfiskajā rakstībā

Viscaur romānam novērojams, ka autors it kā centies attaisnot sevi. Viņš skaidro iemeslus, kādēļ kaut ko darījis, meklē attaisnojumus gan bērnībā, gan arī valsts labākas sistēmas trūkumā. Sevis attaisnošanu var interpretēt kā motivāciju grāmatas tapšanai, lai atbrīvotos no noziedzības radītās smagās dzīves nastas. Attaisnošanās, noliegums, nepatika pret sistēmu un nepakļaušanās likumam ir motīvi, kas veido Priverta autobiogrāfiju. Gusdorfs ir teicis, ka meklēt savu vēsturi ir raksturīgi tiem, kas sevi atzīst: „*Viņš nenodarbojas ar*

---

²⁷⁸ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 15.lpp.

²⁷⁹ Mandel, B.,J. Full of Life Now. In Olney, J. (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press. P 55.

²⁸⁰ Priverts, R. *Nebaidies ne no kā*. 206.lpp.

²⁸¹ Keyes-Lebergot, S. (2010). “Doing Time” Across the Centuries: Early influences on Twentieth Century Prison Narratives. P 8. Pieejams: https://wescholar.wesleyan.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1568&context=etd_hon_theses [sk. 06.06.2020.].

objektīvu un neieinteresētu vajāšanu, bet gan ar personīgu attaisnošanu.”²⁸² Šķiet, ka autors šajā autobiogrāfijā cenšas attaisnot un atrast „vainīgos”, kādēļ viņš ir tāds, kāds viņš ir. Priverts uzsver vecāku nepietiekamo līdzdalību viņa skolas gaitās: „Sākot no piektās klases atzīmes sāka kļūt arvien sliktākas un tieksme uz mācīšanos noplaka. Iemesls tam, iespējams, bija vecāku nepietiekamā nodarbošanās ar manu audzināšanu. Tēvs tajā laikā ieņēma atbildīgus amatus tirdzniecības jomā, tādēļ reti kad bija mājās, un mamma viena ar pieciem bērniem netika galā.”²⁸³ Savā ziņā šie attaisnojumi iežēlina lasītāju. Līdz ar to attaisnojumu meklēšana tam, ka autora dzīve veidojusies par noziedznieka dzīvi, pilda divas funkcijas: pirmkārt, skaidro un attaisno autora dzīvi, lai viņu labāk saprastu, un, otrkārt, attaisno un atvieglina paša autora dzīves nastu un vainu. Šo tēmu papildinot, Gusdorfs ir teicis: „Autobiogrāfijas uzdevums, pirmkārt, ir sevis pestīšanas uzdevums.”²⁸⁴

Attaisnojumi ir redzami vairākās grāmatas nodaļās. Caur jautājumiem, ko autors uzdod lasītājam, viņš cenšas pārliecināt lasītāju: „Kur šeit ir noziegums? Nevienam nekāds kaitējums taču netiek nodarīts. Es par savu vai kāda cita naudu nopērku preci, padarot cilvēku, no kura to nopērku, priecīgu, un arī pats esmu apmierināts, tātad nekā slēpjama te pēc būtības nav.”²⁸⁵ Autors sevi uzslavē un noliedz iemeslus, kas raksturīgi noziegumu motivācijām – naudas iegūšana: „Negribu atkārtoties, bet par sevi es varu teikt tikai to, ka nekad neesmu dzinies pēc naudas pašas naudas dēļ. Nauda man allaž ir kalpojusi tikai par stimulu (vai nepieciešamu nosacījumu) sevis attīstīšanai.”²⁸⁶ Viņš it kā papildina savu domu un meklē attaisnojumu, kādēļ naudu pelna tieši šādi: „Naudas pelnīšana, ja tā nav saistīta ar risku un briesmām, iztukšo cilvēku, tā neko nedod viņa pašizaugsmei.”²⁸⁷

Viena no motivācijām, ko autors uzsver, ir grāmatas ienākumu ziedošana: „Es daļu no savas grāmatas honorāra esmu nolēmis ziedot bērnu audzināšanai, bērnu rehabilitācijai.”²⁸⁸ Arī šāds solījums veido sevis attaisnošanu un mēģinājumu „izpirkt” savas vainas, darot kaut ko labu. Šajā gadījumā, autors vēlas darīt labu bērniem. Tomēr šeit vērojams arī tas, ko Vanesa Lina pauž rakstā par cietumnieku autobiogrāfijām. Viņa apgalvo, ka autobiogrāfiskie

---

²⁸² Gusdorf, G. (1980). Conditions and Limits of Autobiography. Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press. P 39.

²⁸³ Priverts, R. (2019). Priekšvārds. *Nebaidies ne no kā*. 16.lpp.

²⁸⁴ Gusdorf, G. (1980). Conditions and Limits of Autobiography. Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press. P 39.

²⁸⁵ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 112.lpp.

²⁸⁶ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 196.lpp.

²⁸⁷ Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. 86.lpp.

²⁸⁸ Intervija ar Rolandu Privertu. <https://www.youtube.com/watch?v=bnnG7fWbc-s> [sk. 20.05.2020.].

stāsti mēģina paskaidrot personas transformāciju un vīziju uz sociālām pārmaiņām.²⁸⁹ Turklāt šādi stāsti mēģina skaidrot arī pašu noziedzību, par ko tika runāts jau iepriekšējās apakšnodaļās.

Ir daļa cietumnieku, kas izmanto rakstīšanu, lai attaisnotu sevi un lai ļautu citiem izprast viņu noziedzīgo rīcību. Šie stāsti nereti ir paredzēti visai cilvēcei – bērniem, jauniešiem un nākošajām paaudzēm, lai tās “neiekristu pilsētas dzīves lamatās” – bandās, narkotikās un vardarbībā.²⁹⁰ Arī Priverts gan grāmatā, gan intervijās uzsver, ka viņš neaicina lietot narkotikas. Viņš tieši pauž pārliecību, ka tās ir kaitīgas, bet uzsver arī to, ka tās nevajadzētu aizliegt.

Nobeigumā var teikt, ka Priverta darbs ietver tieši cietumnieku autobiogrāfijām raksturīgas pazīmes. Tas, savukārt, norāda uz jaunām autobiogrāfiskuma pazīmēm latviešu literatūrā. Tāds, piemēram, ir attaisnošanas jēdziens, kas aplūkots pēdējā apakšnodaļā. Kā problēmjautājums joprojām gan Priverta, gan citos cietumnieku stāstos, ir patiesuma kategorija. Hēgelis ir teicis, ka „*sevis apzināšana ir patiesības dzimšanas vieta.*”²⁹¹ Iespējams, ka tieši šāda autobiogrāfiju rakstīšana pašiem cietumu rakstniekiem ļauj atklāt par sevi patiesību. Tomēr lasītāja priekšā joprojām ir daudz neskaidrību – vai tiešām autors dalās ar visām detaļām? Varbūt autors ko noklusē? Gusdorfs ir teicis, ka jebkura autobiogrāfija ir dzīves mirklis, par kuru tā stāsta. Tā cenšas no šīs dzīves iegūt jēgu, bet pati par sevi ir jēga šai dzīvei.²⁹² Līdz ar to arī Priverta darbs uzskatāms par mirkļu attainojumu.

---

²⁸⁹ Lynn, V. (2019). Prison autobiographical narratives: Making sense of personal and social (racial) transformation. SAGE. <https://datubazes.lanet.lv:5054/doi/10.1177/1741659019880111> [sk. 06.06.2020.].

²⁹⁰ Lynn, V. (2019). Prison autobiographical narratives: Making sense of personal and social (racial) transformation. SAGE. <https://datubazes.lanet.lv:5054/doi/10.1177/1741659019880111> [sk. 06.06.2020.].

²⁹¹ Turpat. P 38.

²⁹² Gusdorf, G. (1980). Conditions and Limits of Autobiography. Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press. P 43.

SECINĀJUMI

1. Autobiogrāfija un autobiogrāfiskums ir nošķirami jēdzieni. Apskatot dažādu pētnieku viedokļus par autobiogrāfijas daudznozīmību, pēc vairākuma viedokļa var secināt, ka autobiogrāfija drīzāk ir rakstības mods, nevis žanrs.
2. Autobiogrāfijā būtiskas ir divas kategorijas – atmiņa un naratīvs. Atmiņas jēdziens ietver vairākus slāņus – kā cilvēks atceras notikumus, ko atceras un ko neatceras. Naratīvs nosaka to, kā autori konstruē savas dzīves.
3. Autobiogrāfiskums nozīmē patiesuma jēdzienu fikcijā. Savukārt autobiogrāfisks romāns ir romāns, kurā par pamatu izmantoti tā autora dzīves fakti.
4. Māras Zālītes abi autobiogrāfiskie romāni „Pieci pirksti” un „Paradīzes putni” ir radniecīgi iepriekš zināmiem autobiogrāfiskiem romāniem latviešu literatūrā, taču tie atšķiras ar sižetisko līniju, motīviem, attēloto pieredzi, kā arī ar motivāciju to izveidē.
5. Apskatot gan Māras Zālītes romānus, gan intervijas, var secināt, ka būtiska iezīme viņas darbos ir distancēšanās no sevis. Autore izmanto trešās personas vēstījuma formu un romāna galvenās varones vārda nesakritību ar autores vārdu. Zālītes darbos ir bērnības atspoguļojums, kas raksturīgs autobiogrāfiskiem romāniem latviešu literatūrā.
6. Māras Zālītes darbu unikalitāti veido noklusētā Sibīrijas pieredze un sociālā statusa ietekme dzīvei okupētajā Latvijā. Autore Latvijas un Sibīrijas pieredzes attēlojumā izmanto pretstatus, kā arī ir kolektīvās vēstures individuālā pārstāve.
7. Māras Zālītes uzsvērtā motivācija rakstīt darbu nevis kā autobiogrāfiju, bet gan kā romānu, atklāj vēl vienu autobiogrāfiskuma iezīmi – autora motivāciju, kas nosaka romānu modalitāti.
8. Apskatot Ingūnas Ulas Cepītes romānu „Ulsiks”, tas atklāj vairākas spilgtas autobiogrāfiskuma iezīmes: laiku sajaukumu, bērnības tēlojumu, atmiņas kategoriju, trešās personas vēstījuma formu.
9. Pētot grāmatu „Ulsiks”, var secināt, ka autobiogrāfiskumam nav raksturīgs tikai pagātnes laiks, bet arī tagadnes un nākotnes laiki. Tik spilgts laiku sajaukums novērots vienīgi Cepītes romānā.
10. Pētot grāmatas „Ulsiks” naratīvu, tajā atklājas bērnības tēlojums. Savu bērnību autore sasaista ar slaveno vecāku kordirģentu notikumiem profesionālajā un ikdienas dzīvē, kā arī konstruē naratīvu atbilstoši pārdzīvojumiem, veidojot atkalpārdzīvojumu kā autobiogrāfiskuma pazīmi.

11. Gan Māras Zālītes, gan Ingunas Ulas Cepītes autobiogrāfiskajos romānos ir vērojama kolektīvās vēstures atmiņa, kas saistās ar okupēto Latviju. Tā ir tēma, kas raksturīga ne tikai šiem romāniem, bet arī autobiogrāfiskiem romāniem kopumā latviešu literatūrā.
12. Aplūkojot Rolanda Priverta darbu „Nebaidies ne no kā” autobiogrāfiskuma kontekstā, var secināt, ka tas ietver autobiogrāfijas klasiskās iezīmes – pirmās personas vēstījuma formu, darbības vārdu pagātnes lietojumu, autora dzīves hronoloģisku stāstījumu.
13. Rolanda Priverta darbs ir unikāls ar to, ka viņš veido cietumnieka naratīvu, kas latviešu literatūrā ir reti sastopams. Cietumnieka naratīvs norāda uz jau zināmām autobiogrāfiskuma pazīmēm, bet atklāj arī vēl nebijušu pazīmi – attaisnošanos. Priverta darbā attēlotā pieredze mijas ar autora atziņām.

Šajā maģistra darbā izvirzītais mērķis ir sasniegts. Autobiogrāfiskums mūsdienu latviešu romānā izpaužas bērnības tēlojumā, pagātnes, tagadnes un nākotnes laiku sajaukumā (ņemot vērā ne tikai pagātnes notikumus, bet arī autora uzskatus un atziņas), autora rakstīšanas motivācijā, atmiņas kategorijā, vēsturiskās kolektīvās pieredzes kontekstā, naratīva konstruēšanā, sociālajā statusā. Kā arī Priverta darbs atklāj vēl vienu pazīmi – attaisnošanos.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

AVOTI:

Zālīte, M. (2018). *Pieci pirksti*. Rīga: Dienas Grāmata. (Pirmizdevums 2013. gadā.)

Zālīte, M. (2017). *Paradīzes putni*. Rīga: Dienas Grāmata.

Cepīte, I. (2017). *Ulsiks*. Rīga: Dienas Grāmata.

Priverts, R. (2019). *Nebaidies ne no kā*. Rīga: Liegra.

LITERATŪRA:

1. Albano, C. (2016). *Memory, Forgetting and the Moving Image*. London: Macmillan Publishers.
2. Anderson, L. (2004). *Autobiography*. London: Routledge.
3. Apaļais, Ē. (2013). Vēlme izteikt vārdos un autobiogrāfija. Pieejams: http://www.satori.lv/raksts/5233/Velme_izteikt_vardos_un_autobiografija [Sk. 26.03.2020.]
4. Bacon, C. (2016). The genre of autobiography: definition and characteristics. Owlcation. Pieejams: <https://owlcation.com/humanities/TheGenreofAutobiography> [sk. 20.03.2020.].
5. Barthes, R. (1975). *Barthes par Roland Barthes*. Paris: Éditions du Seuil.
6. Bell, S. G., Yalom, M. (eds.) (1990). *Revealing Lives: Autobiography, Biography, and Gender*. New York: State University of New York Press.
7. Benstock, S. (1988). *The Private Self: Theory and practice of women's autobiographical writings*. London: The University of North Carolina Press.
8. Bhattacharya, R. (2018). *The autobiography, the novel, and the autobiographical novel*. Pieejams: <https://www.researchgate.net/publication/332621868> [sk. 02.06.2020.].
9. Birzniece, E. (2013). Kara, trimdas un izsūtījuma pieredze latviešu rakstnieču autobiogrāfiskajos darbos 20./21. gs. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5121/22888-Eva_Birzniece_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y [sk. 05.01.2017.]
10. Brockmeier, J. (2015). *Beyond the archive: Memory, Narrative, and the Autobiographical Process*. Oxford: Oxford University Press.

11. Bruner, J. (1993). The autobiographical process. Folkenflik, R. (ed.) (1993). *The culture of autobiography: constructions of self-representation*. Stanford: Stanford University press.
12. Derrida, J. (2002). *Without alibi*. USA: Stanford University Press.
13. Brockmeier, J., Carbaugh, D. (eds.) (2001). *Narrative and identity: Studies in Autobiography, Self and Culture*. Oxford: Oxford University Press.
14. Gusdorf, G. (1980). Conditions and Limits of Autobiography. Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press.
15. Howarth, W. L. (1980). Some Principles of Autobiography. Olney, J. (ed.). *Autobiography. Essays Theoretical and Critical*. UK: Princeton University Press.
16. Intervija ar Rolandu Privertu. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=bnnG7fWbc-s> [sk. 20.05.2020.].
17. Jelinek, E. (1980). *Woman's autobiography: Essays in Criticism*. USA: University of Illinois Press.
18. Johnson, B. (1994). *The Wake of Deconstruction*. Cambridge: Wiley-Blackwell.
19. Kasparenoka, E. (2016). Atmiņas kategorija Māras Zālītes grāmatā "Pieci pirksti." Zuģicka, I. (sast.). *Daugavpils Universitātes 58. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums*. Daugavpils: Saule.
20. Keyes-Lebergot, S. (2010). "Doing Time" Across the Centuries: Early influences on Twentieth Century Prison Narratives. Pieejams: https://wescholar.wesleyan.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1568&context=etd_hon_theses [sk. 06.06.2020.].
21. Kivle, I. (2018). Kārļa Egles „Atziņas”: autobiogrāfijas hermeneitiskais horizonts. Kivle, I. (2018). *Meklējiet rakstos! Misiņa bibliotēkai un Kārlim Eglem 130*. Rīga: LU.
22. Kolmane, I. (1994). Biogrāfijas un blakus žanru filosofiskie aspekti. *Karogs*, Nr. 9. ISSN 0132-6295.
23. Ķīle, Ilva. (1998). Autobiogrāfiskās atmiņas sociālie līmeņi. Ķīlis, R. (sast.) (1998). *Atmiņa un vēsture*. Rīga: N.I.M.S. 45.lpp.
24. Landorfa, S. (2013). Māra Zālīte: Esmu saņēmusi tik daudz samazgu uz galvas, vairāk nekā padomju laikā. Pieejams: <https://jauns.lv/raksts/sievietem/99884-mara-zalite-esmu-sanemusi-tik-daudz-samazgu-uz-galvas-vairak-neka-padomju-laika> [sk. 25.04.2020.].

25. LTV „Rīta Panorāmas” intervija ar Ingunu Ulu Cepīti. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=bQ-L-LAFts0> [sk. 02.04.2020.]
26. LTV dokumentāla filma. Māras pusē. Dzejniece un rakstniece Māra Zālīte. Pieejams: <https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/172985/ltv-dokumentala-filma-maras-puse-dzejniece-un-rakstniece-mara-zalite> [sk. 20.04.2020.]
27. Lynn, V. (2019). *Prison autobiographical narratives: Making sense of personal and social (racial) transformation.* SAGE. <https://datubazes.lanet.lv:5054/doi/10.1177/1741659019880111> [sk. 06.06.2020.].
28. Ļaha, I. (2009). Autobiogrāfisko tēlojumu specifika 20. gs. beigu un 21. gs. sākuma zviedru un latviešu rakstnieku darbos. Gūtmane, Z. (sast.). *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē.* Liepāja: LiePa.
29. Maftai, M. (2013). *The fiction of autobiography: Reading and writing identity.* USA: Bloomsbury.
30. Mandel, B. J. (1980). Full of Life Now. Olney, J. (ed.). *Autobiography. Essays Theoretical and Critical.* UK: Princeton University Press.
31. Mārtinsons, K., Pipere, A., Kamerāde, D. (2016). *Pētniecība: teorija un prakse.* Rīga: Raka.
32. Meškova, S. (2009). *Subjekts un teksts.* Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”.
33. Missinne, L. (2019). Autobiographical novel. Wagner-Egelhaaf, M. (ed.) (2019). *Handbook of autobiography/ autofiction.* Germany: De Gruyter.
34. Novikova, I. (2000). *A War in Her Own Translation.* Liljestrom, (ed.) (2000).
35. Novikova, I. (2004). *Gender and Genre.* Rīga: Dzimtes Studiju Centrs.
36. Olney, J. (1980). Autobiography and the Cultural Moment: A Thematic, Historical, and Bibliographical Introduction. Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical.* New Jersey: Princeton University Press.
37. Rožkalne, A. (2017). Pēcvārds. *Ulsiks.* Rīga: Dienas Grāmata.
38. Rubene, M. (2015). Laiks autobiogrāfiskajā rakstībā: Virdžīnija Vulfa, Simona de Bovuāra un Anna Brigadere. Cimdiņa, A. (sast.). *Dzimums, literārā konvencija un jaunrade no baroka līdz postmodernismam.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
39. Rušeniece, L. (2013). Māra Zālīte: Līdz piecu gadu vecumam uzaugu ar stāstiem par Latviju. Pieejams: <https://nra.lv/izklaide/108086-mara-zalite-lidz-piecu-gadu-vecumam-uzaugu-ar-stastiem-par-latviju.htm> [sk.14.04.2020.].
40. Semjonova, M. (2016). *Atmiņas paēnā: Latvijas un Somijas sieviešu prozas krustpunkti XX gadsimtā.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

41. Semjonova, S. (2013). "Autobiogrāfiskā Es" konstruēšanas stratēģijas latviešu sievietu modernajā prozā. Hanovs, D., Jansone, I., Vērdušs, K. (2013). *Dzimtes konstruēšana*. Rīga: Avens un Partneri.
42. Sprinker, M. (1980). *Fictions of the Self: The End of Autobiography*. Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press.
43. Strautmane, I., Lauga, S. (2017). *Inguna Cepīte: "Ulsiks" ir biogrāfiski vēsturisks romāns, ko sarakstījusi meitene*. Pieejams: <https://rl1.lsm.lv/lv/raksts/kulturas-rondo/inguna-cepите-ulsiks-ir-biografiski-vesturisks-romans-ko-sarakst.a94761/> [sk. 20.04.2020.].
44. Summerfield, P. (2019). *Histories of the self: Personal Narratives and Historical Practice*. Abingdon: Routledge. P 78.
45. Taylor, J. V. (1997). *A Family Occupation: Children of the War and the Memory of World War II in Dutch Literature of the 1980s*. Amsterdam: Amsterdam University Press..
46. Tezaurs. Pieejams: <https://tezaurs.lv/mlvv/#/sv/rom%C4%81ns> [sk. 28.05.2020.]
47. Vulfa, V. (2008). *Esības mirkļi: autobiogrāfiski raksti*. Rīga: Atēna.
48. Wagner-Egelhaaf, M. (ed.) (2019). *Handbook of autobiography/ autofiction*. Germany: De Gruyter.
49. Warhol, R., Herndl, D.P. (eds.) (1991). *Feminisms : an anthology of literary theory and criticism*. New Jersey: Rutgers University Press.
50. Zandere, I. (2017). *Inguna Ula Cepīte „Ulsiks”*. Pieejams: <https://www.rigaslaiks.lv/agora/rl-lasa/inguna-ula-cepите-ulsiks-19233> [sk. 15.02.2020.].
51. Zālīte, M. (2013). Esmu saņēmusi tik daudz samazgu uz galvas, vairāk nekā padomju laikā. Pieejams: <https://jauns.lv/raksts/sievietem/99884-mara-zalite-esmu-sanemusi-tik-daudz-samazgu-uz-galvas-vairak-neka-padomju-laika> [sk. 25.05.2020.].
52. Zirnis, E. (2014). Grāmatas Pieci pirksti recenzija. Zālītei piecnieks. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/kd/recenzijas/gramatas- pieci-pirksti -recenzija.-zalitei-piecnieks-14058294> [sk. 27.03.2020.].

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs „AUTOBIOGRĀFISKUMS JAUNĀKAJĀ LATVIEŠU ROMĀNĀ”
izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie
informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Liene Bokmane
(*paraksts un datums*)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Vadītāja: Profesore Dr.philol. Ieva Kalniņa _____
(*paraksts un datums*)

Recenzents: mg. philol. Sigita Kušnere _____
(*paraksts un datums*)

Recenzents: asoc. prof. Viesturs Vecgrāvis _____
(*paraksts un datums*)

Darbs iesniegts Latvistikas un balstistikas nodaļā _____

Dekāna pilnvarotā persona: _____
(*paraksts un datums*)

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē _____

Protokols Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretāre: doc. Inta Urbanoviča _____
(*paraksts*)